

poze₁₈

AUGUSTUS 2021

Covid-19
Uitgeverij
Onderzoek
Streektaalprijzen
Dialect in context
Feiten Nedersaksisch
Literatuur in Drenthe
Toekomst van streektalen
Familie in streektaalromans

Inhoud

Deze *Poze* heb ik gemaakt na een uitnodiging om te spreken op de Taaldag op 2 oktober 2021 in Emmen en voor een lezing op 27 oktober voor een selecte groep belangstellenden.

Thema: Welke toekomst heeft de streektaal?

en

Familie in streektaalliteratuur.

Jan Ludwig oppert jodium als middel tegen Covid-19. Ook in mijn roman *Joseph* komt deze chemicus naar voren. Jood/jodium is een van de paarse lijnen in *Joseph*.

Ik verzorgde de heruitgave van boeken van de Podagrissen – Harm Boon, Alexander Lesturgeon en Dubbeld Hemsing van der Scheer met hun wederwaardigheden rond 1843. Ze geven een zeer interessante inkijk in het erfgoed.

Na een oproep stuurden schrijvers reisverhalen voor deel V. Deel VI is een Duitse versie. Deel VII is een Drents reisverhaal. De pdf van alle boeken staat op www.nedersaksisch.org. Daar is ook veel werk van streektaalschrijvers te vinden. De toekomst: alle werk op het web.

Recente uitgaven.

Alleen met woorden.... van de Groningse schrijfster Siet Bootsman.

Geloven van wieg tot graf van Cor Keers

Overpeinzers van dichter Eva Broekmann uit Erica.

Ik schreef *Joseph* naar aanleiding van herlezing van werk van E.J. Potgieter (1808-1875).

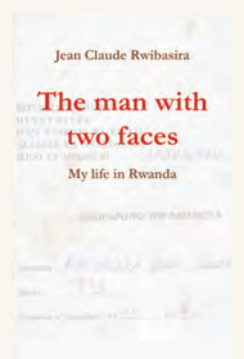
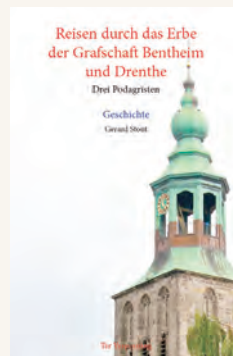
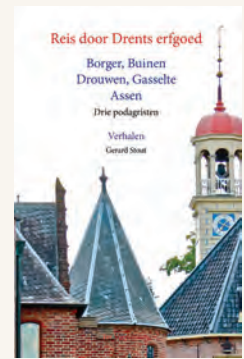
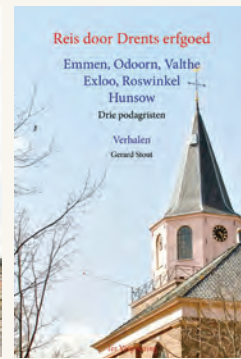
In *A good way to spend an afternoon* vindt u mijn Engels werk. De toekomst van de streektaal Drents en Nederlands. Give it a try. 160 pag.

Omslag: (auteur) Jean Claude Rwibasira en bruid. Op de familiefoto Opoe Stout (Lena van Dam) op haar 90ste verjaardag met nakomelingen. Nog 12 jaar te gaan. Het kerkinterieur is van Maria Onbevlekt Ontvangen in Erica. Oergoed.

Alle foto's en teksten (t.a.v) zijn van mijn hand. *Schrijvers* is van Willen Frederik Hermans. Ik heb Suriname vervangen door Drenthe.

www.nedersaksisch.org
gerardstout@kpnmail.nl

ISSN 2468-340X Euro 7,50
gratis op www.nedersaksisch.org

Welke toekomst heeft de streektaal?

Op weg naar literair erfgoed

Taal, taol, toal, spröök, sproak, lingua, Sprache, language

Tussentaal, regiolecten; nieuwe talen komen tevoorschijn. Oudere talen verdwijnen en veranderen. Nixt blifft as t is. Kleinkinderen van dialectsprekers verstaan hun opa's en oma's niet meer, en dat ligt niet enkel aan de taal. De leefwereld, de maatschappelijke en sociale context is veranderd en verandert voortdurend. Naar verwachting is rond 2050 dialectgebruik in het Nedersaksisch taalgebied verdwenen als het om gesproken taal gaat. Limburgs en Fries zijn nog te horen in de blesuretijd. Streektalen, in de dagelijkse communicatie, maken plaats voor een nieuw Nederlands: een tussentaal met veel elementen uit het Engels. Een enkel liedje of gedicht in het Nedersaksisch herinnert tegen die tijd aan wat er ooit was. Literatuur en lectuur in het Nedersaksisch rust op het web en in dbnl.org als speeltuin voor taalliefhebbers en onderzoekers.

In deze *Poze* geen waardeoordelen over goed of fout, geen woord gewijd aan jammerklachten. Zoals de Franse filosoof Paul Valéry schreef: Lach om de feiten, anders lachen de feiten jou uit. Nixt blifft as t is – een dichtregel van de plattduutsche Schriftstellerin Greta Schoon (1909 – 1991) – omarmt verandering. (In Leer draagt een school haar naam.) Zo is het: verandering is onze traditie. Tegelijkertijd is er niets nieuws onder de zon. Prediker.

In deze *Poze* feiten en mijmeringen over taal en streken. Feiten over aantallen platpraters. Feiten over literatuur in het Nedersaksisch en de aard van streekromans uit de regio. Mijmeringen over prettige en effectieve manieren om met het streektaalerfgoed om te gaan. Enkele vragen die voorbijkomen. Welke trends zijn aanwijsbaar in streektaalgebruik?

Welke ontwikkelingen zijn aanwijsbaar in streektaallectuur en streektaalliteratuur?

Welke rol kunnen kleine uitgeverijen spelen bij conservering van streektaal?

Welke invloed heeft de uitreiking van streektaalprijzen gehad op gebruik van streektaalliteratuur? Hebben literaire streektaalprijzen enig nut?

Hoe kan wetenschappelijk onderzoek een rol spelen bij conservering van literair erfgoed?

(Met vragen over bijvoorbeeld weergave van familieverbanden in streektaalromans, stereotyperingen van karakters, maatschappelijke

verandering ten aanzien van drankgebruik, religie, (homo)seksualiteit, huwelijk, standsverschillen,...) Welke plek verdient streektaalerfgoed in het onderwijs? (Promovendi)

Ik pretendeer geen volledigheid. Ik probeer aanzetten te geven voor een speurtocht naar een overkoepelend beeld van de state-of-the-art op het terrein van (Nedersaksische) streektaal. Deze inventarisatie kan mogelijk richtingen aangeven voor de omgang met talig erfgoed.

Dialect in context

Taal is onderdeel van een context en taal maakt tegelijkertijd die context. Wie Engels, Duits, Frans, Spaans, Russisch of Chinees spreekt zet zichzelf op de kaart als Europeaan of als wereldburger. De taal roept een achtergrond tevoorschijn. Bûter, brea en griene tsiis, Fryslân boppe en de rest yn'e groppe. Drents – *dubbelties en kwarties* – roept met de vele verkleinwoorden beelden op van kneuterigheid. Taal, dialect, is geen geïsoleerd fenomeen. Alles en iedereen doet mee. Taal is geen identiteit. Taal maakt de dynamische omgeving en de omgeving maakt de dynamische taal. Als de omgeving verandert, verandert de taal; daar is geen houden aan.

Wie taalgebruik wil beïnvloeden kan proberen de context te veranderen. Hard roepen dat streektaalen waardevol zijn helpt niets en versterkt de slachtofferrol.

Voorjaar 2019 had ik een onderhoud met de gedeputeerde van cultuur in Drenthe. Ik bracht een aantal punten onder zijn aandacht. In het volgende een selectie uit mijn aantekeningen van mijn voorbereiding. Het is een mix van onvrede met de gang van zaken rond communicatie en literatuur en van suggesties voor verbetering van het (literaire) klimaat in Drenthe en omstreken.

Onderdanigheid

In pers, tv, radio, sociale media lijkt het *bon ton* om Drenthe op te voeren als achtergebleven gebied met bewoners zonder veel geestelijke en culturele bagage. Columnisten trekken graag stereotyperende vergelijkingen met Drenten en Drenthe om zichzelf te profileren. Die beschrijvingen zijn één kant van de medaille. De andere kant is de reactie van Drenten (en Groningers, en Friezen, en Brabanders, en...).

* Te wapen, in de aanval. “Wij zijn beledigd, enz...”

* Vooraf verontschuldigen: “Wij kunnen ook wel wat.

We zullen mensen uit het Westen eens laten zien...

(Pauperparadijs, Oerprovincie, Hunebed Highway...)”

Deze reacties bevestigen en versterken de stereotyperingen. Deze antwoorden zijn contra-productief; ze houden de slachtofferrol in stand. Ik sluit niet uit dat sommigen/velen dat prettig vinden.

Om de rolpatronen te doorbreken kan het effectiever zijn om de opmerkingen te negeren, geen vergelijkingen te maken, of een positieve reactie. “Fijn dat u aandacht aan ons besteedt. Wij hebben ook nog...”

Bijna elke reactie is goed, maar niet vanuit *underdog*.

Als oefening kan elke voorlichter / beleidsmaker vóór publicatie in artikelen en nota's Drenthe vervangen

door Zuid-Holland en Assen (enz...) door Amsterdam. “Wij in Amsterdam hebben met De Balie echt wel een gerenommeerd discussiecentrum, daar kunnen de Drenten een voorbeeld aan nemen.”

Aanpak vanuit mogelijkheden

Ik kom regelmatig de houding tegen: dat kan niet, dat doen we niet, dat is te duur, we hebben geen tijd. (O.a. afwijzing digitale maandelijkse Nedersaksische nieuwsbrief - analoog aan de nieuwsbrief van de KB). Ik geef voorkeur een aanpak vanuit (on)mogelijkheden en ik ga niet als eerste bezwaren verzinnen.

Die nieuwsbrief is er inmiddels.

Nedersaksisch

De Nedersaksische taal, het gebruik en de langzame teloorgang is een bron van controversen en van vreugde. Wat te doen om dit erfgoed te bewaren, te gebruiken en eventueel te bevorderen?

Openheid

Beleid zou kunnen zijn: naarbuiten gerichte activiteiten. En niet de *Onder Ons*-sfeer.

Wat ik zie, en dat kan verschillen van wat anderen zien, zijn een naarbinnengerichte organisaties met focus op de folkloristische kant van de taal.

Vanwaar de nadruk op (archaïsche) woordenkennis? Babbelegoegies, bossem, kobstubber...?

Alternatieven

In kort bestek enkele manieren van aanpak voor de omgang met het Nedersaksisch erfgoed. Ik hoop op een eerste reactie in de geest van: Interessant, daar gaan we naar kijken. Je hoort binnen een maand van ons.

1. Verleg focus van verleden naar heden van talen. Ook Nederlands gaat naar de status van een minderheidstaal. Meertaligheid is binnenkort regel. Die meertaligheid leidt tot vermenging van talen. Mijn ouders zouden moeite hebben met landelijke kranten vanwege de nieuwe woordenschat. Ga uit van de feiten, niet van dromen hoe het zou kunnen zijn.

2. Zet Drents (Nedersaksisch) naast andere talen. Bijvoorbeeld meertalige brochures voor toeristen. Ik heb een voorbeeld gemaakt met de recreatieve route langs de (schijn)vliegvelden bij Peest. Nederlands, Duits, Engels, Drents. Zonder geforceerd archaïsche woorden te gebruiken. Gelijkaardige talen naast elkaar.

In het magazine *Drenthe* (Marketing, 2021) om toeristen naar de oerprovincie te lokken voor de oerbeleving tel ik ruwweg 170 personen op de foto's, van wie ca. 10 enigszins getint. Geen zwarte mensen, geen Chinezen, geen Arabieren, geen mensen met hoofddoek, geen gearmd gendergelijk stel, geen niet-ons-soort-mensen. Ook geen zwarte schapen. De oerprovincie met oerverhalen en oermensen.

3. Richt aandacht op HBO- en WO-opgeleiden. Over enkele jaren is 50% van de bevolking hbo- of hoger opgeleid. Dat niveau vraagt een andere benadering dan folklore. Ga niet op de hurken zitten.

4. Mediagebruik
Aandacht voor talen in films, YouTube, sociale media, blogs, vlogs. Ik heb tientallen films op YouTube met mijn voorgelezen verhalen in Drents, Nederlands en Engels.

N.B. Albert Haar heeft ooit 25 *Schrieversportretten* gemaakt. Deze films horen op het web.

5. Samenwerking
Het Huus van de Taol kan een platform zijn voor alle taalliefhebbers. Wie zich wil uiten in taal, film, beeld, muziek, theater,..... De benadering is: Fijn dat je ons hebt gevonden. Wat kunnen we voor je betekenen? Dat betekent onder meer:

* HvdT als faciliterend bedrijf. Niet doen wat de markt ook kan doen. Wel mensen wegwijs maken in (boeken) cultuurland.

* Geen afgewezen manuscripten, maar routes om via print-on-demand het werk te drukken. (Ik heb met Ter Verpoozing meer dan 200 boeken uitgegeven. Mijn fonds telt ca. 60 auteurs (Drents, Nederlands, Engels.) Ik zeg nooit nee.

* (Verkoop)platform voor kleinere regionale uitgevers.

* Platform voor (Nedersaksische) podcast- en YouTube-films.

* Verbindende schakel met Drentse musea.

* Uitgaven van regio-schrijvers ongeacht de taal.

* Internationale contacten met liefhebbers van

minderheidstalen / partnergemeenten.

* Overleg met Neerlandistiek / minderheidstalen van Rijksuniversiteit Groningen.

* Met regionale pers/omroepen.

* Met Het Drentse Landschap.

* Nieuwe Nederlanders met hun taal en cultuur.

* Zie ook Fries via wethenorth (op het eerste gezicht naarbuiten gericht).

Ik zocht samenwerking met uitgevers in Drenthe om enkele van mijn titels veilig te stellen. Reactie: "Liever niet. Wie weet loop ik reputatieschade op."

6. Doel versus middel

Drents is geen doel. Net als andere talen is Drents een middel. Stimuleren van gebruik is verspilde energie. Lezers verleiden om een Nedersaksisch boek te lezen en/of te schrijven kan met goede kwaliteit van divers aanbod. Alles gratis op het web.

7. Concreet

* Jaarlijkse mondiale gedichtenwedstrijd voor het beste Nedersaksische (tot voorbij Petersburg; ook Canada, VS, Australië,...) gedicht. Prijs Euro 5.000. Naar analogie van Turing gedichtenwedstrijd, ook The Moth (Ierland) wedstrijd (beide 10.000 Euro)

Wie instuurt betaalt 15 Euro. Onafhankelijke jury, dus niet *the usual suspects* uit het circuit.

* Jaarlijkse essaywedstrijd: De plek van Nedersaksisch in de literatuur / in de zorg / politiek/.... Analooq Onze Taal / MdNL-essaywedstrijd (Elise Mathilde-prijs 2019 prijs: 10.000 Euro).

* (Twee)jaarlijkse uitwisseling met buitenlandse – Nedersaksische – schrijver/dichter/filmer/...

* Tienminutenregiofilm. Prijs: Tien minuten zendtijd op regionale tv-zenders. Iedereen kan meedoen.

* Schrijvers/films naar de vrömd. In Yorkshire zijn ooit veendrenten neergestreken. Vraag scholieren voor hun profielwerkstuk de roots te onderzoeken. Reis- en verblijfkosten vergoed na inlevering van essay, gedicht, verhaal, film, blog....

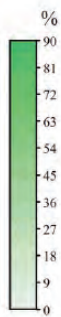
8. Drents museum

Overzichtstentoonstelling over Nedersaksisch taalgebied met overzicht van alle talen in dat gebied. Geen folklore. Analooq aan museum in Vriezenveen over Ruslue.

9. Promovendi

De Provincie financiert (deels) een promotieplaats. Onderwerp: regio. Dat kan de taal zijn, maar ook sociologisch onderzoek analooq aan *Diep geworteld* van Keur & Keur in Anderen (1952). Ik zou graag zo'n onderzoek lezen over Erica. (Hier wul ik vot.)

Dialect- en streektaalgebruik in Nederland en Vlaanderen

Geboortejaar ca. 1955-1960

Geboortejaar ca. 1995

10. Deelonderzoeken

* Academisch onderzoek op deelaspecten van taal. Abel Darwinkel heeft dat voor verkleinwoorden gedaan.

* HBO-onderzoek (via lector?). In december 2018 hebben 30 eerstejaars van VanHall Larenstein uit Leeuwarden huis-aan-huis vragen gesteld over leefbaarheid en wensen van bewoners uit Peize. Dat kan ook over taal en ook over regio-cultuur.

11. Pabo Stenden Streektaalspecialisatie

Ik heb in dertig jaar nooit een streektaalschrijver gehoord die uitgenodigd is bij de Pabo of op een school voor voortgezet onderwijs om over zijn/haar/hen Drents literair werk te vertellen. Dat kan anders.

12. dbnederlandsch.org

Op www.dbnl.org staan bijna alle Nederlandse literaire publikaties van voor ca. 1950 (vrij van rechten). Er zijn ooit pogingen gedaan om ook Nedersaksisch werk daar digitaal te plaatsen. dbnl.org wil dat (nog) niet. HvdT of Drents Archief kan dat ook zelf doen. (Bijna al mijn eigen werk staat als pdf op mijn website.) Al het Drentse werk van voor 1970 als pdf op het web. Scannen kan door vrijwilligers (Veel werk is al als pdf beschikbaar).

Mijn aanvraag om het boek van de Podagrissen op dbnl.org te plaatsen is gehonoreerd. Dit werk komt in de loop van 2022 beschikbaar.

De provincie kan zich inspannen om alle schrijvers uit de standaardwerken van Henk Nijkeuter digitaal op dbnl.org te krijgen, of op een eigen website. Ook de boeken van Nijkeuter horen als pdf op het web.

Analoog <https://www.leestekensvanhetlandschap.nl/> Iedereen met een account kan de site uitbreiden en materiaal toevoegen.

Mijn publikaties zijn als pdf af te halen op www.nedersaksisch.org

(Beter zou zijn: publicatie op een bekendere website bijv. www.nedersaksischetalen.org (Dus niet, of ook .nl). Analoog aan www.dbnl.org)

Mijn jarenlang pleidooi voor een website nedersaksisch kreeg voorjaar 2021 onverwacht vorm. Ik werd verrast door www.nedersaksisch.com

De inhoud van die website triggerde mij om de website: www.nedersaksisch.org te beginnen. Taal gaat in mijn beleving over inhoud; proza, poëzie, film, muziek en minder over organisatiestructuren.

13. Centrum voor Nedersaksisch

Een goede plek voor een Nedersaksisch Centrum zou zijn: Renssenpark in Emmen.

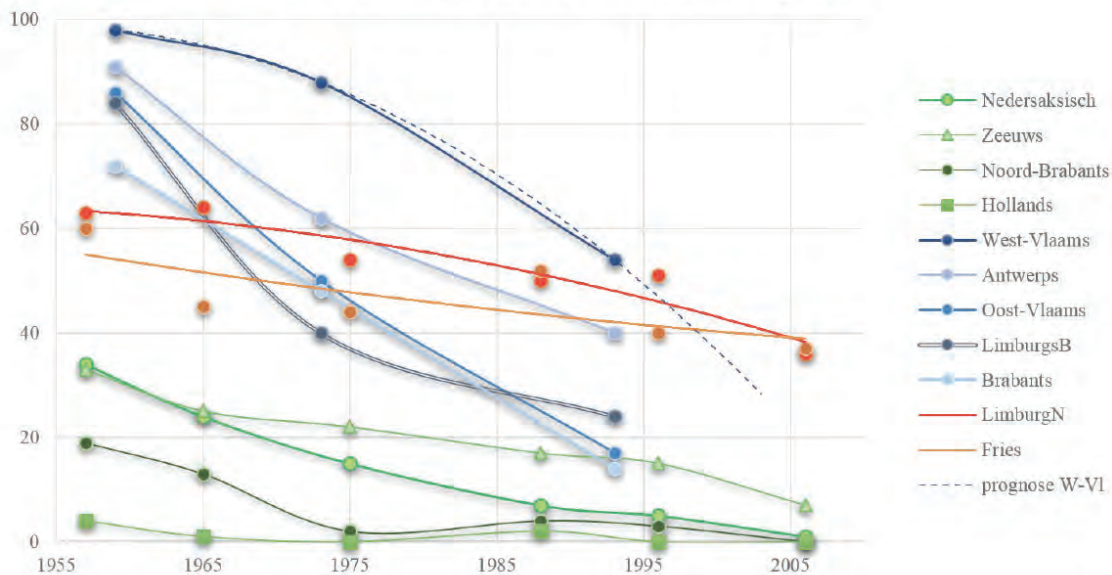
Voor de goede orde. Deze overwegingen komen voort uit betrokkenheid bij de regio, het landschap, de talen.

Uit de losse pols geef ik enkele aanzetten.

* Kijk kritisch naar de doelstellingen van gesubsidieerde streektaalorganisaties.

Past stimuleren van streektaalgebruik in het programma? Is conservering en archivering een belangrijker taak?

Streektaalgebruik (% , naar geboortejaar)

Grafiek 1 Het verloop van het streektaalgebruik over de afgelopen 50-60 jaar op basis van geboortejaar

* Ontwikkel meetinstrumenten om effectiviteit van uitvoering te bepalen.

Wat is bijvoorbeeld het aantoonbaar effect van uitgave van magazines met streektaaloefeningen voor leerlingen op basisscholen?

* Subsidieer, of stimuleer op een andere dan institutionele wijze, uitgaven in en over de regio middels particuliere projectsubsidie of aankopen.

Bij lessen over veiligheid speelt de gevarendriehoek een rol. Bedrijven registreren alle ongevallen, ook vinger tussen bureaulade, struikelen over drempel. De aantallen kwetsuren (zonder ehbo, pleister, naar eerstehulparts, polikliniek, opname...) zijn voorspellers voor aantallen ongevallen met dodelijke slachtoffers. Hoe breder de basis, hoe meer doden aan de top. Analogie: zorg voor een brede basis aan schrijvers/ uitgaven, dan is er kans op een goede schrijver/dichter. Help de uitgaven in eigen beheer.

* Verschuif focus naar cultuur in de regio, met (streek) taal als een onderdeel. Benut synergie.

Taal is geen geïsoleerd dingetje.

* Verlaat doelstelling om streektaalgebruik te bevorderen.

Taal heeft een eigen dynamiek. Gehoorzaam die dynamiek.

* Leg focus op intrinsieke waarde van cultureel en literair erfgoed.

Alles van waarde is kwetsbaar

* Faciliteer vertalingen van Nedersaksische literatuur naar Engels, Frans, Duits, Chinees.

Ambassades van Oost-Europese landen financieren vertalingen uit Tsjechisch, Hongaars,...

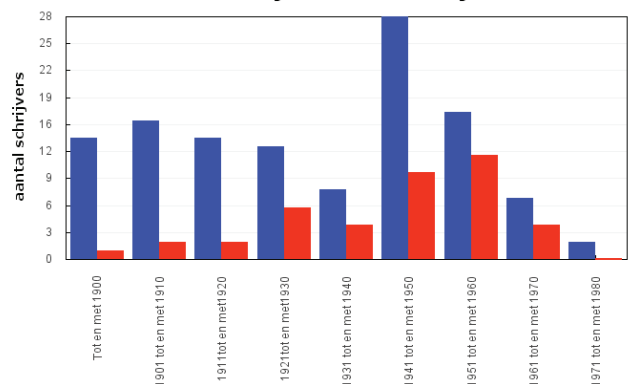
* Organiseer tegenspraak door kritische vrienden.

Verwelkom elk tegengas.

* Koester het literair erfgoed.

Kijk vooruit.

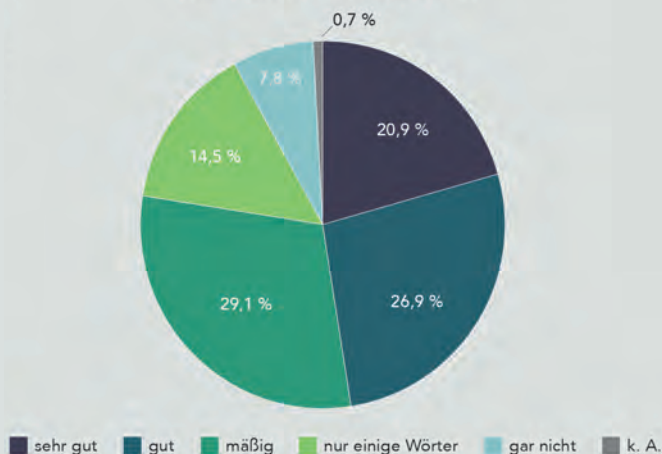
Geboortejaar Drentse schrijvers

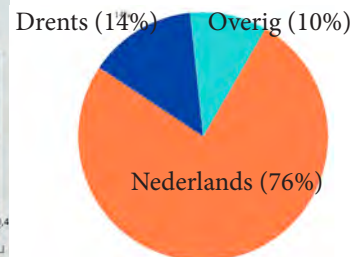
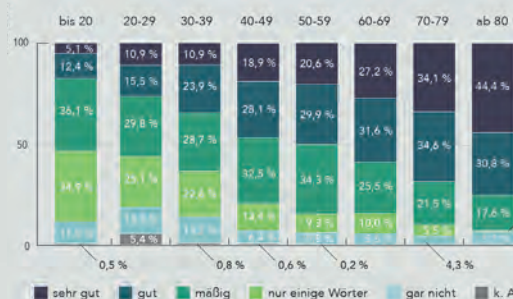
Gesproken Nedersaksisch verdwijnt. Lees onder andere in NRC van 28 april 2021. Kijk ook op Ingenta voor het onderzoek van Arjen Versloot. (afbeeldingen uit zijn artikel op deze pagina.)

Via www.nedersaksisch.org/wensen ook rechtstreeks: <https://www.ingentaconnect.com/content/aup/tet/2021/00000072/00000001/art00002>

Wer versteht Plattdeutsch?

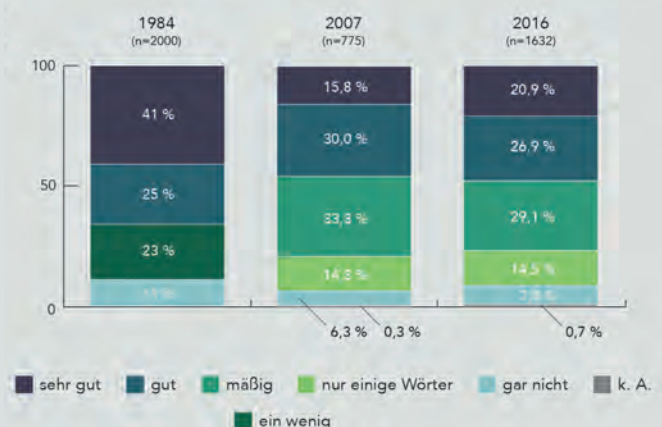

Plattdeutsch verstehen: nach Alter

Eerste taal van partner met Nederlands als eerste taal

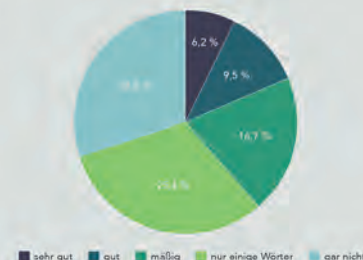
Plattdeutsch verstehen: Vergleich mit früheren Erhebungen

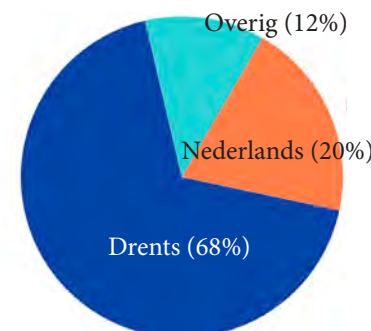
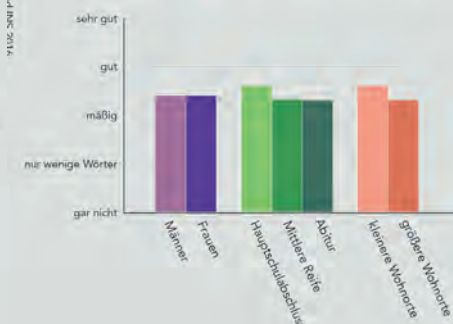
Drents (15%) Overig (5%) Nederlands (80%)

Spreektaal kinderen in Drenthe (2007)

Wer spricht Plattdeutsch?

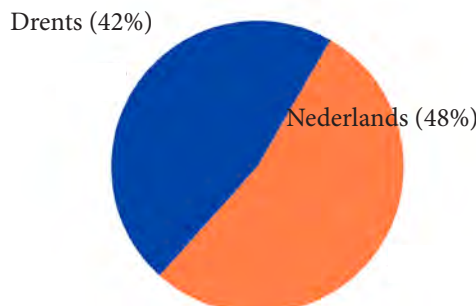
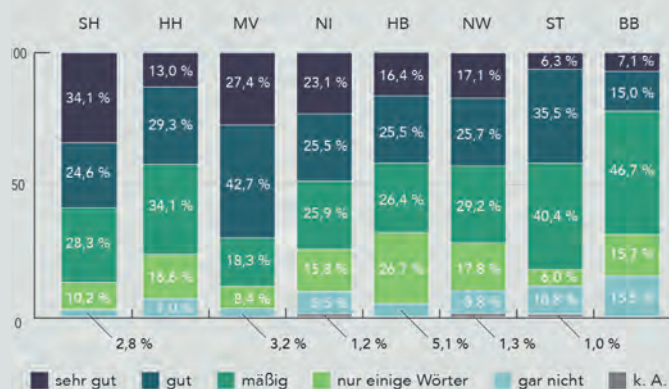

Plattdeutsch verstehen: nach Geschlecht, Bildung, Wohnortgröße

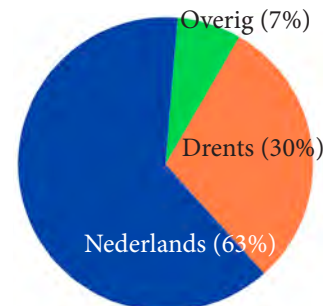

Eerste taal van een partner met Drents als eerste taal

Plattdeutsch verstehen: nach Bundesländern

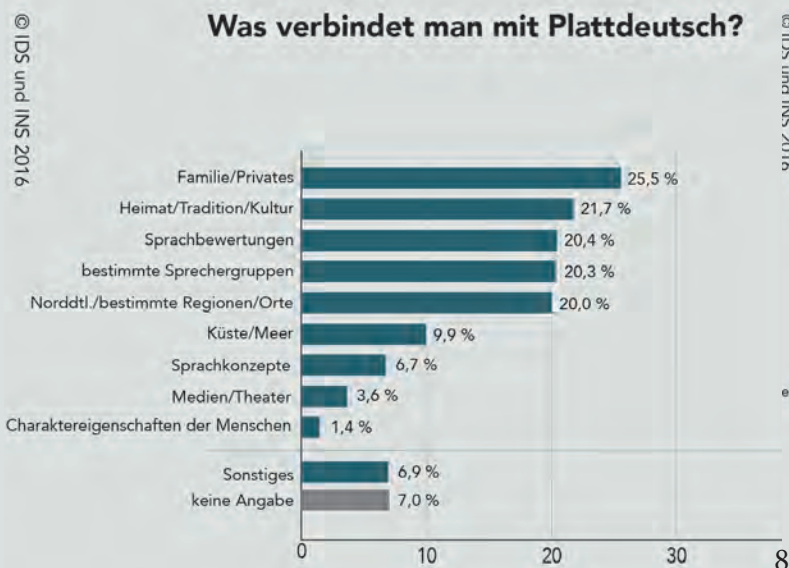

Spreektaal kinderen, beide ouders Drents

Spreektaal thuis

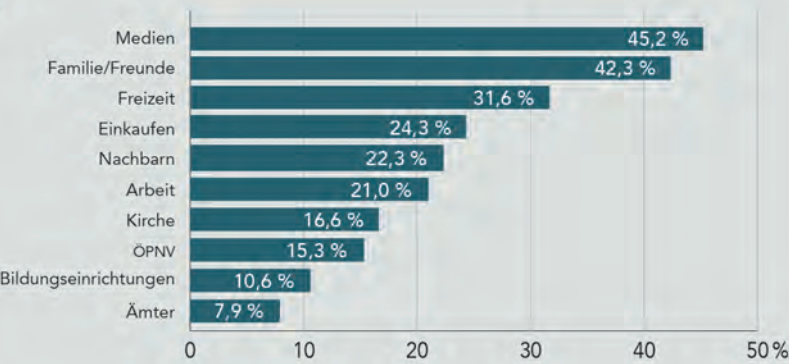
Was verbindet man mit Plattdeutsch?

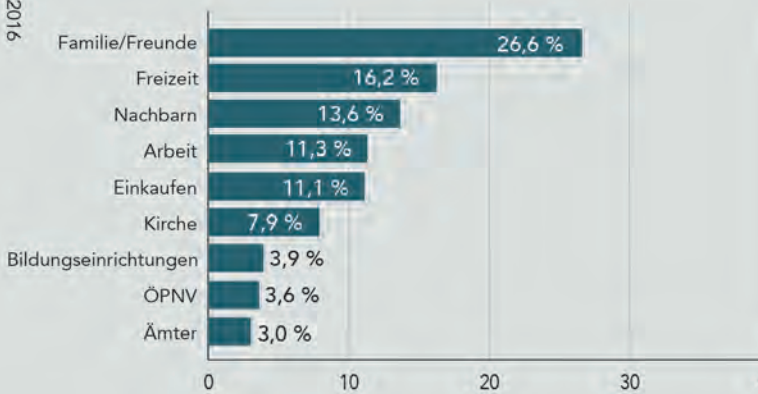
Wo oder wie wird Plattdeutsch erlernt?

Wo kommt man mit Plattdeutsch in Berührung?

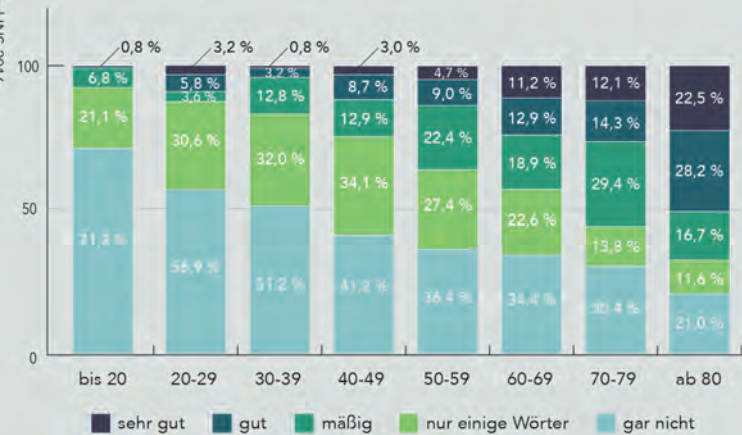
Wann wird Plattdeutsch gesprochen?

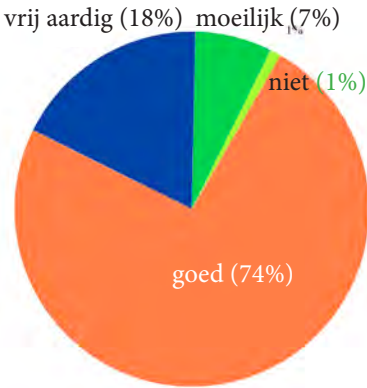
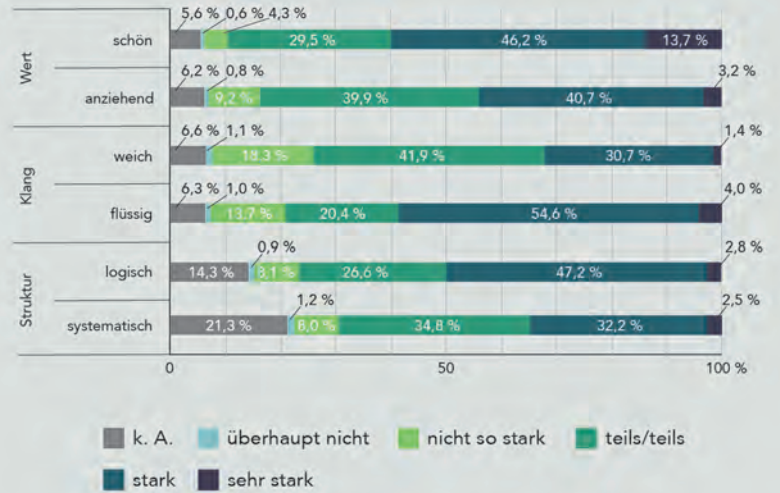
Wo wird am „meisten“ Plattdeutsch gesprochen?

Plattdeutsch sprechen: nach Alter

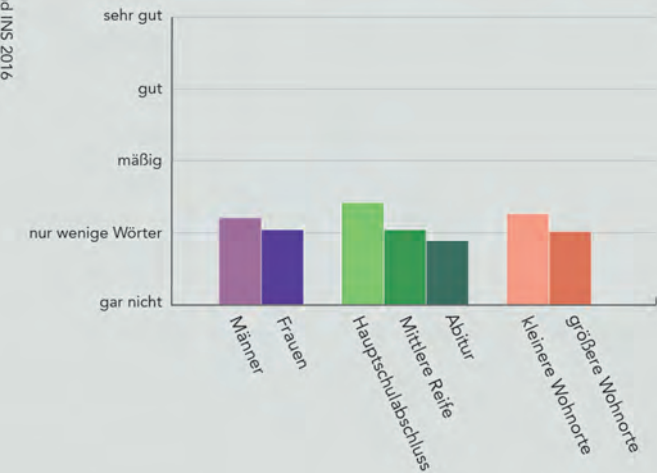

Wie wird Plattdeutsch bewertet?

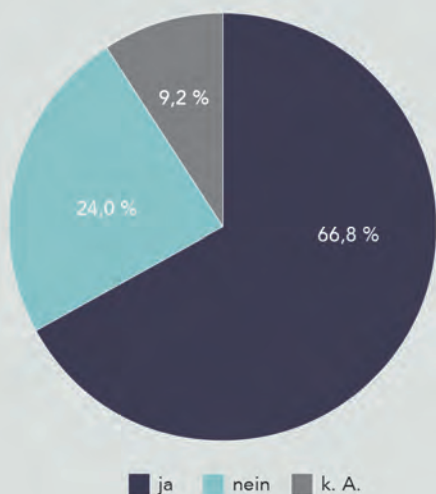
Verstaan van de Drentse taal

Plattdeutsch sprechen: nach Geschlecht, Bildung, Wohnortgröße

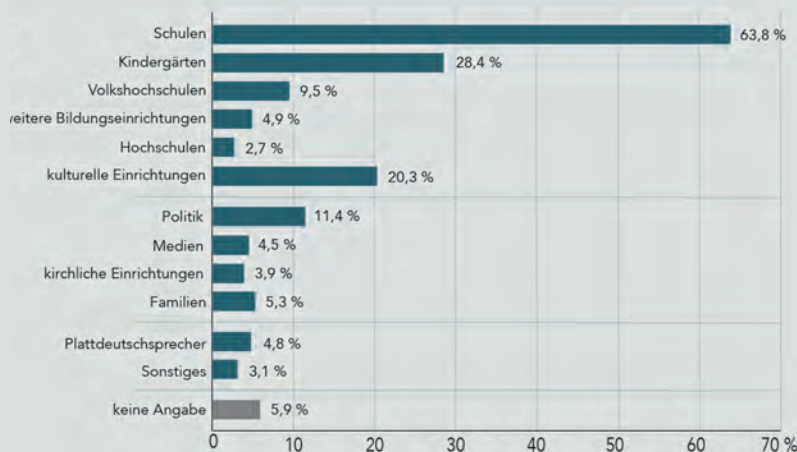

Moet de Drentse taal in gebruik blijven?

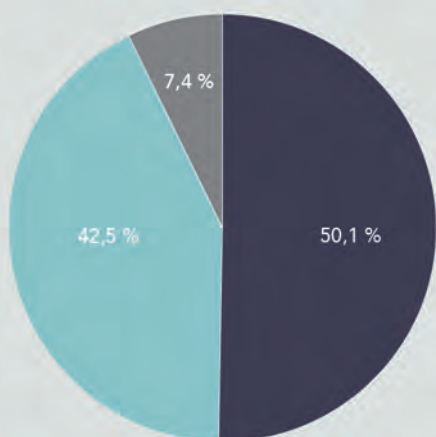
Sollte mehr für Plattdeutsch getan werden?

Wer sollte sich um die Förderung besonders kümmern?

Plattdeutscher Kindergarten?

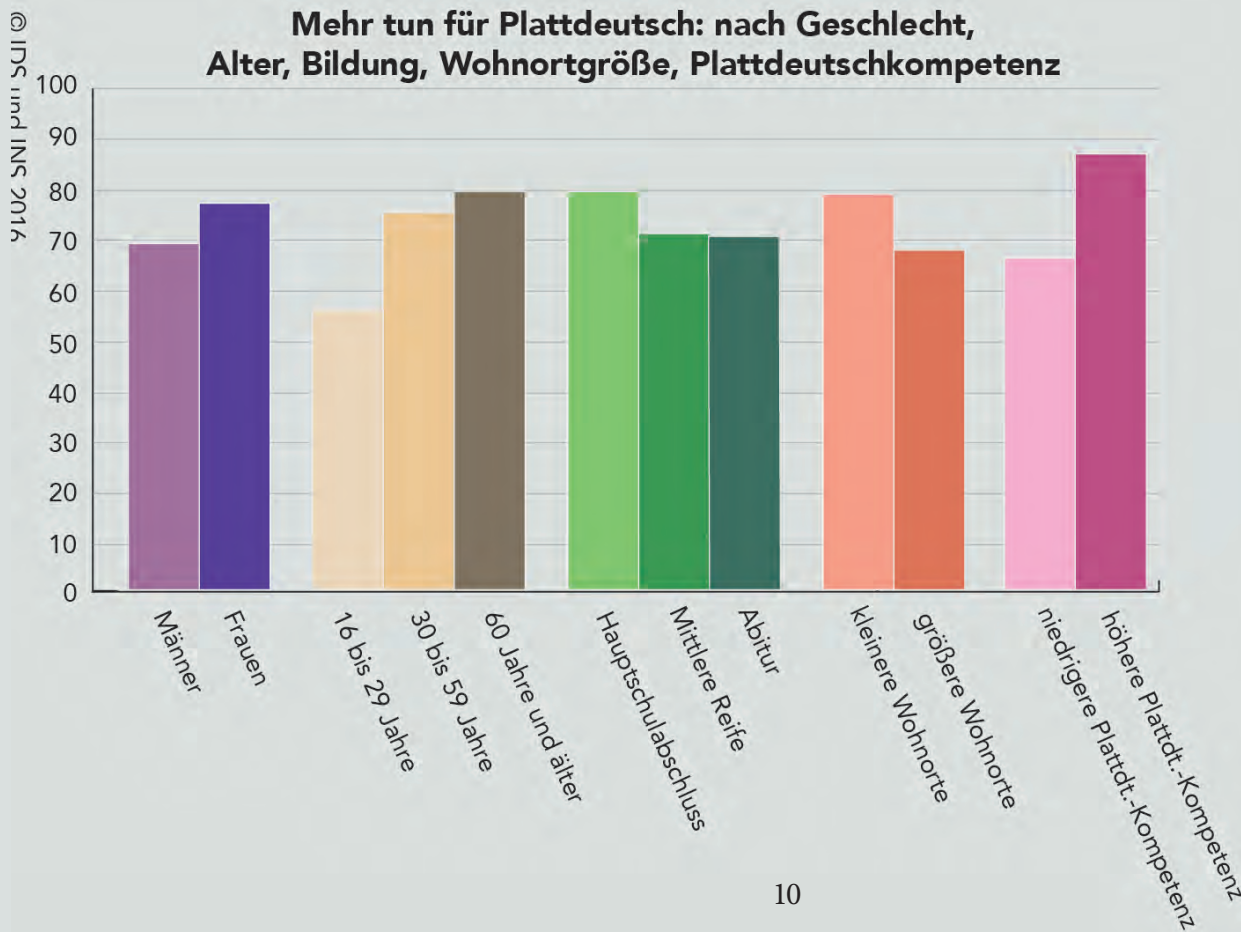

■ ich würde mein Kind dorthin schicken ■ ich würde mein Kind nicht dorthin schicken ■ k. A.

Moet Drents worden gestimuleerd?

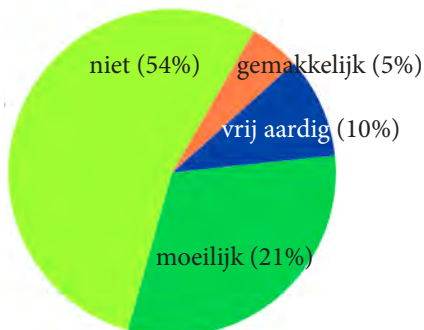
Mehr tun für Plattdeutsch: nach Geschlecht, Alter, Bildung, Wohnortgröße, Plattdeutschkompetenz

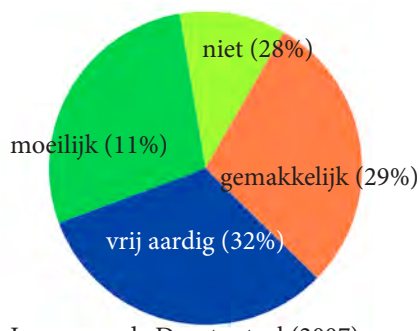
Meettegevens uit Poze 15, 16 en 17.
www.nedersaksisch.org voor de pdf.

Spreken van de Drentse taal (2007)

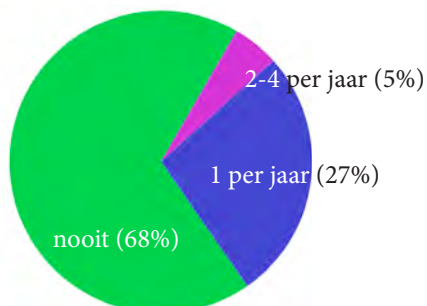

Schrijven van de Drentse taal (2007)

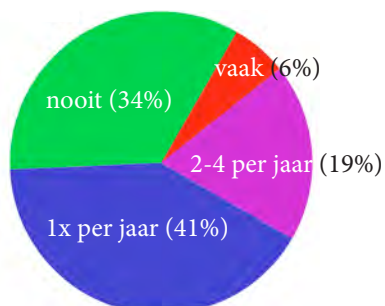

Lezen van de Drentse taal (2007)

vaak (0%)

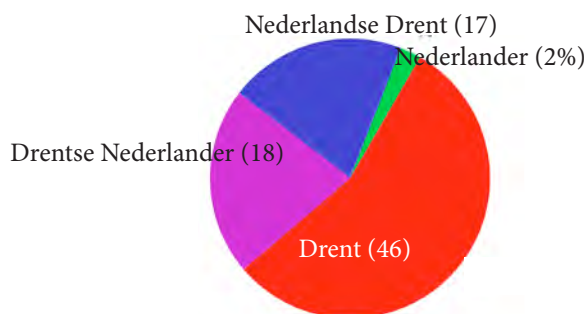
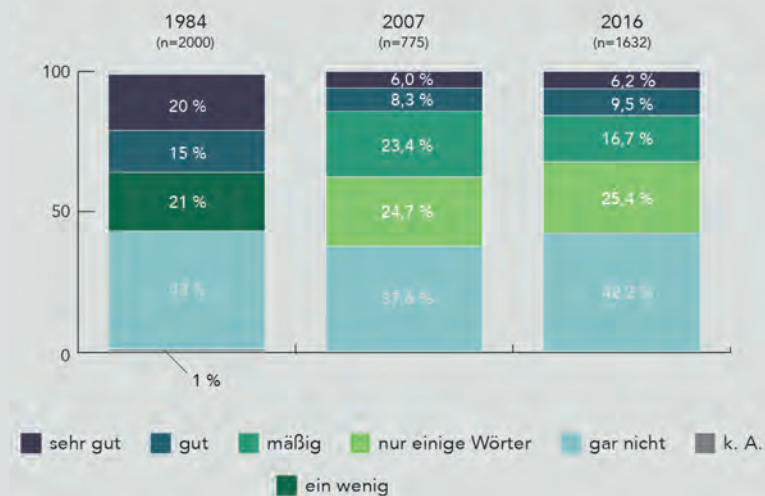

Leesfrequentie Drentse boeken (2007)

Leesfrequentie Drentse teksten (bijv. krant) (2007)

Plattddeutsch spreken: Vergleich mit früheren Erhebungen

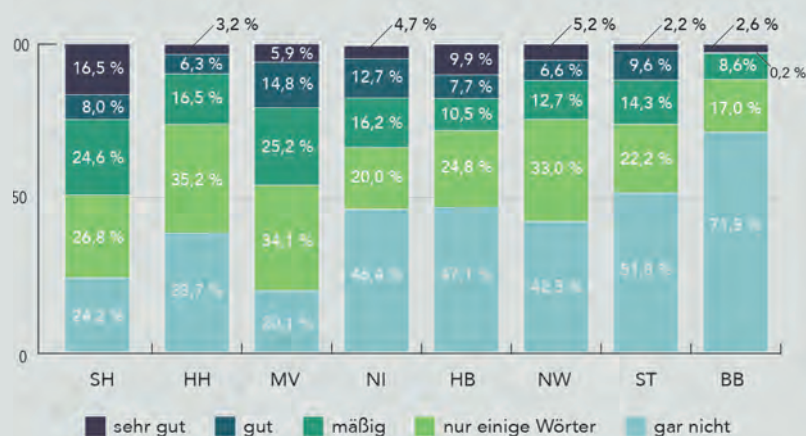

Ziet u zichzelf als Nederlander of als Drent?

Drentse taal betekent voor mij

Plattddeutsch spreken: nach Bundesländern

Twents op sterven na dood?

Sabine Maas schreef in 2014 *Twents op sterven na dood? Een sociologisch onderzoek naar dialectgebruik in Twente*.¹ In Borne ondervroeg ze een tiental platpratERS van verschillende leeftijden. Een zeer kleine steekproef.

In de inleiding geeft ze heldere overzichten over de stand van zaken en bewegingen in streektaalgebruik vanuit sociolinguïstiek perspectief. Veranderingen in talen komen door contact met naburige dorpen. Dialecten gaan op elkaar lijken; dat is de geografische component; dialectnivellering. Ze noemt dit de horizontale (geografische) dimensie. Contact met de standaardtaal (Nederlands) heet bij haar verticale dimensie. Vergelijking van taalgebruik door diverse leeftijdsgroepen leidt tot de diachrone dimensie; de tijd als veranderaar. De laatste geeft aan in hoeverre dialectgebruik verandert/afneemt van (groot)ouders op (klein)kinderen.

Diglossie is het verschijnsel dat een spreker wisselt tussen twee talen; dialect en Nederlands. De situatie is inmiddels complexer. Een spreker wisselt en mengt een veelvoud van talen. Dit heet diaglossie of *mixt lects*. Deze vermenging beïnvloedt de grammatica en de woordenschat van de spreker. Ieder meent de standaardtaal te spreken ook als het over *bargains* in de *sale* gaat. Woorden uit vooral het Engels lijken deel uit te maken van de Nederlandse taal.

Sabine Maas spreekt nog van dialectverlies waar wellicht taalverandering op z'n plaats zou zijn. Oorzaken van veranderingen zijn onder meer de uitgebreide communicatiemogelijkheden, reizen, verengelsing van onderwijs; terreinen waar dialecten eerder een belemmering zijn dan een voertuig voor ontwikkeling.

Bij erkenning van het Nedersaksisch als streektaal spelen vooral politieke discussies een rol en geen talige kenmerken, schrijft ze. "De nationale politiek heeft eigenlijk per toeval het Nedersaksisch en het Limburgs erkend als streektaal volgens het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden." citeert ze een rapport. In de politiek zat niemand op erkenning te wachten.

Borne

Sabine Maas schetst de ontwikkeling van Borne (Twente), sinds de start in 1206. Borne is lange tijd een belangrijke textielstad geweest. Na mechanisering van de landbouw leefden boeren (met hun dialect) niet langer in een isolement. De taal veranderde. p.35

De textielarbeiders begonnen in deze periode een hogere sociale waarde aan het Hollands toe te kennen; de taal van de boeren bleef in de 18^e eeuw echter het oude dialect. Vóór de mechanisering van de landbouw was het Hollands voor de boer vooral de taal van de vreemde wereld. Na de revolutie in de bemesting en de mechanisering van de landbouw is de cultuurtaal echter ook geleidelijk doorgedrongen in het dialect van de boeren. De boeren leefden niet langer geïsoleerd van de rest van de bevolking, maar kwamen vooral door technische ontwikkelingen (fietsen, bromfietsen, auto's, mechanisering van het boerenbedrijf) in aanraking

met de standaardtaal. Het taalgebruik van de boeren veranderde dus om andere redenen dan bij de arbeiders: "Naar de buurschappen kwam het Hollands niet door een sociale strijd, maar door de techniek".

Dat sociaal-economische factoren invloed hebben op de taalontwikkeling is in de hele loop der geschiedenis van Borne te zien. In de 19^e eeuw werd in Borne de metaalindustrie ten doop gehouden. De arbeiders waren goed geschoold waardoor ze in tegenstelling tot de textielarbeiders van de 18^e eeuw groot maatschappelijk aanzien genoten. Ze waren sterk op Hengelo georiënteerd, waar het dialect steeds meer vervangen werd door de cultuurtaal. "Waren er bij de textielarbeiders nog nauwe banden met het dialect, bij de metaalarbeiders was dit niet meer het geval". Er was veel meer contact met het Westen en arbeiders werden vaak uitgezonden naar bijvoorbeeld Haarlem of Utrecht.

In de 20e eeuw veranderde de situatie opnieuw. Een grote stroom immigranten uit Drente kwam naar Borne. Deze leefden meestal in één buurt in Borne die snel een slechte naam kreeg bij de autochtone bevolking. De taalinvloed van de Drenten is minder aanwijsbaar, maar wel indirect te herkennen: Door de immigranten voelden de autochtone textielarbeiders zich meer geneigd om hun dialect wat minder onverzorgd te spreken en de invloed van de cultuurtaal nam in sterke mate toe.

De negatieve benadering van binnenkomende Drenten staat niet op zich. Ook in Enschede hadden Drenten in de wijk Pathmos, volgens mijn zegsman, een slechte naam. De veenarbeiders waren stakingsbrekers. pathmos.nl

Uit het onderzoek blijkt dat autochtone inwoners van Borne vaak nog wel het dialect beheersen, maar niet meer spreken, niet in de taal lezen en ook niet in het dialect schrijven. Dit resultaat komt overeen met veel andere onderzoeken.

Samenvattend valt op dat er veel beweging is in het taalspectrum tussen dialect en standaardtaal. Is het Twents dan echt op sterven na dood, zoals in de titel gevraagd werd? Onze resultaten laten duidelijk zien dat dialect door jongere mensen steeds minder gebruikt wordt. Bovendien zien we regelmatig gevallen van hyperdialectisme wat ook een teken voor dialectverlies kan zijn. Vooral in de jaren zeventig en tachtig schijnt het dialectgebruik sterk afgenomen te zijn met als gevolg dat ook de dialectcompetentie langzamerhand is gedaald. Het feit dat de dialectcompetentie bij mensen rond de dertig jaar tegenwoordig nog vrij hoog is en bij bijna 70% ligt, laat echter zien dat het Twents nog lang niet uitgestorven is. De kennis is ook nog bij jongere mensen aanwezig en het zou goed kunnen dat ook het gebruik van dialect op hogere leeftijd weer een grotere plek in het leven van deze mensen krijgt. Om hierover meer zekerheid te krijgen, zou men dezelfde opnames over een paar jaar nog een keer met dezelfde informanten moeten maken (real-time-onderzoek).

¹ Als pdf op het web. Zoek op auteur en titel.

TAALTELLING NEDERSAKSISCH

Een enquête naar het gebruik en de beheersing van het Nedersaksisch in Nederland. In deze uitgave van de Stichting Sasland van 2005 staan resultaten van een telefonisch onderzoek naar dialectgebruik in Oost-Nederland. De secretaris van de SONT –Samenwerkende Organisaties Nedersaksisch Taalgebied – (www.sont.nl) heeft een en ander uitgewerkt. Het resultaat van de vraagstelling wijst in de vertrouwde richting. Velen hebben nog kennis van hun moedertaal, steeds minder gebruiken deze talen. In zijn proefschrift over *Drents* vraagt Geert Kocks zich af of hij in zijn onderzoek wel de juiste vragen heeft gesteld. Dat gevoel bekruipt me ook als ik de vragen achterin het boek lees. *Leest en schrijft u in het Drents?* enz. Het percentage dat in de streektaal leest is laag, maar dat was te verwachten. Liever had ik gehoord welke dialectteksten zijn gelezen. Welke dialectschrijvers staan in de boekenkast? In andere enquêtes staat dat de vraag *leest U Drents?* als positief meetelt als er een krantenbericht, of een gedicht uit de krant (*Dagblad van het Noorden*) is gelezen, of wellicht een Drentse spreuk op een scheurkalender. Telefonisch is werkelijk gebruik wellicht lastiger te onderzoeken dan de open vraag naar of iemand Drents spreekt, leest of schrijft.

Geen verrassende conclusies

In zo goed als alle regio's in ons land en in de landen om ons heen zien we in het huidige tijdperk een afname van het streektaal- en dialectgebruik. In het Nedersaksische gebied is dat ook al eerder geconstateerd, onder meer voor het Gronings.

	18 – 39 jr	40 – 60 jr	>60 jr
Nedersaksisch	17,3%	30,4%	39,8%
Nederlands	53,2%	39,7%	34,5%
beide	22,4%	21,5%	12,4%
iets anders	7,1%	8,4%	13,2%

Tabel 29. Het gebruik van het Nedersaksisch in Nederland thuis, onderverdeeld naar leeftijdsgroepen.

Het gebruik en de beheersing van het Nedersaksisch door 'jongeren' wordt kennelijk ernstig bedreigd, als we die vergelijken met de scores van het gebruik van de streektaal bij de ouderen. Het gebruik dat jongeren in de toekomst al dan niet van het Nedersaksisch maken, zal diezelfde toekomst voor het Nedersaksisch bepalen.

Uit de conclusie aan het slot.

Indien de terugloop generatiegewijs zo doorgaat, dan zal het Nedersaksisch op termijn ophouden te bestaan, aan die conclusie valt moeilijk te ontkomen. [...] In het beleid voor het behoud van het Nedersaksisch zou erop ingezet moeten worden dat sprekers het Nedersaksisch zoveel mogelijk blijven gebruiken en dat degenen die

het wel beheersen maar het niet of in maar weinig domeinen gebruiken, worden gemotiveerd om dat wel of vaker te doen. In beperkte mate zullen ook degenen die het Nedersaksisch niet actief beheersen, voldoende gemotiveerd kunnen worden om het Nedersaksisch erbij te leren, als een vorm van culturele verrijking. Het grootste probleem vormt echter de teruggang die blijkt uit de vergelijkingen tussen de onderscheiden generaties. Hoe jonger de inwoners, hoe minder het gebruik en de beheersing van het Nedersaksisch is. Voorlichting aan ouders over de voordelen van meertaligheid en de ontwikkeling van modellen op basis waarvan in alle onderwijsvormen voldoende aandacht wordt geschonken aan de relevante regionale variant van het Nedersaksisch, lijken basisvoorwaarden te zijn waaraan in de komende tijd voldaan moet worden, wil men dat ook jongeren het Nedersaksisch blijven spreken of dat ze die taal weer gaan spreken, en die taal willen overdragen op hun kinderen.

In mijn UB-boek heeft een lezer met potlood zijn/haar vragen na de conclusie genoteerd.

* Op welke manieren bevorderen jullie het behoud van het Drents?

* Groot potentieel aan mogelijke gebruikers van het Drents?

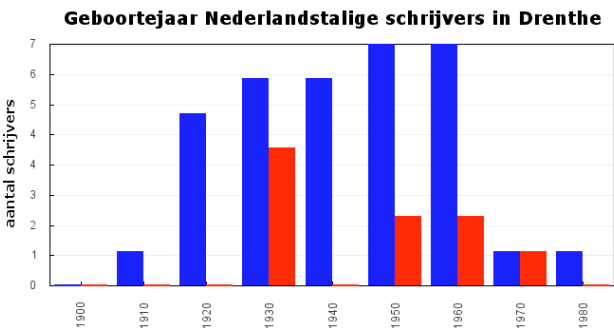
* Hoe lichten jullie ouders in over de voordelen van meertaligheid?

* Welke onderwijsmodellen hebben jullie voor het Drents onderwijs?

Het hadden mijn vragen naar concretisering kunnen zijn.

De resultaten hiernaast zijn van 2005. Nu, 15 jaar verder, is enige extrapolatie mogelijk. De leeftijdscategorie 18-39 jaar valt nu tussen 33 – 54 jaar. met 17,3% Nedersaksisch. Voor de categorie 18 – 39 in 2015 blijft wellicht minder dan 10% over met Nedersaksisch als thuistaal. Speculeer en reken zelf. Het zwarte omslag is terecht gekozen.

Uit *Poze* 15 en 16
pdf op: www.nedersaksisch.org

Roet enz.

Ingeborg Nienhuis schreef vóór 2004 een afstudeerscriptie over *Roet*, *Krödde* en *Diesel*. Literaire streektaaltijdschriften. Ze begint als volgt:

Het dialect is op sterven na dood. De enige mensen die het nog actief spreken zijn ongeschoolde bejaarden uit achterstandsgebieden. Geschreven wordt er in het dialect al helemaal niet meer. In de eerste plaats is er geen animo voor. In de tweede plaats is er geen mens die gezichtsverlies wil riskeren, door zich te wagen aan een literair werk in dialect.

Eén blik op de aantallen abonnees van Roet - Drentse literair tijdschrift - Krödde - Gronings literair tijdschrift - en Diesel - Oostfriesse literair tijdschrift, leert dat deze vooroordelen niet kloppen. De belangstelling voor de expressie in de eigen streektaal toont aan dat literatuur in de Nedersaksische spreektaal springlevend is. Het indrukwekkende aantal auteurs dat de drie bladen vullen met korte verhalen en gedichten, vormen een definitieve ontwrichting van het beeld dat sommige mensen van literatuur in dialect hebben. Voor wat het Drents, Gronings en Platduits betreft, althans.

...

Literatuur in de Nedersaksische streektaal leeft dus. Maar wat is het peil van de literaire bijdragen in Roet, Krödde en Diesel? Vertonen de verhalende teksten die opgenomen worden in de tijdschriften overeenkomsten met de streekroman, waar onlangs Annemarie van Buuren een promotieonderzoek naar verricht heeft? ... En waarom zijn er eigenlijk meerdere tijdschriften in de Nedersaksische streektaal waarin proza en poëzie wordt opgenomen? Is het vanuit praktisch oogpunt bezien niet onhandig dat Roet, Krödde en Diesel bestaan naast Oeze Volk, Toal en Taiken en Quickborn?

Na analyse van verhalen komt ze tot de volgende conclusie.

In Roet, Krödde en Diesel komt frequent een verhaalsoort voor, die in andere westerse literatuur maar zelden valt aan te treffen. In plaats van een verhaal met veel dynamiek, is er in deze gevallen sprake van een beschrijving van een situatie. Er lijkt daarom sprake te zijn van een traditie in het schrijven van situatieschetsen met daarin een ontwikkeling op anekdotisch niveau binnen de Nedersaksische streektaalliteratuur.

Niet op alle vragen geeft ze antwoord.

Van de onderzochte tijdschriften zijn *Krödde* en *Diesel* inmiddels ter ziele. *Roet* teelt wierig in Drenthe.

Streektaalliteratuur 2017

Dr. Henk Nijkeuter is de onbetwiste deskundige op het terrein van literatuur in de Drentse taal. Hij schreef twee dikke boeken over de taalontwikkelingen, met daarnaast diverse publicaties.

Een uittreksel uit zijn overzicht van 2017.

De oprichting van het dialecttijdschrift *Oeze Volk* in 1956 was een mijlpaal op de weg naar erkenning van de Drentse streektaalliteratuur. Tot de oprichters behoorden Hans Heyting, Gerard Nijenhuis en Gerrit Kuipers (1918- 2011). Tot dan toe was er in Drenthe geen periodiek geweest die louter dialectteksten opnam. Door dit wel te doen heeft *Oeze Volk* bijgedragen aan de acceptatie van het Drents als cultuurtaal. De medewerkers van het tijdschrift waren van velerlei pluimage en richtten zich op een breed publiek. Het blad inspireerde velen. Het richtte zich op een groot publiek. Het belangrijkste criterium voor opname was dan ook dat het gepubliceerde werk begrijpelijk moest zijn voor dat brede publiek. Terwijl in de Nederlandse literatuur de vijftigers aan de weg timmerden met hun experimentele poëzie, verscheen er in *Oeze Volk* niets vernieuwends: de Drentse schrijvers in dit blad publiceerden in de neoromantische traditie. In proza behielden de anekdotische dorpsschetsen de hegemonie, de verhalen waarin de boerendochter met de knecht wilde trouwen en de boerenzoon die identieke plannen met de meid had; dit uiteraard - ter versterking van het dramatische effect - tegen de zin van de ouders. Vijftien jaar later heeft de romanschrijver Johan Hidding over dit tijdperk gezegd: "De streekroman was een afspiegeling van de tijd, met een zekere beperktheid. En dan bedoel ik niets ten kwade te zeggen aan het adres van de streekromanschrijvers. Tegenwoordig heeft ieder mens zijn grenzen verruimd, verder gekeken dan de eigen vertrouwde omgeving."

Pas met het verschijnen van het (Drents Letterkundig Tijdschrift) *Roet* (1979) is er sprake van een heel andere koers. Het werd in Groningen opgericht door de studenten Martin Koster (1950) en Ton Kolkman (1950). Aanvankelijk wilde *Roet* door satire de gezapigheid in de Drentse 'schrieverswereld' aan de kaak stellen, waarbij gevestigde reputaties niet ontzien werden. Later werd de toonzetting van het tijdschrift serieuzer en ging men vrijmoediger over seks, psychosen en sociaal onrecht schrijven.

Tot slot

Uit het voorgaande kan men concluderen dat de Drentse literatuur in een betrekkelijk korte

periode de kinderschoenen is ontgroeid. Wie de ontwikkelingen van de Drentse literatuur goed heeft gevolgd, moet constateren dat in het tijdperk na de oprichting van Roet er zich voortdurend (niet stormenderwijs overigens) enige nieuwe schrijvers in diverse genres gepresenteerd hebben. Een bewijs dat de Drentse literatuur nog niet bijgezet is, maar leeft.²

Streektaalen staan onder druk; sommigen zijn van mening dat de dialecten – en dus ook de schrijvers en lezers van streektaalliteratuur – zullen verdwijnen. Een natuurlijk proces dat door moderne digitale ontwikkelingen in een stroomversnelling komt. De meningen hierover zijn verdeeld: optimisten spreken over verandering en aanpassing van de streektaal aan de dynamische tijden en pessimisten benadrukken het uitsterfproces.³ De komende jaren worden ongemeen spannend voor literair Drenthe.

² Nieuwe Drentse Volksalmanak 2017

Dit is een uitbreiding van mijn (Henk Nijkeuter)) artikel dat gepubliceerd werd in: Henk Bloemhoff (e.a.), Handboek Nedersaksische Taal- en Letterkunde. Assen 2008, p. 367-381. Belangrijkste bronnen voor dit artikel zijn: H. Nijkeuter, Geschiedenis van de Drentse literatuur 1816-1956. Assen 2003; H. Bloemhoff en H. Nijkeuter, Taal in stad en land. Drents. Den Haag 2004 en H. Nijkeuter, Waor Roet en blommen wortel schiet. Geschiedenis van de Drentse literatuur 1947-2015. Beilen 2016. Voor bloemlezingen en achtergrondinformatie zie ook: R. Broersma, Scheupers van de taol. Bloemlezing van de Drèentse Schrievery 1837-2003. Zuidwolde 2003 (tweede herziene druk 2011); Drentse letteren. Beilen 2017.

³ Gerard Stout, Tour de Littérature. Bitterzoete ontmoetingen in literair Drenthe. Ter Verpoozing, Peize 2017, p. 184. (Op mijn website te downloaden.) www.nedersaksisch.org/boeken

Aanzet voor onderzoek

Tiesing, Dening, Kleine en Siefkes langs de ellestok

Vier streekromans onderwierp ik aan een kwantitatieve analyse. Ik keek naar woordfrequenties. Ik onderzocht man/vrouw-rolverdeling. Wie is aan het woord en wat zegt of vraagt de spreker. Op deze pagina's enkele high lights uit *Keerlke* van Wilhelmine Siefkes en uit *Marthao Ledeng* van Harm Tiesing. Meer informatie is te vinden in de afzonderlijke boeken – als pdf op www.nedersaksisch.org. De boeken zijn bij mij te koop.

Moder namm dat swacke Kindje up
de Arm: “Ochott, he kriggt ja nix as
Hartseer to drinken!” see se för sük hen.

Voorjaar 2021 las ik vier streekromans. *Marthao Ledeng* van Harm Tiesing, *Um d' olde toren* van Albert Dening, *Een feestelijk strafgeval* van Klaas Kleine en *Keerlke* van de plattduutsche schrijfster Wilhelmine Siefkes. Naar methoden in het proefschrift van Roel Smeets analyseerde ik deze boeken door frequenties te tellen van mannen/vrouwen/(vraag)zinnen, enz.¹ Ook maakte ik lijsten met

¹ Details staan in de afzonderlijke boeken *Reis door literair erfgoed*.

veelvoorkomende woorden. Details zijn in de afzonderlijke boeken te vinden. In april las ik *Keerlke*. Beroemd in Emsland/Ostfriesland. Het is een treurige roman (1941). Ik heb de analyse daardoor wellicht niet heel zorgvuldig gemaakt. De treurigheid greep me bij mijn kladden, bij mijn lurven, op mijn sodemieter. Dramatisch als de hedendaagse levensverhalen in weekendbijlagen van dagbladen. Waar mogelijk mijd ik leed waar ik enkel naar kan kijken. Ramptoerisme is me vreemd.

De getallen in het schema zijn indicatief. Ik laat me graag verbeteren door een bevlogen onderzoeker met meer meta-kennis van (streektaal)literatuur. Beschouw de analyses als een uitnodiging.

In *Keerlke* staat een register met verklaring van woorden uit het plattduutsch dialect. De lijst leest als een woordenboek Nederlands (Drents) naar Duits. Als nazaat van Duitse migranten waren veel woorden een feest der herkenning. Mijn ouders spraken (bijna) dezelfde taal. Ik neem de woorden onder de letter D. over.

Eerst de frequenties van namen van mannen en vrouwen en van trefwoorden die mijn aandacht trokken. Het zijn absolute aantallen, geteld met ‘Zoeken-ervang’. Het woord liefde vond ik niet. Lief had enkel de (Drentse) betekenis van lichaam, lijf. Ook het Drents kent het woord lief niet in de betekenis van liefde.

De bespreking van *Keerlke* staat in *Joseph*. Op mijn website www.nedersaksisch.org als pdf en als boek in UB Groningen, Drents Archief, Bibliotheek Emmen.

Het jongetje, Keerlke, heet Hinni.

Personen (aantal malen genoemd).

Hinni	Keerlke	623 + 188
Moder		534
Vader	Stalboom	317 + 24
Oma	(van moeders kant)	146
Zus: Antje		127
Unkel Wiard		115
Zus: Rika		89
Zus: Meta		81
Nicht: Hima		44
Klasgenote: Gisela		40
Neef: Tidde		36
Twennels (Tweelingzussen)		35
Wübke Wubketante		32 + 17
Vedder Ubbo		21
Pastoor		9
Frau Boer		8
Paul (verloofde van Rika)		7
Opa		5
Berta Bruuns		1

Misschien heb ik een enkel karakter gemist,

Aantal vrouwen	11 samen	1154 maal
Aantal mannen	8	1321 maal
Aantal mannen minus Hinni	7	510 maal

Woorden die me raakten (absoluut aantal malen genoemd).

Angst	27
Blarren (huilen, janken, blèren)	13
Bliedskup	37
Bröör en (dood) bröörke	7 + 28
Doot	16
Fent	18
Frau	62
Gefööl	16
Geld	52
Gott	53
Groschen	17
Hart	79
Hartseer	6
Hund (kwaaie)	14
Junge/ Jungse	ca 65
Kind	62
(Uit)Lach vaak negatieve connotatie	115
Mann mannlü	50 + 15
Mester	47
Moorder	1
Neger (swart as een)	1
Raren / raarde (reren, huilen)	16
Schole	71
Schüld	4
Schuldhebben	1
Schaamte (en samenstelling)	17
Süster (en samenstellingen)	53
Wicht / wichter	77

	Harm Tiesing Marthao Ledeng (1892/1893)	Albert Dening Um d'olde toren (1934)	Klaas Kleine Een feestelijk starfgeval (1990)	Wilhelmine Siefkes Keerlke (1941)
Tekens zonder spaties	173.000	208.000	125.000	275.500
Tekens met spaties	212.000	256.000	153.250	333.000
Spaties	39.000	48.000	28.250	57.500
Aantal woorden	39.370	49.200	28.400	64.000
Punten (zinnen)	1573	2168	2221	4260
Woorden / zin*	25-21	23-21	11-13	12-15
Vraagtekens ?	203	186	213	723
Uitroeptekens !	99	28	49	1304
Totaal zinnen . + ? + !	1875	2382	2483	6287
Komma's (bijzinnen)	3757	4991	879	6008
" Spreekzin"	830	1065	220	2768
% Spreekzinnen	830:1875 * 100% = 44%	1065:2382*100% = 45%	220:2483 * 100% = 9%	2768:6287*100% = 44%
Vraagzin ?	203:830 * 100% = 24%	186:1065 * 100% = 17%	37:221 * 100% = 17%	723:2768*100% = 26%
Uitroep !	99:830 * 100% = 12%	28:1065 * 100% = 3%	49:2483 * 100% = 2%	1304:2768*100% = 47%
Gem. Woordlengte (let.)	173.000:39.000 = 4,4	208.000: 48.00 = 4,3	125.000:28.250 = 4,4	275.000:64.000 = 4,3
Aantal vrouwen/freq.	11/347	27/389	8/181	11/1154
Aantal mannen/freq.	25/683	69/1092	10/190	8/1321 Minus Keerlke 7/510
% Vrouwen % Genoemd (Freq.)	11:36 * 100% = 31% 34%	27:96 * 100% = 28% 26%	8:18 * 100% = 44% 181:371 * 100% = 49%	11:19*100% = 58% 47% Minus Keerlke 69%
% Mannen % Genoemd (Freq.)	25:36 * 100% = 69% 683:1030 * 100% = 66%	69:96 * 100% = 72% 74%	10:18 * 100% = 56% 190:371 * 100% = 51%	8:19*100% =42% 53% Minus Keerlke 31%

* Woorden per zin. Ruwe benadering. Variatie o.a. door aantal punten, vraagtekens, uitroeptekens (. ? !)
* De roman van Wilhelmine Siefkes gaat over Keerlke (Hinni). Zijn naam komt het vaakst voor. Zonder Keerlke zijn vrouwen het meest genoemd.
* De percentages zijn samen niet steeds 100%. Mijn werkwijze levert indicatieve resultaten. Zo levert ... drie zinnen, terwijl het slechts 1 zin is. Een "woord" tussen aanhalingstekens (zeldzaam) levert een spreekzin.
* Misschien levert deze exercitie geen zinnige informatie. The Proof of the pudding is in the eating.

Letter D uit het register van Keerlke

dadeldk, tatsächlich	dreklöörd, dreifarbig
dall (heel un dall, auch reinendall)	drebeend, dreibeinig
ganz und gar	Drei, Dreh
Dag of wat, einige Tage	drock, Drockde, viel zu tun
Danne, Beet	Drüppel, Schwelle
Dele, Diele (over D., mit dazwischen)	duren, leid tun
Deepde, Tiefe	düren, dauern, dürfen
Dingerees, Ding	Düürte, Dauer
dobelt, gewürfelt	duff, matt, glanzlos
Doek, Tuch	duuknackd, geduckt
Dook, Nebel	dwars, quer
Döst, Durst	dwirlen, quirlen
Draat, Band, Faden	

Analyse Marthao Ledeng

Waarom een boek over *Marthao Ledeng*, de bloem van 't daarp? Waarvoor een analyse van de tekst uit 1892? Wat levert herlezing en *close reading* van streektaalliteratuur aan inzichten op over het erfgoed? Wat is nog niet gezegd en nog niet ontdekt over literatuur in het Nedersaksisch taalgebied? Wat maakt het literaire erfgoed tot een aangename verpozing?

In vorige eeuwen was literatuur informierend en opvoedend. Literatuur had een duidelijke maatschappelijk functie. Een natie – een volk – beschikte over grenzen, een leger, een eigen taal en een eigen literatuur. Naties komen en gaan. Landen lossen op in grotere gehelen. Literatuur is wereldliteratuur, grenzenloos. En... op kleine schaal bestaat een literatuur als weerspiegeling van de regio. Deze afspiegeling is het sterkst in streektaalliteratuur. Lezers kunnen de regionale taal verstaan, lezen, wellicht schrijven en hopelijk begrijpen.¹

Literatuur in Drenthe bestaat korter dan de leeftijd van de provincie. Pas na vertrek van Napoleon in 1815, na de Franse tijd, is Drenthe een provincie. Voor die tijd was de Lantschap te weinig bevolkt om mee te doen met de Republiek van de Verenigde Nederlanden. De eerste Drentse reisroman is van de drie podagrissen.² Na 1843 als feuilleton verschenen in de *Drentsche Volksalmanak*.

Marthao Ledeng, de bloem van 't daarp is als feuilleton verschenen in 1892/1893 en pas later, in 1943, als boek gedrukt.

Mijn wens om streektaalliteratuur nauwkeuriger te analyseren kreeg in het najaar 2020 een aanzet met het proefschrift van Roel Smeets.³ De korte beschrijving van zijn onderzoek in NRC⁴ zette mij op het spoor dat ik eerder vruchteloos had verkend; kwantitatieve analyse. Tellen. Meten is weten. De afgelopen jaren heb ik enkele vingeroefeningen gedaan.⁵

Roel Smeets stuurde zijn dissertatie met beschrijving van het instrumentarium. Hij onderzocht 170 Nederlandstalige romans met 2.137 romankarakters. Computerprogramma's hielpen met tellen van karakters uit de werken. Hoe ver staan de namen van elkaar in een tekst? Wie spreekt met wie en hoe vaak? In de boeken

uit 2012 onderzocht hij relaties tussen autochtonen en migranten, tussen rijk en arm, tussen geschoolden en ongeschoolden, tussen mannen en vrouwen. Hij onderzocht gemeenschappen in romans en hij keek naar conflicten. In het Engels levert dat drie termen als richtsnoer: *Centrality* (wie/wat is de hoofdpersoon), *Community* (in hoeverre maken karakters deel uit van een groep, of juist niet) en welke *Conflicts* spelen een rol?

Het corpus van de streektaalliteratuur is te klein voor een analoog onderzoek. Met 100 boeken (gok) is de voorraad Nedersaksisch proza uitgeput. Niet elk boek leent zich voor het onderzoek. Met *Marthao Ledeng* geef ik in dit boek een aanzet voor een kwantitatief onderzoek naar hoofdkarakters, gemeenschappen en conflicten in streektaalliteratuur. Het is tegelijkertijd een uitnodiging aan (regionale) literatuurminnaars ter navolging. Wie zin heeft, wie nieuwsgierig is en wie wil nadenken over het literaire streektaalerfgoed kan de methodiek uit dit boek navolgen. Tellen, schiften en vergelijken. De resultaten nodigen uit om teksten met een nieuwe invalshoek te onderwerpen aan *close reading*. Wat staat er geschreven? En vooral: wat staat er niet geschreven, wat is tussen de regels over het erfgoed te vinden?

Dit boek zoekt – na analyse – een synthese tussen feiten en gevoelens, tussen statistiek en beleving. U vindt meetwaarden met woordfrequenties en met frequenties van sprekers aan het woord. Die cijfers geven inzicht in rolverdeling tussen mannen en vrouwen (wie is het vaakst aan het woord? Spreken mannen en vrouwen met elkaar?). *Close reading* laat zien wie naar elkaar luistert en wie bezig is een monoloog af te steken. Nauwkeurig lezen onthult wat mannen en vrouwen tegen en over elkaar zeggen.

In *Marthao Ledeng* komt het woord kus/zoen niet voor. Eenmaal een *drokkert*, en dat in een roman met de mooiste bloem van het *daarp* en drie rivalen. Het woord *geld* staat hoog in de frequentielijst, zo vaak dat het wellicht verantwoord is te zeggen dat *geld* de hoofdpersoon is in deze roman.

Statistiek laat een ondergeschikte rol zien van meiden, wichter, boerinnen. *Close reading* onthult dat vrouwen veelal als dom en roddelziek worden beoordeeld op

1 Inleiding uit gelijknamige boek. www.nedersaksisch.org

2 In 2020 heruitgave in zeven delen. *Reis door Drents erfgoed*. Ter Verpoozing. Peize. pdf op www.nedersaksisch.org

3 Roel Smeets. *Character constellations, Representations of social groups in present-day dutch literary fiction*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen. 24 november 2020.

4 NRC 24 november 2020.

5 Mijn literair tijdschrift *Poëze* nr. 15. Analyse van werk van Jan Veenstra. (op mijn web.) Deels opgenomen in deel VII van *Reis door Drents erfgoed*.

momenten dat ze wel spreken. *Close reading* onthult traditionele plagerijen van afwijkende persoonlijkheden. Het malle-Geertsyndroom:⁶ steek de gek met ieder die niet is zoals je zelf bent. De basis van nog niet uitgeroeide pesterijen.⁷ *Close reading* laat zien dat uithuwelijken niet vreemd was in de negentiende eeuw. Al zijn verschuivingen merkbaar.

Roel Smeets schrijft in zijn dissertatie dat er enkele drempels liggen voor dit type onderzoek. Een romanfiguur is immers geen echt mens, voor romankarakters gelden andere regels. Toch doet hij alsof de romanfiguren werkelijk bestaan. Hij legt de verhalen langs de lat van groepsprocessen, gemeenschappen en kennis van relaties uit sociologie en psychologie. Wat klopt en welke opvattingen zijn gebaseerd op vooroordelen?

Wat bepaalt de dorpsgemeenschap, de groep met eigen ongeschreven regels? Welke rol speelt de hoofdpersoon bij de vorming van die gemeenschap (klik)? Hoe houdt de dorpsgemeenschap de hoofdpersonen in het gareel? Hoe veranderen conflicten de opvattingen van de dorpsgemeenschap en van de hoofdspelers? Het zijn actuele vragen.

Wat is een (roman)karakter? Niet alle karakters zijn mensen van vlees en bloed. In *Marthao Ledeng* is wellicht *geld* de hoofdpersoon, of zijn de algemeen geaccepteerde plagerijen (pesterijen) het hoofdonderwerp. In romans kan ook een schilderij de hoofdfiguur zijn⁸ of een hond⁹. Er zijn *flat characters*, eendimensionale spelers in de verhalen. Er zijn ook (ronde) karakters met alle hebbelijkheden en onhebbelijkheden, ons zo vertrouwd. Roel Smeets citeert Forster uit 1927.

Een rond karakter is in staat de lezer op overtuigende wijze te verrassen. Als een karakter de lezer nooit verrast is het een plat karakter. Als de verrassing de lezer niet overtuigt dan doet de romanpersoon alsof het een rond karakter is.

Met deze omschrijving vallen, wat mij betreft, de meeste karakters in *Marthao Ledeng* in de categorie plat. Ze zijn voorspelbaar in hun rolverdeling. En juist die voorspelbaarheid geeft een prettige inkijk in de dorpsprocessen, oudere lezers wellicht vertrouwd. Jeichienmoei (tante Jeichien) geeft aan haar neef Nabben Jaan een traditioneel advies om Marthao te veroveren. Tegenwoordig zou dat advies diametraal zijn, als tante al

6 In Erica woonde in mijn kindertijd Geert Suelman. Minder toebedeeld met intellectuele gaven. We – kinderen uit de straat – lieten hem gekke dingen doen. Vermaak uit de jaren '50. Hij was niet de enige 'gestoorde'. Achteraf is de vraag gerechtvaardigd: Wie was in die situatie gestoord?

7 Zie ook *Diep geworteld* van Keur & Keur (*The deeply rooted*).

Heruitgave Ter Verpooring. Peize.

8 *Specht*, Willem Jan Otten. 2004.

9 *Apport*, Kasper *apport* in mijn novelle. Te vinden in Deel III van *Reis door Drents erfgoed*. En in Deel V. Het korte verhaal *Mandielig* met een manhond.

om advies gevraagd zou worden. Veel uit *Marthao Ledeng* is inmiddels in het tegendeel verkeerd. Interessant om de verschillen te zien tussen wat vroeger heel gewoon was en heden ten dage volslagen afkeurenswaardig wordt bevonden.

In *How to read a book* geeft Virginia Woolf een beschouwing over lezen. Ieder leest zijn/haar eigen verhaal. Persoon, tijd en context bepalen, naast andere variabelen de beleving. Woorden en zinnen, namen van personen, taalgebruik uit vorige eeuwen hebben inmiddels een andere lading gekregen. Met de geschiedenis in het achterhoofd is *Marthao Ledeng* (uit 1892/1893) te lezen als een tijdsbeeld. Hoe dacht en deed men destijds, wat is er veranderd? Hoe was de omgang tussen ongeschoolde puberende jongens en meisjes op vrijersvoeten? Hoe reageerden ouders en dorpsgemeenschap? Welke gedragselementen zijn tot op vandaag merkbaar?

Wie enkel naar de inhoud van *Marthao Ledeng* kijkt raakt wellicht teleurgesteld door het 'platte' verhaal en door de 'platte' karakters. Wie naar de ontwikkelingen in de loop van de jaren kijkt ziet verrassingen.

Roel Smeets citeert Lippmann uit 1922. Meestal kijken we niet eerst, we definiëren eerst wat we denken te zien, daarna kijken we. Uit het verwarrende geheel van wat ons omringt kiezen we het vertrouwde. We zien de stereotypen die we uit onze cultuur kennen.

Mijn bewerking, analyse en synthese geeft een ander gezichtsveld dan wat al in de (voor)oordelen een plek heeft gevonden. Out of the box, dat is mijn insteek geweest.

In het volgende licht ik aan de hand van statistieken enkele aspecten toe van Hoofdpersonen, Gemeenschappen en Conflicten. In de voetnoten bij de tekst van Harm Tiesing staat wat mij opviel bij aandachtig lezen.¹⁰ Ik heb niet alles ontdekt. Er staat niet wat er staat, er staat veel meer.

Karakters

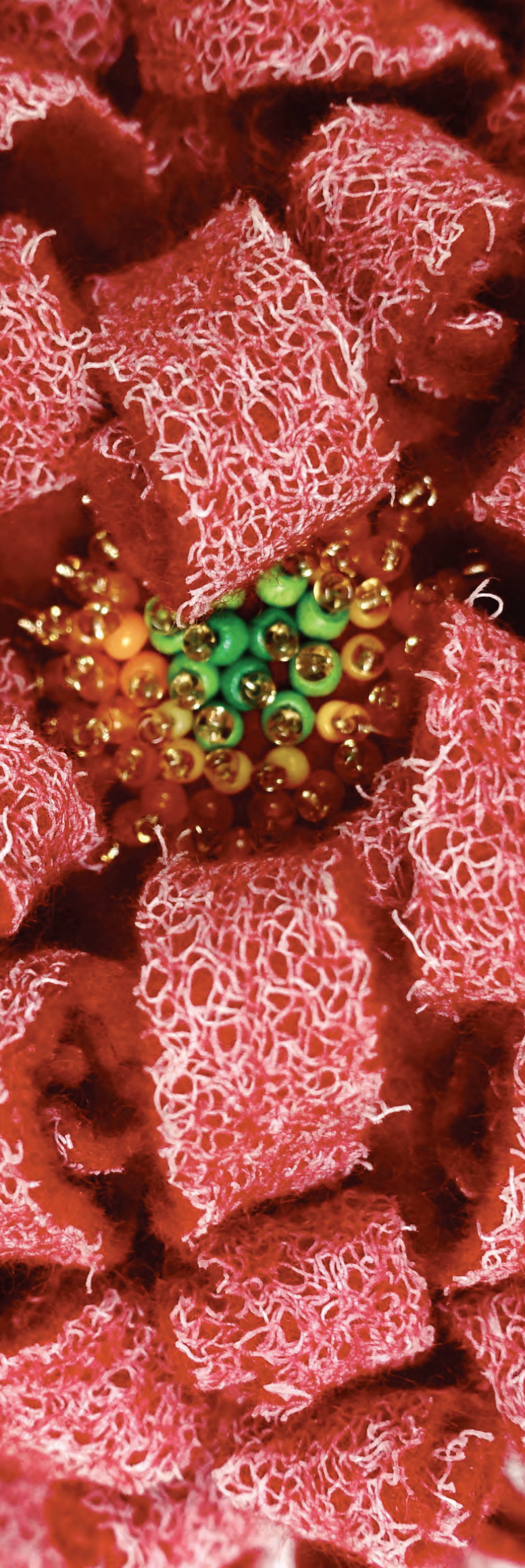
Marthao Ledeng telt 36 karakters,¹¹ 11 vrouwen 25 mannen.¹² Een groot deel van de karakters doet mee als aankleding van het verhaal, De frequentieverdeling laat dat goed zien. Van de vrouwen doen drie mee. Allereerst Marthao, globaal evenveel genoemd als hoofd karakter meester Kroerhof. (Dat aantal zou het ongeveer het dubbele zijn als ik 'mester'¹³ mee zou

10 In *Geschiedenis van de Drentse literatuur 1816-1956* van Henk Nijkeuter staat dat J.J. Uilenberg een geannoteerde versie van *Marthao Ledeng* op prijs zou stellen. Dit bij de boekuitgave in 1943.

11 Zie ook: <http://personagebank.nl/>

12 door de computer geteld. Er kan een enkele dubbeltelling voorkomen. Jaan heet ook Jan. Ledeng wijst op drie familieleden. Ik heb geprobeerd dat uit te splitsen.

13 Meester is een bewijs van respect en tegelijkertijd een uiting van onderdanigheid. In geschriften en literatuur uit Afrika in de vorige

tellen.) Vriendin Riekao Rielen en hospita Jeichien Alken volgen op verre afstand. Welbeschouwd doen alle vrouwen niet mee in het verhaal, ze vormen een decor voor de mannen. Jeichienmeui Alken krijgt enig profiel. In samenspraak met haar neef Nabben Jaan (die met Marthao verkering wil). In het laatste hoofdstuk komt vrouw Kroerhof ten tonele. Drie dames – Marthao Ledeng, Rielen Riekao en vrouw Kroerhof – houden een dameskransje en vertellen dat alles toch nog goed is afgelopen. Met een kanttekening van Marthao in het slot van het boek. “Ik ben toch wal gelukkig.”

De onderlinge verhoudingen blijken ook uit zinnen in de directe rede. Als een karakter het woord neemt is dat vrijwel steeds een man.

Mannen spreken met mannen en vrouwen spreken met vrouwen. De uitzonderingen zijn Marthao Ledeng en haar minnaars. Maar zodra de keuze is gemaakt spreken ook deze romankarakters niet langer met elkaar. De vrouw-vrouwscore van Martha komt vrijwel geheel uit het laatste hoofdstuk; het dameskransje.

Boerinnen en de vrouw van de cafébaas komen vrijwel niet sprekend voor. Ze doen nauwelijks mee. Eenmaal getrouwd verdwijnen de gesprekken tussen mannen en vrouwen.

Publiek roept tijdens de toneelvoorstelling naar de spelers.

Cijfers¹⁴

Van de mannen is Kroerhof het meest aanwezig. Een naïeve gedreven man zonder oog voor de dorpsse verhoudingen. Hij is geliefd, maar hoort niet bij de gemeenschap. Kroerhof spreekt gedragen Nederlands, alsof hij telkens een toespraak houdt.

Nabben Jaan (Jan voor meester Kroerhof), een rivaal, is een platte boerenknecht met nauwelijks beschaving. En tante Jeichien heeft te weinig te bieden om haar neef op te stoten in de vaart der volkeren. Oom Evert laat de domme teut aan zijn vrouw over.

Jeugdvriend Reiner Akkens gaat aan het slot met Marthao naar huis. Een pure jongen. Schapenhouder samen met ‘dorpsgek’ Dolf Ret. De ‘dorpsgek’ is een voorbode van verandering. Ret houdt een enkele toespraak, telkens verwoording van andere tijden. Zodra het *eernsachtig*¹⁵ wordt spreken de karakters Nederlands. Beschaving komt van buiten eigen land en taal. Zie de parallellen met Nederland.

Over de karakters komen we nauwelijks iets te weten. We weten niet hoe ze eruitzien, niet hoe ze gekleed zijn, niet wat ze eten en drinken. Ook het dorp komt niet uit de verf. Er is een stenen straat, dat weten we als een notaris – met bril en sigaar – in een koets op bezoek komt.

De lijst met trefwoorden geeft ook een inkijk in de

¹⁴ Ik heb de dialogen handmatig geteld. Dat betekent dat de getallen vooral indicatief zijn. Niet meegeteld zijn dialogen uit de indirecte rede. (Kroerhof vertelde dat...).

¹⁵ serieus.

verhoudingen in de dorpsgemeenschap. De manlu en boeren zijn sterk vertegenwoordigd. Vrouwlu en wichter doen mee. *Close reading* kan de rolverdeling verhelderen.

Liefde, zoen, kus, genegenheid ontbreken, lippen komen 1x voor: bij de *drokkert*, de Drentse kus. De manieren, of gebrek aan manieren, van Nabben Jaan als hij met Marthao probeert te minnen zijn nu vermakelijk. Hij behandelt haar als gebruiksvee. Marthao maakt nauwelijks bezwaar.

Gemeenschap

De dorpsgemeenschap is gebaseerd op familiebanden en op werkrelaties. De jongelui zijn ongeschoolde handarbeiders en boerenknechten. De ongeschoolde vrouwen werken in een huishouden of op het land. Ieder is laaggeschoold en kijkt – als bij afspraak – op tegen onderwijzer (slechts een enkele maal met de voornaam aangesproken en bijna altijd met ‘mester’), notaris en burgemeester.

Geld, erfopvolging en familiebanden liggen overal aan het oppervlak. Wellicht hoofdpersonages in deze roman. Roel Smeets noemt van Couperus de roman uit 1900 *De stille kracht*. De boektitel verradt de onzichtbare en dominante speler. In Drenthe is dat wellicht geld, naast ‘goedbedoelde plagerijen’.

Roel Smeets citeert onderzoekers die zeggen dat familiebanden en sterke relaties belangrijk zijn voor een individu. Tegelijkertijd zorgt een sterke band binnen een groep (klik) voor verbrokkeling van de maatschappij. Wie niet meedoet, wie zich niet aanpast valt buiten de clan. In Marthao’s dorp lijkt dat sterk het geval. Meester Kroerhof vertrekt. Zes jaar later komt hij (getrouwd) terug. Hij is geen bedreiging meer voor mannen uit het dorp. Marthao is met buurjongen Reiner in de echt verbonden. – Soort zoekt soort. De gemeenschap gaat boven het individu. – De drie vrouwen ‘teuten’ in het laatste hoofdstuk met elkaar onder het genot van een drankje. ‘Asof we nog ongetrouwd waren. Wichter onder mekaar.’

Dolf Ret, de onaangepast ‘dorpsgek’ is een bedreiging voor de gezamenlijke identiteit van de gemeenschap. Als de man een erfenis krijgt is de eerste reactie dat de man onder curatele gesteld moet worden. Dolf Ret vertegenwoordigt de vooruitgang; met toespraken in het Nederlands. Hij heeft indirect invloed op de jongere schaapherder en toekomstig echtgenoot van Marthao Ledeng, namelijk op Reiner Akkens.

Conflicten

Hoe beïnvloeden conflicten de gemeenschap van het dorp en omgekeerd; wat verandert door het conflict aan gevestigde opvattingen? In het proefschrift van Roel Smeets staan interessante achtergronden over strijd tussen (roman)karakters. Onmin in welke vorm dan ook als aanleiding voor strijd, al dan niet met lichamelijk, verbaal of ideologisch geweld als gevolg.

Roel Smeets onderscheidt direct geweld en structureel geweld. De directe vorm treedt vooral op tussen twee personen. Structureel geweld is minder gemakkelijk aan te wijzen. Achterstelling van plattelanders boven stedelingen, uitsluiting door maatschappelijke stromingen, hardnekkige tradities.

Conflicten in literatuur, conflicten tussen karakters verwijzen volgens Patrice Pavis (2004) altijd naar onderliggende maatschappelijke problemen. Ruzie tussen man en vrouw over het huishouden komt uit de rolverdeling zoals die in de maatschappij is gegroeid. In de vorige eeuw werden vrouwen ontslagen op het moment dat ze trouwden. Het aanrecht werd hun recht. De naweën zijn daarvan nog zichtbaar. Nadat vrouwen, die in de V.S tijdens WOII in wapenfabrieken werkten terwijl hun mannen sneuvelden (of niet), weigerden om na de oorlog niet langer in huis te blijven, traden er veranderingen op richting gelijkwaardigheid.

Pavis onderscheidt vijf typen conflict.

1. Rivaliteit tussen twee karakters vanwege geld, liefde, opvattingen over goed en kwaad, politiek, enz.
2. Verschil van inzicht over wereldbeschouwing en over morele kwesties (doodstraf, abortus, vaccinatie...)
3. (Innerlijk) conflict tussen gevoel en verstand. (Liefde maakt hersenblind.)
4. Conflict tussen eigenbelang en maatschappelijk belang. (Winkelsluiting in tijden van covid.)
5. Een moreel of metafysisch conflict tussen een (roman)karakter en een niet-bestaande grootheid. (Ik wil dit graag, god vindt het niet goed.)

In *Marthao Ledeng* zijn al deze conflicten te herkennen. Meester Kroerhof wil met Marthao verkeren maar vindt Nabben Jan op zijn pad. Aan rivaliteit met Reinder Akkens denkt Kroerhof in het geheel niet.

De wereldbeschouwing maakt plaats voor regionale tradities. Een schoolmeester met een boerendochter; kan/mag dat wel/niet?

Frederik Kroerhof is verliefd. Het kusje op de keldertrap, naast het geslachte varken, heeft zijn hersenen aangetast.

Het eigenbelang is een rustig en gelukkig bestaan. Het dorpsbelang is voortgang van de toneelvereniging die door Kroerhof is opgericht. Hoe loopt het af met de rederijders, en met de schoolkinderen als hij vertrekt?

Het metafysische conflict is de strijd met de traditie. *Oeze volk* vindt het niet goed als een man zonder geld met een boerendochter trouwt. Marthao heeft geen broer om de boerderij voort te zetten.

Vanuit ander perspectief gelden deze conflicttypen ook voor boerenzoon Nabben Jaan en voor zijn geldschietende oom en tante.

In de hedendaagse Nederlandse romans groeien de conflicten. Zo niet in deze streekroman. Meester Kroerhof mijmert een beetje en vertrekt. Hij solliciteert en krijgt een baan in Overijssel. Alle conflicten opgelost

door dit vluchtgedrag. De zwijgcultuur heeft gewonnen. Zijn opvolger Paul van Dongel (een niet Drentse naam, Brabander waarschijnlijk) bevalt niet. Het achterklapcircuit draait op volle toeren (traditie). Paul van Dongel vertrekt omdat hij zich elders kan verbeteren. Schande! Het is nergens beter dan hier.

Taalkundigen hebben de structuur van sprookjes in kaart gebracht. Alle sprookjes zijn met zeven karakters en 31 situaties te beschrijven. Een edelman, een prinses, een tovenaer, enz. Een reis, een ongeluk, een kasteel, enz. Van streekromans weet ik dat niet. Ik vermoed dat het raamwerk van sprookjes in licht gewijzigde vorm ook van toepassing is op streekromans en op veel dialectliteratuur. De verhalen zijn in hoge mate voorspelbaar.

Het proefschrift van Smeets heeft me helder gemaakt dat het conflict tussen meester Kroerhof en Nabben Jaan nog een tegenstrever kent; namelijk de traditie. Reiner Akkens en zijn maatje Dolf Ret hebben dat goed begrepen, of intuïtief aangevoeld. Meeleunen, zwijgen en afwachten. Waar twee honden vechten om een been gaat de derde met Marthao Ledeng heen. Dat Marthao aan het slot tegen vrouw Kroerhof bekend: Ik ben best wel gelukkig, verraaft dat ook bij de bloem van het daarp de knop langzaam opengaat.

“k Zin bled’,” zee Marthao, “da’s d’r gelukkeg met binst, en daor drink wij nog is op! Ik bin met mien Reiner ok wal gelukkeg en mij dunkt dat is vrouw Kroerhof met heur mester ok wal!”

Conclusie

Marthoa Ledeng geeft door de platte karakters een uitvergroting van plattelandscultuur rond 1890 en het begin van de 20e eeuw. Onderscheid tussen rangen en standen, tussen rijk en arm en tussen geschoolden en ongeschoolden komt scherp naar voren. Er zijn in meerder opzichten een tweedelingen in de maatschappij. Oudere generaties proberen jongeren binnen de poorten te houden. Aanzetten voor vernieuwingen krijgen te maken met kuiperijen, achterklap, geld en met een effectieve zwijgcultuur. Weinig wezenlijke zaken komen aan het oppervlak. Gevoelens lijken nauwelijks te bestaan. In *Marthoa Ledeng* wint de traditie. Buitenstaanders vertrekken en mogen terugkeren als ze zijn geneutraliseerd en geen bedreiging meer vormen voor de bestaande orde. Toch is er ook hoop. Cultuur, in de vorm van toneel, lijkt openingen te bieden. Parallellen met hedendaagse ontwikkelingen rond migranten, religie, geld en integratie dringen zich op. Prediker 1:19.

Naam () Freq. voornaam	Beroep	Dialogo (freq.) man-man Vrouw-vrouw	Dialogo (freq.) Man-vrouw Vrouw-man	Naam (Aantal in boek)
Jan Akkens	Pachtboer van Ledeng	20		77
Vrouw Akkens			3	3
Reiner Akkens	Buurjongen Marthao	7	10	77
Evert (40) Alken	Onderdak Dolf Ret	9		22
Jeichien (41) Alken	Onderdak voor Dolf Ret	2	24	22
Jan van Dongel	Opvolger Kroerhof			8
Wilm Dooleng	Schoenmaker	2		2
Albert Feikens	Al 20 jaar scheper	20		26
Lamert Feikens	Zoon van scheper	3	2	2
Froukien Feikens	Vrouw van scheper	1	3	2
Hinderk Feikens	Zoontje	1		1
Wilm Feikens		3		2
Gladlust	Schilder/ glaszetter			3
Klaos (30) Goossies	Hospita Dolf Ret	6		15
Grietien (7) Goossies	Hospita Dolf Ket			7
Frederik (3) Kroerhof	Onderwijzer Mester 220 x	75	32	219
Vrouw Kroerhof	Echtgenote	3		11
Marthao Ledeng	Boerendochter	10	39	220
Gert Ledeng	Boer / ouderling	41		82
Jannao Ledeng	Boerin	3	7	6
Rieks (16) Litten	Boerenknecht	1		16
Vrouw Nabben	Moeder		2	3
Jaan Nabben	Huwelijks- kandidaat	45	44	75
Pieter Nabben	Broer van Jaan	1		1
Zus Nabben				1
Loeks (4) Onteng	Boerenjongen/ knecht			10
Dolf (177) Ret	Vreemde snuiter	39		63
Mans Rielen	Boerenknecht	8	1	30
Riekao Rielen	Zuster van Mans	4		24
Gert (115) Rouwels	Cafébaas	8	3	50
Jaantien Rouwels	Vrouw van Gert		3	2
Albert Scheemans	Timmermans knecht	2		8
Aorend (7) Toezel	Wever	2		2
Klaos Wools	Boerenknecht			1
Burgemeester		3		4
Notaris		7	1	5
Publiek	Jongs	27	3	
Totaal		23 vv + 330 mm = 353	54 vm + 123 mv = 177	

Schrijvers

W.F. Hermans

De laatste avond die wij in Assen zijn, gaat de ontmoeting met Drentse schrijvers toch door, vooral dank zij Ria Westerhuis en de bemiddeling van Dr. Henk Nijkeuter, linguïst en een van de beminlijkste Drentse intellectuelen die ik heb ontmoet. De dichteres Eva Broekmann komt ons afhalen in een oude, maar monumentale zwarte Lada en brengt ons naar de sociëteit De Nieuw Kolk, waar de schrijvers op het terras in een kring zitten. Een voor een drukken ze mij de hand en ik hen, op het rijtje af en zoals het me in dergelijke situaties altijd vergaat: de meeste namen, hoe duidelijk uitgesproken, vergeet ik ogenblikkelijk. Het is alsof de ene naam de andere verdringt. De schrijver van Dedemsvaartse afkomst Meine Roswinkel, stelt zich voor met de woorden 'Meine Roswinkel, pseudoniem'. Zoiets onthoud je – hij is trouwens een van de belangrijkste. Er zijn ook beeldende kunstenaars gekomen, de graficus Albert Rademaker en de schilder Siemen Dijkstra. Enigszins op de achtergrond, in een iets wijdere kring dus, zitten en staan leerlingen van Drenthe Academie en andere belangstellenden die klaarblijkelijk niet belangrijk genoeg gevonden worden om in de hoofdkring te mogen verkeren. De bijeenkomst wordt met straffe hand geleid door Annie Doornbos. Van welke schrijvers houden zij? Zeker niet van het soort Gerard Stout. Hij heeft helemaal afgedaan. Hij heeft voor Nederlanders geschreven en zich niet op zijn eigen land bezonnen. Mijn waardering voor Koster's roman *Oostwaartsch!* delen zij. Drentse intellectuelen worstelen met vreselijke problemen, Waarschijnlijk wonen er meer gestudeerde Drenten in de *vrömde* buiten de Landschap dan erin. Deze emigranten worden niet bewonderd. Wel geeft men toe, dat een intellectueel in Drenthe weinig toekomst heeft. Huidskleur, corruptie, zand, veen, religie, politieke gezindheid of gebrek aan protectie kan hem in moeilijkheden brengen en wat is zijn lot dan? Op non-actief worden gesteld, schrijver op afroep, die nooit komt. De schrijvers zijn wel wat van plan en zij hebben ook al wat uitgevoerd. Ze hebben het tijdschrift *Een goed stuk vleis* opgericht, waarvan één nummer is verschenen. Alles hebben ze zelf gedaan: schrijven, produceren en uitventen. Ze willen niet langer dat hun boeken in Nederland zouden worden uitgegeven. Alles moet Drents zijn. Er hoeft ook niet per se in het Drents te worden geschreven. Stellingwerfs is ook goed. Altijd zijn de Drentse intellectuelen op Nederland gericht geweest en altijd moest alles uit Nederland komen. Maar Drenthe heeft behoefte aan een eigen identiteit. De Landschap zal zijn eigen gezicht moeten bepalen, wil

het ooit volwassen worden.

Maar Stellingwerfs is toch een taal die buiten Drenthe niemand kan verstaan?

Geen bezwaar. Zij schrijven voor Drenthe. Zelfs als ze in het Nederlands schrijven-wat veel, eigenlijk de meeste schrijvers doen-zullen ze niet aarzelen hier en daar Drents in te lassen en ze zullen er geen verklarende voetnoten aan toevoegen.

Maar zouden nederlandse uitgevers - de boeken van Stout worden door Ter Verpoozing toch ook in Nederland uitgegeven - niet een betere verspreiding kunnen bereiken?

Ze willen allereerst in Drenthe gelezen worden, niet in Nederland en dat kan een nederlandse uitgever niet voor hen te weeg brengen.

Bij mijzelf denk ik dat de houding van veel progressieve Drenthers tegenover Nederland valt te vergelijken met de houding van heel wat Nederlanders tegenover de Verenigde Staten van Amerika: er wordt minachtend over gesproken, maar iedereen wil er naartoe, liefst met een beurs.

Ik weet niet meer wie het geweest is die zei dat er geen verklarende voetnoten nodig waren, het doet er ook weinig toe wie het zei, want die mening was algemeen. Toch kan het niet Meine Roswinkel zijn geweest want in zijn bundel *Vaart mien busse*, in het Nederlands geschreven, in Assen gedrukt en uitgegeven, staan vijf pagina's 'Verklarende Aantekeningen' en in een van die aantekeningen wordt zelfs verklaard dat 'Assen de aan de Willemsvaart gelegen hoofdstad van Drenthe is'. Zelfs in de roman *Babs, literaire verkenning van moreel & cultureel erfgoed* van Gerard Stout staan honderden verduidelijkingen die alleen van nut zijn voor niet-Drenthers en zijn naam schrijft hij voluit als 'Gerardus Henderikus Willebrordus Joseph'. Wat niet zal verhinderen dat Nederlanders die naam toch nog verkeerd uitspreken, want de klemtoon valt op de eerste lettergreep, een idee waar geen enkele Nederlander spontaan op komen zal. Overigens hebben ze gelijk dat nederlandse uitgevers niet voor hen kunnen bereiken dat ze in Drenthe worden gelezen. Ze hebben van het eerste nummer van *Een goed stuk vleis* 15 exemplaren verkocht, door er de straat mee op te trekken, door het huis aan huis te verkopen. Nederlandse uitgevers verkopen van de meeste nederlandse literaire tijdschriften in Nederland nog lang geen 15 exemplaren, ondanks een vierentwintigmaal zo grote potentiële lezerskring.

De jonge Drentse schrijvers willen alles zelf blijven doen: schrijven, het drukken bekostigen, de boekjes uitventen huis aan huis – de boekenkrooi en suttelaksje. Ik laat me overtuigen dat het op die manier voor hen het meest bevredigend is en wens hun veel succes.

De boekjes die ze geproduceerd hebben: dichtbundeltjes als die van Roswinkel, Suze Sanders, Ria Westerhuis, Klaas Koops, het verhaal *Ie deugt niet* van Annie

Doornbos, de afleveringen van *Braskorf* (Orvelter woord dat 'hengerseldraagmand' betekent) zien er keurig uit. In *Braskorf* schrijft Aafje Rooduyt:

God had ik maar de nacht
een lied te zingen waarnaar men
luistert in dit wankel huis
dat zo gebarsten is en dreigt
omver te vallen in een onverhoedse smacht.

Die smacht is het die zij willen.

Maar geen enkele cultuurdrager uit Nederland zal hun die smacht kunnen geven, vrees ik.

Hij zou hun wel wat nuttigs kunnen geven, maar daar is geen vraag naar. Het is hiermee een beetje als met al die Nederlanders die als Albert Haar en Daniël Lohues naar Amerika gaan en daarvandaan met van alles terugkomen: *jazz*, *popart*, *beatniks love*, -maar het efficiënt, helder, doeltreffend en spannend in elkaar zetten van een treffend verhaal of filmscenario schijnen ze er niet te kunnen leren.

Opgemerkt dient ook te worden, dat de jonge Drentse schrijvers bijna even groot in aantal zijn als het getal van de pagina's die ze tot dusverre hebben volgeschreven. Misschien is daar weinig bij dat in Nederland een succes zou kunnen worden, maar als het tegendeel zich voordoet, zal het wel vanzelf naar Nederland komen, denk ik. Als Nederlands niet de moedertaal van de Drenthers mocht wezen, dan is het er toch wel erg diep geworteld.

Sommige Drentse schrijvers denken erover in het Engels te gaan schrijven. Maar in het engelse taalgebied zijn al zo veel schrijvers nietwaar, ook in de voormalige veenkoloniën.

We hebben de directeur, Bert Naarding, gezegd dat het toch zonde zou zijn uit Drenthe te vertrekken en dan nog maar zo betrekkelijk weinig van het binnenland te hebben gezien. Indianen? Bosnegers? (Door de Drentse geograaf Theo Spek omgedoopt in zand- en veencreolen, welke termen geweldig ingeslagen zijn. Het woord 'boer' heeft in deze streken een denigrerende bijklank. Het woord 'creool' niet, maar dit zegt niets over de huidskleur: iedere blanke, zwarte of gemengdbloedige die in Drenthe geboren is, wordt creool genoemd, uitgezonderd Molukkers, Joego-slaven. Polen en Moffen. Toch hecht geen enkele blanke eraan zich creool te laten noemen. De zandboeren zijn natuurlijk wis en waarachtig creolen, maar rassenkundig beschouwd heel wat homogener dan de andere creolen: grupcreolen, veencreolen.)

Nee, we willen erg graag nog wat rondkijken. We begrijpen best dat het Centrum voor Beeldende Kunst pech gehad heeft met het organiseren van excursies naar Barger-Compascuüm en het Bargerveen en zijn graag bereid er zelf voor te betalen.

De directeur wrijft zich over het gelaat, en belt een

vriend, directeur van een reisbureau, hier Touroperator Harmanni genaamd. 'Zulke tochten, moet u weten, zijn duur, maar als ik het hem vraag, krijgt u misschien korting.'

En inderdaad, we krijgen korting. De prijs van de tocht, die vier dagen duren zal, belooft 585 Drentse guldens voor twee personen, maar omdat de directeur bemiddeld heeft, kan het wel voor 525 (en twee dreuge worsten en een fles jenever). O.K.? 'O.K.'

Naar:

Willem Frederik Hermans *De laatste resten tropisch nederland*. De Bezige Bij. 1969.

Dagblad van het Noorden streektaalprijs

**De Dagblad van het Noorden Streektaalprijzen (1001 euro en eeuwige roem)
Jaarlijkse prijs voor literatuur en muziek uit Groningen, Drenthe en de
Stellingwerven.**

In 2005 won Henk Nijkeuter de eerste streektaalprijs van het DvhN. In 2007 kwam er ook een prijs voor muziek en media. Aanvankelijk was er een kortlijst met 5 kandidaten. Die lijst is ingekort tot 3. Het aantal inzendingen lag gemiddeld rond de 40. Drenthe leverde, met de Stellingwerven, literatuur en Groningen ging voor muziek. Niet alle inzendingen hoorden tot literatuur, er kwamen ook tijdschriften en lespakketten bij de jury.

In Drenthe was het Drentse Boek – vaker dan eens met medewerkers en bestuursleden als auteur – de grootste leverancier van proza en poëzie. Enkele schrijvers en muzikanten wonnen in herhaling. Dat zegt wellicht iets over de kwaliteit van het aanbod.

Analyse van de inzendingen, de kortlijsten en de winnaars kan goed inzicht verschaffen over de basis van streektaalcultuur. Lijsten met leeftijden van deelnemers geven een beeld van de beoefenaren van streektaal en -muziek.

De jury is af en toe van samenstelling veranderd. Een enkele maal verlieten juryleden de jury om het jaar daarna mee te dingen naar de prijs.

Bij tien jaar streektaalprijs maakte ik een boekje¹ met bijdragen van schrijvers over het winnen van een prijs. De slotbijdrage is van Lyseth Belt van Isis antiquariaat in Groningen.

Martin Koster tekent voor de korte bijdrage.

¹ In de prijzen. Ter verpoazing. 2015

De boek

Martin Koster

‘Daor bin’k al mit doende,’ zeg ik, ‘mar...’ Esther komp nog een halve voet dichterbij.

‘En gaoj dat priezenboek, as ’t klaor is, ok uutgeven?’ vrag ze.

‘Dat wee’k niet,’ zeg ik, ‘ik bin seins niet zo uutgeverig.’

‘Doe ’t veur mij,’ hicht ze in mien oor, ‘ik wil oen name op de rugge zien.’ Ze wes naor de eindeloze riegen onverkoopbare boeken.

‘Ik wil oen rugge zien,’ fluuster ik, ‘en oen boek.’ ‘t Schöt mij der inienend uut.

Esther stent zachies. Ik vule heur oesterlippen overal. De boek wordt mij vloeibaar.

Liudger kucht op ’t plattien.

‘Medinos.’ Ik heure ’t mijzölf zeggen.

‘Medinos was mien mark. Kuj niet meer kriegen. Ze nuumden ’t gien taandpasta, mar tandcream. ‘t Zat in zo’n geel deusien.’

‘Der stun een siepien op, Mans,’ röp Liudger van achtern.

Ik wachte niet op hum. Ik lope de winkel uut. Ik bin gien boeken meer neudig.²

² Boek = boek en buik. Siepien = hondje. Oesterlippen dat weet u wel.

DAGBLAD VAN NOORDEN HET

Winnaars

2005	Henk Nijkeuter	<i>De Dichter en de Wichter</i>
2006	Bloemlezingen	<i>100 mooiste Drentse en Groningse gedichten</i>

Muziek en media

2007	Harry Niehof	<i>Straks is t weer janken</i>
2008	Daniël Lohues	<i>Allennig II</i>
2009	Daniël Lohues	<i>Allennig III</i>
2010	Stichting Landschap Oldambt	<i>Wiede leegte mit daipte</i>
2011	Drentse Bluesopera	<i>Drentse Bluesopera</i>
2012	Huus van de Taol / RTV Drenthe	<i>Drèents LiedtiesFestival</i>
2013	Jan Henk de Groot	<i>Weerom</i>
2014	Bert Hadders en De Nozems	<i>De Bosklopper tapes</i>
2015	Martijje	<i>Evenwicht</i>
2016	Erwin de Vries	<i>Noodzoak</i>
2016	Erwin de Vries	<i>De Noodzoak.</i>
2017	Theatergroep Waark	
2018	Marlene Bakker	cd 'Raif'
2019	Jan Henk de Groot	<i>De Wolf is trug</i>
2020		Corona

Poëzie & Proza

2007	o.a. Jan Glas en Henny Hamhuis <i>Rilke, Sieben Niedersaksisch</i>	
2008	Gerard Stout	<i>In paradisum</i>
2009	Johan Veenstra	<i>Et geheim van de wiend</i>
2010	Martin Koster	<i>Hotel an 't Spoor</i>
2011	Sietze van der Hoek	<i>Moest Lezen</i>
2012	Jan Glas	<i>Dubbel Glas</i>
2013	Suze Sanders	<i>Veenbraand</i>
2014	Chris Kiel	<i>Weerzain</i>
2015	Johan Veenstra	<i>Een vrouw van ivoor</i>
2016	Roelie de Weerd	<i>Woarum geleuft gieniene mij?</i>
2017	Leny Hamminga -	<i>Lena</i>
2018	Anne Doornbos	<i>De Paddenvanger</i>
2019	Marga Zwiggelaar	<i>Maagie in het ies .</i>
2020	Jan Germs inzet voor streektaal	

Publieksprijs

2017	Harm en Roelof	<i>Daor stiet je fiets</i>
2018	Irene Wilkens en haar band	<i>Sikkom Kult.</i>
2019	corona	
2020	Corona	

Jury-leden vanaf begin

Wia Buze
 Jacqueline Clements
 Geesjen Doddema
 Jur Engels
 Erik Harteveld
 Martin Hillenga
 Jannie Kuipers
 Imca Marina
 Egbert Meyers
 Ingeborg Nienhuis
 Daan Nijman
 Eric van Oosterhout
 Joep van Ruiten
 Joan Stam
 Gerard Stout
 Tonko Ufkes
 Harm-Evert Waalkens
 Jan Wierenga
 Harry Wubs

Uit Joseph³

E.J. Potgieter over prijzen

De Gerrit Krolprijsvraag is voor academische studenten,' zegt Joseph. 'Ik kan enkel meedoen buiten mededinging.'

'En?' vraagt Gezienus. 'Dat zijn de mooiste prijsvragen, zonder verliezers.'

'Je weet dat ik me verdiep in Potgieter. Schrijver, essayist, redacteur en oprichter van *De Gids*.⁴ Potgieter was handelaar, geen academicus. Potgieter had uitgesproken meningen, ook over literaire prijsvragen. Potgieter was een hypocreen ontzwavelaar, geen thiofeenchemicus,⁵ maar een gevreesd criticus.'

„In dat geval werp ik al de schuld op de verzoeking, en vraag, hetgene mij zoo vaak op de tong zweefde: hoe lang zal toch de overtuiging nog uitblijven, dat de tijd voorbij is, om door gouden medailles wezenlijk nuttige geschriften uit de donkere studeerkamers te lokken?”⁶

'Zinloos?' vraagt Gezienus. 'Zijn taalwedstrijden nutteloos?'

„In al deze stukken vordert men dat niets gevonden worde, hetwelk eenigermate de voorheen in Nederland zoo ongelukkig bestaan hebbende partijschappen (van welk een' aard of tijdvak ook) verlevendige.”⁷

It is a good lesson—though it may often be a hard one—for a man who has dreamed of literary fame, and of making for himself a rank among the world's dignitaries by such means, to step aside out of the narrow circle in which his claims are recognized, and to find how utterly devoid of significance, beyond that circle, is all that he achieves, and all he aims at.⁸

³ Joseph, Gerard Stout. www.nedersaksisch.org

⁴ Potgieter was mede-oprichter van literair tijdschrift *De gids*.

⁵ thiofeen; organische zwavelverbinding.

⁶ [Ook het andere onderwerp: de Mij. t. N. v. 't A. en vooral het uitschrijven van prijsvragen wordt meer behandeld: *Gids* 1838 B. p. 646: „De Mij. t. N. v. 't A. schreef eene Prijsvraag uit, over Vaderlandsliefde en wenschte als zoodanig een Leesboek voor de Jeugd”; *ibidem* M. p. 31

(Groenewegen, *Bibl. van Potgieter* n°. 253); „de Maatschappij t. N. v. 't A. heeft eene prijsvraag uitgeschreven, wat er nog voor haar te doen valt?” *ibid.* 1839 B. p. 384 (in de *Bibl.* niet genoemd).

⁷ Zie in de *Algemeene Kunst en Letterbode* van 1815, I, 306 vlg. het Programma van de Prijsvragen:

⁸ Het is een goede les - hoewel vaak een harde les - voor een man die droomde van literaire roem, en van het zich op die manier een plek te veroveren binnen de wereld van notabelen, om uit de kleine kring te stappen waarin zijn aspiraties worden erkend, en te ontdekken hoe volkomen zonder betekenis, buiten die kring, al datgene is wat hij bewerkstelligt, en alles wat hij zich ten doel stelt.

Boston: James R. Osgood and Company, Late Ticknor & Fields, And Fields, Osgood, & Co. 1878. *The Custom-House. Introductory to The Scarlet Letter* by Nathaniel Hawthorne. The Project Gutenberg eBook of *The Scarlet Letter*, by Nathaniel Hawthorne.

Ereprijs

Lyseth Belt

Ze loopt resoluut naar de toonbank, opent een la en haalt er een groot boek uit. 'Hier,' zegt ze, 'en duwt mij het boek in handen. 'Een dummy, met gemarmerde platten en leeslint. Je redt je er maar mee.'

Ik sta verbouwereerd naar haar te kijken en zeg: 'Dat zal ik doen.' Ik loop de winkel uit met het grote boek onder mijn arm en haar geur in mijn neus. Twee straten verder bedenk ik mij opeens, dat ik geen boek heb gekocht maar één heb gekregen. En in alle consternatie heb ik haar niet eens bedankt. Wat ben ik ook een onbehouden kerel, zeg ik tegen mezelf.

De hele weg naar huis loop ik op mezelf te mopperen. Als ik thuis kom knor ik nog steeds. Ik ga aan de keukentafel zitten en sla het grote boek open. De geur van Esther komt mij tegemoet. Langzaam schroef ik de dop van mijn vulpen. Enigszins beneveld en in zekere staat van opwindning begin ik na te denken.

Wat zou ik als Nedersaks met een prijs doen?

Een huis kopen?

Op vakantie gaan?

Nooit meer werken?

Of zou ik nieuwe schoenen kopen zodat ik er naast kan lopen?

Wacht eens even, denk ik bij mezelf, dan moet ik wel eerst weten wat ik win.

Is het een geldprijs of een eretitel?

Een geldprijs is makkelijk. Ik zou het geld over een aantal projecten verdelen.

Iets maatschappelijks, iets voor mezelf en iets voor het spreekwoordelijke appeltje.

Wat zou het met mij doen? Ik denk dat ik blij zou zijn. Meer ontspannen ook omdat ik geen financiële zorgen meer zou hebben. Verder niet. Ik zou er geen ander mens van worden.

Een ereprijs? Wat zou dát met me doen?

Ik draai de dop weer op mijn vulpen en ga rechtop zitten.

Een ereprijs, denk ik bij mezelf, een ereprijs waarvoor?

Het beste Drentse verhaal, een prijs voor maatschappelijke verdienste, of een vernieuwende uitvinding of de beste minnaar om maar iets te noemen?

De onrust begint toe te slaan. Wat zou het met mij doen? Ik begin te draaien op mijn stoel en sta op om de planten water te geven. Vervolgens doe ik de afwas en zet alle kopjes keurig in het gelid in het keukenkastje. Dan drentel ik wat heen en weer. Uiteindelijk ga ik weer aan de keukentafel zitten.

Wat zou het met mij doen? Ik zou trots zijn denk ik. Trots op mezelf op wie ik ben en wat ik heb gepresteerd. Weet je dát wel zeker? vraag ik aan mezelf.

Kijk nou eens goed naar jezelf: in hoeverre vertrouw je

mensen als ze jou een compliment maken?

Denk je niet vaak: zou er niet een zeker belang achter zitten? Wat wil die persoon van mij? Spreekwoordelijke Noordelijke achterdocht? En denk je niet vaak: wat stelt het voor? Veel flauwekul om niets? 't Is wat het is. Het heeft niet veel om de hakken? Hoe kun je trots zijn op jezelf als je zo denkt en voelt? Nou, zeg ik tegen mezelf, ik zou een tijdje trots zijn en daarna zou ik gaan twifelen.

Maar wat zou het met mij doen?

Die Esther, met haar fijne geur, heeft mij wel met iets opgezadeld zeg! Nu kan ik me voorstellen, dat Liudger zo af en toe een sigaretje op de binnenplaats rookt. Die man heeft ruimte nodig!

Ze heeft me bij mijn achilleshiel te pakken. Die vrouw: scherp en schoon tegelijk. Een gevaarlijke combinatie. En dan die geur, niet van een zogende moeder, nee, ik heb me vergist: het zijn osmanthus rozen. Nog gevaarlijker! Alsof ze zo uit Duizend en één nacht is gestapt. En dan wel uit de ongekuiste versie: de uitgave van Bulaaq.

En opeens zie ik Sjahrazaad voor me: bloedmooi, zeer intelligent, welriekend en verhalen vertellend om haar leven te redden.

Ik schenk mezelf een borreltje in.

Even terug naar de basis: wat doet een prijs met mij? mompel ik.

Wellustige gedachten? Maar dat kan ik toch niet opschrijven?

Mijn hele lichaam begint te jeuken. Ik sla het grote boek met de gemarmerde platten dicht. Leg mijn vulpen ernaast en drink mijn glaasje leeg.

Ik ga er eerst maar een nachtje over slapen. Ik sta op en doe de lichten uit. Vervolgens loop ik naar mijn slaapkamer, kleed mij uit en poets mijn tanden.

Ik kruip in bed en doe mijn ogen dicht. Dit is lekker, denk ik en trek het dekbed over me heen. Al snel zweef ik weg. Ik kom terecht in de vertrekken van koning Sjahriaar. Het vertrek is ingericht met oosterse tapijten, geelgouden satijnen gordijnen en een bed dat alleen geschikt is om meer dan de liefde te bedrijven. Sjahrazaad zit op de rand en kijkt met omfloerste ogen naar mij. Ze vertelt één van haar verhalen. Het luisteren valt me zwaar als ik haar lichaam zie. Als ze haar rondingen verhult in een prachtig zijden gewaad. Elke keer als ze haar haren schikt, ruik ik de osmanthus. Ze is één grote zachte verleiding. Ik begin me ongemakkelijk te voelen: hoe kan ik naar zoveel verleiding luisteren? Ik wil haar beminnen!

Ik schrik wakker en drijf in het zweet en....

Onder de douche geniet ik nog na van de prachtige beelden die ik tijdens mijn droom heb gezien. Ik trek mijn ochtendjas aan en ga naar de keuken. Eerst maar even een kopje koffie, zeg ik tegen mezelf. Ik doe het filterzakje, de koffie en het water in het apparaat en ga aan de keukentafel zitten. Ik zie het boek en de vulpen op tafel liggen.

De gemarmerde platten hebben op een of andere manier een ongekende aantrekkingskracht op mij.

Ik sla het open en staar naar de lege bladzijden.

En opeens verschijnen er granaatappels op de lege blad-zijden, zó groot, zó mooi en zó welriekend.

Dit kan niet, zeg ik tegen mezelf, je bent nog aan het dromen.

Ik sla de bladzijde om en wat zie ik? De fijnste dadels rollen mij tegemoet. De volgende bladzijde geeft overrijpe vijgen. De volgende honing. Ik begin steeds sneller te bladeren en na de laatste bladzijde ligt mijn hele keukentafel vol met afrodisiaca! Ik zie kommen met kamelenmelk, rijpe perziken en abrikozen, rozemarijn en verse munt, amandelen, gebraden duif en rozenwater. Ik kijk verbluft naar mijn keukentafel. Dit is wel iets anders dan stampot boerenkool, zeg ik langzaam tegen mezelf.

Ik sta op en schenk mezelf een kop koffie in. Als ik uit het raam kijk zie ik dat de buurvrouw de was ophangt. Hé gelukkig, alles is normaal. Ik pak de suikerpot en doe twee lepeltjes suiker in mijn koffie en roer. Als ik weer opkijk zie ik de buurvrouw in een prachtig gewaad van brokaat de wasmand pakken. Haar krulspeldenkapsel heeft ze bedekt met een zijden sjaal. Heupwiegend en zeer bevallig loopt ze naar haar huis. Ik sta met open mond te kijken.

Even later komt de buurman al even mooi en voornaam gekleed met een schoffel onder zijn arm naar buiten. Zijn kromgewerkte rug en knoesten van handen vormen een schril contrast met de goudkleurige stof.

Als ik omdraai zie ik de rijk gevulde keukentafel. Even weet ik niet wat ik moet doen. Dan zeg ik: Ik heb last van koortsdromen, dit kan niet echt zijn. Ik loop naar de douche, pak de thermometer en steek hem onder mijn arm. Ik wacht vijf minuten en kijk: 36.20. Normaal. Niets aan de hand.

De spiegel boven de wasbak trekt mijn blik. Ik kijk op en zie de donkerbruine ogen van een oosterse schoonheid in de spiegel. Ze lacht en wenkt naar mij. Haar ogen beloven een hemel op aarde. Ik voel dat ik naar haar toe word gezogen, dat er aan mij wordt getrokken. Ik pak de wasbak vast en zet mij schrap. Een andere schoonheid verschijnt, vochtige kersenrode lippen vormen het woord 'kom'. Een welgevormde hand komt uit de spiegel. Mijn hand laat de wasbak los en mijn lichaam raakt los van de grond. Ik huiver van welbehagen en laat mij meevoeren. Omhuld door heerlijke geuren drijf ik langzaam richting spiegel. Wat een heerlijkheid!

Opeens denk ik: hét is het boek! Ik sla mijn ogen neer en val hard op de grond. Zo snel als ik kan krabbel ik op en strompel naar de keuken. Ik pak het boek van de tafel en sla het dicht. Op slag wordt de keuken weer mijn keuken. Ik loop naar het raam en zie de buurvrouw in haar bloemetjesjurk de planten water geven. De buurman staat in zijn blauwe overall te schoffelen. Gelukkig, zeg ik, alles is weer normaal.

Ik kijk naar het boek en voel de aantrekkingskracht.

'Jij,' zeg ik tegen het boek, 'jij bent levensgevaarlijk, jij moet mijn huis uit, en wel zo snel mogelijk!' Op een holletje loop ik naar de slaapkamer en kleed mij aan. Dé spiegels, denk ik, die moet ik vermijden. Snel loop ik met gebogen hoofd naar beneden en gris een vuilniszak uit het keukenkastje. Zonder er naar te kijken stop ik het boek erin. Ik pak mijn jas van de kapstok en ga naar buiten richting tweedehandsboekwinkel. Ik stap stevig door, het boek onder mijn arm. Mijn hart bonkt in mijn lijf en ik voel het boek aan mij trekken.

Ik ga nog harder lopen, en denk: nee, nee boek, mij krijg je niet!

De weg naar de winkel is een strijd tussen de aantrekkingskracht van het boek en mijn wil. Ik word van de ene naar de andere kant geslingerd. Mijn gang wordt die van een dronkenman. Hou vol, zeg ik tegen mezelf en begin te rennen. Hou je doel voor ogen, het boek moet terug. Ik schreeuw: 'Het boek moet terug! Het boek moet terug! Het boek moet terug!'

Mensen draaien zich om en kijken me na. Niets en niemand ontziend ren ik al schreeuwend door. Eindelijk! De winkel komt in mijn blikveld. Buiten adem open ik de deur en stap naar binnen. De klanken van het Weichnachtsoratorium van Bach komen me tegemoet.

Esther staat achter de toonbank en kijkt op. Ze vraagt verbaasd: 'Wat is er met jou aan de hand?' Ik gebaar met mijn hand dat ze op het antwoord moet wachten en hap naar adem. Ze pakt een krukje en zet het voor me neer. Ik ga zitten en pak het glas water dat zij voor mij op de toonbank heeft gezet. Esther wacht rustig af. Na een minuut of vijf ben ik er weer.

'En?' vraagt ze.

'Ik kom het boek terugbrengen,' antwoord ik.

'Ben je nu al klaar? Dat héb je snel geschreven,' zegt ze. Haar ogen beginnen te glanzen als ze naar mij kijkt.

'Nou nee,' haper ik en haal het boek met de gemarmerde platten uit de vuilniszak en geef het haar. Ze neemt het aan, opent een la van de toonbank en legt het boek erin. Ik voel een enorme rust over me komen.

'Waarom heb je niets geschreven?' vraagt ze. 'Weet je niet wat een prijs met jou zou doen?' Ze kijkt me schalks aan.

'Ik weet het niet,' antwoord ik. 'Ik kan alleen maar zeggen dat het boek dat je me hebt gegeven een zeer vreemde uitwerking op mij heeft. Meer wil ik en kan ik er ook niet over zeggen.'

'Dat is jammer,' zegt ze en begint zachtjes te lachen. Ik kijk haar bevreemd aan.

'Je weet nu in ieder geval wat een prijs met je doet,' zegt ze.

'Hoe bedoel je?' vraag ik.

Langzaam begint het mij te dagen. Ik voel hoe mijn gezicht rood wordt. Het zweet breekt mij aan alle kanten uit als de ware toedracht tot mij doordringt.

Familie in streekromans

Van je familie moet je het hebben. Deze zegswijze belooft niet veel goeds. Familie als warm nest komt ongetwijfeld veelvuldig voor. In literatuur levert die invalshoek weinig verrassend proza. Liever een mens als roofdier of slachtoffer. Conflicten en tegenstellingen geven een mogelijkheid om zelf na te denken en om zelf een positie te bepalen.

In de streektaalromans die ik afgelopen jaar las¹ overheersen conflicten rond sociaal maatschappelijke standsverschillen tussen families; ongewenste vrijages tussen boerenzoon en de dochter van de dominee, of tussen een boerendochter en boerenzoon van verschillende stand. In de jaren zestig was ik daar heel vertrouwd mee. In Erica en verre omstreken speelde daarnaast de barrière tussen diverse religies. Elke zondag hoorde ik: ‘Laat ons bidden opdat gemengde verkeringen mogen worden voorkomen, of ten goede geleid’. Dit conflict verdween met ontkerkeling. Een nicht trouwde “een zwarte” – een zwarte man. De zwarte bleek de ideaalste schoonzoon en katholiek. Een wonderbaarlijke bijvangst: Jezus bleek (sic): een man van kleur.

zindelijk zijn – doen mee. Ook honden duiken met enige regelmaat op in ouder streektaalwerk. In recenter werk ontbreken peuters, kleuters, tieners, gebruiksvee en honden. In de werken van Kleine en Veenstra bestaan ouders niet of nauwelijks.² De wereld beperkt zich tot de hoofdpersonages.

In recent streektaalwerk lees ik af en toe nostalgie over gezinsleven in de vorige eeuw, aangevuld met milde beschrijvingen van het eigen gezinsleven. De familie lijkt populair bij columnisten. Martin Koster, dankzij hem is er nog iets van een Drentse literatuur, schrijft in *Ik trap hum an*³ over zijn huishouden en zijn nakomelingen. Hij loopt geheel in de pas met Peter Middendorp – in de *Volkskrant* – en Daniël Lohues –

In dialectwerken krijgt de lezer veelal weinig inzicht in omgang binnen het gezin. *Keerlke* geeft de lezer wel een schets van de armoede en de verstikkende sfeer in het Emsland-gezin waar Keerlke deel van uitmaakt. De armoede, drankgebruik, verwaarlozing en gebrek aan erkenning kosten het ventje het leven. Huiselijk geweld.

Een feestelijk starfgeval is een recentere versie (1992) van standsverschil, met veel aandacht voor de psychologische worsteling van de ruwe-bolster-bouwvakker op zoek naar een geliefde; zij is architecte met meer beschaving wat taal en omgangsvormen aangaat. Die worsteling tussen geliefden komt ook voor in werk van Jan Veenstra. Telkens is sprake van een – licht therapeutische – zoektocht naar harmonie tussen hoofd en lichaam, tussen ratio en driften.

In oudere werken is plaats voor kleine kinderen en tieners, vrijgezelle jongens op zoek naar een vaste verbintenis. Pasgebroekte kinderen – kinderen die net

in het *Dagblad van het Noorden* –, Koster zonder het nostalgische naar overleden vader en moeder. Eerder schreef voorheen-het-streektaalechtpaar Kool-Veenstra wekelijks in het *Dagblad* over hun intieme – wie zuigt de slaapkamer? – huiselijke beslommeringen. De plaag van PHPD –pijntje hier pijntje daar – zal nog wel even voortwoekeren in columns.

De enige overgebleven schrijver in de Stellingwerven, Johan Veenstra, is met de tijd meegegaan. Hij schrijft psychologisch getinte romans over homo-relaties en over verhoudingen tot een zwarte vrouw.⁴ Hij ontving tweemaal de streektaalprijs van het *Dagblad van het Noorden*.

Ik kijk uit naar de vangst van een – aanstaand – academicus die zijn/haar/hen licht laat schijnen over gezinsleven in streektaalliteratuur.

¹ *Het bloed kruipt waar het niet gaan kan* van Jo Bergmans-Beins (web), *Marthao Ledeng* van Harm Tiesing, *Um d'olde toren* van Albert Denning, *Keerlke* van Wilhelmine Siefkes, *Een feestelijk starfgeval* van Klaas Kleine, *Zangeres van Zulver* van Jan Veenstra. Meer achtergronden op www.nedersaksisch.org en in *Poze* 15,16,17.

² Veenstra's Nederlandstalig werk *Heere-weg* gaat het over een broer-zus verhouding. Religie speelt in Veenstra's werk vaak een rol. *Heere-weg*. Zie *Poze* nr. 16 voor een analyse van zijn werk.

³ Verzamelde columns. DvHN. HDB 2020.

⁴ *Et geheim van de wiend* en *Een vrouw van ivoor*.

Ter Verpoozing

Vanaf de jaren '90 geef ik boeken uit bij Ter Verpoozing, mijn eenmansuitgeverij. De naam ontleen ik aan cultuurpagina's uit de jaren 30 in het *Nieuwsblad van het Noorden* (*Dagblad van het Noorden*). De uitgeverij is mijn liefhebberij met een knipoog naar mijn passie; literatuur en regioschrieverij. Iedereen kan zonder veel inspanning boeken en tijdschriften uitgeven. Regio-cultuur heeft enkel bevlogen minnaars nodig.

In de beginjaren bestond mijn fonds uit eigen werk. Een grote uitgever heb ik voor mijn proza niet gevonden. Twee korte verhalen haalden literaire tijdschriften. De hoogtijdagen van literatuur waren voorbij.

Per jaar verschijnen ca. 25.000 nieuwe titels. Literatuur (proza, poëzie) levert ca. 9000 titels. Uitgevers ontvangen rond de 10 manuscripten per dag. Zonder agent, zonder kruiwagen, zonder bekendheid of schandaal is het voor een literaire schrijver vrijwel onmogelijk om in de top 60 terecht te komen. Uitgevers spelen op safe. Ze kopen vertalingen van 'bewezen' literatuur, brengen met subsidie van de betreffende landen boeken van kleine taalgebieden (Tsjechisch, Pools,...) op de markt en drukken heruitgaven van werk dat geen copyright meer kent. (70 jaar na de dood van de auteur).

In latere jaren kwamen diverse auteurs op mijn pad. Van hen gaf ik een of meerdere boeken uit. In 2021 heb ik totaal ruim 200 boeken uitgegeven met ISBN, en daarnaast een tiental particuliere familieboeken zonder ISBN. De uitgaven zijn in het Drents, Gronings, Nederlands en Engels.

Van mijn vijf Drentse boeken zijn per titel rond de 100 verkocht. *In paradisum* is herdrukt en haalde een oplage van meer dan 500. Alle leesclubs in Drenthe kregen een boek (ik meen 250 oplage). Van verkochte exemplaren ontving ik 10% van de verkoopprijs. Dat leverde me enkele tientjes per jaar, later minder dan 5 euro per jaar. Al mijn Drents werk is uit de handel.

Voor Nederlandse poëzie geldt een oplage van 800 als aanzienlijk. Drentse dichtbundels van Kool, Reijntjes zijn in de vorige eeuw goed verkocht dankzij veelvuldige optredens van de dichters.

Aanvankelijk gebruikte ik een netjes gemaakt wordbestand voor het drukwerk. Ik liet de boeken op de repro-afdeling van mijn werkgever drukken. Met ontwikkelingen van internet en digitale technieken stapte ik over naar een opmaakprogramma (InDesign) voor de vormgeving. Ik leerde opmaak door een aantrekkelijk boek als voorbeeld te nemen. Tips van deskundigen nam ik ter harte.

Al bijna 20 jaar ben ik vaste klant bij een internetdrukker (Biblion uwboekingoedehanden.nl in Zoetermeer). De snelheid van productie is ongekend.

Wie mij op zaterdag een foutloos tekstbestand aanlevert en de opmaak aan mij overlaat kan een week later zijn of haar boek in de brievenbus verwachten. Iedereen kan dit (leren). Niemand heeft Ter Verpoozing of een andere uitgever nodig om een eigen boek uit te geven. Iedereen mag zich uitgever noemen. Isbn is gemakkelijk te koop bij www.isbn.nl Drukken van boeken is heel gemakkelijk. De uitgaven vermarkten is veel ingewikkelder. Lokale boekhandelaren hebben geen belangstelling voor regio-auteurs, om van landelijke boekverkopers maar te zwijgen. Enkele malen haalde mijn werk de boekenpagina van NRC. (*De Avonden* en *Robin en de meesteres*). Die signalering leverde ca 25 bestellingen. Paginagrote aandacht in het *Dagblad van het Noorden* en *Leeuwarder Courant*; minder dan vijf aanvragen. *Grote Culturele Prijs van Drenthe* in 2016: nul bestellingen.

De uitgaven bij Ter Verpoozing hebben een gemiddelde oplage van ca. 70 exemplaren, met enkele uitschieters naar 500-1000 boeken (Drents werk van Harm Soegies, *Peizer dorpskerk* en *Hoogkerk in oorlogstijd*). De auteurs verkopen hun boeken zelf. Gemiddeld krijg ik minder dan 5 bestellingen van een boek. Bibliotheken schaften totaal ca. 50 van mijn boeken aan. UB, DA, KB en Groninger Archieven krijgen een gratis exemplaar – betaald door de auteur – van elke uitgave. Mijn eigen werk staat als pdf op www.nedersaksisch.org

Financiën

Ter Verpoozing is mijn liefhebberij. Mijn omzet bedraagt jaarlijks gemiddeld 6.000 Euro. Soms maak ik winst (1.000), vaker draai ik met verlies (2.000 voor belastingen). De fiscus betaalt mij deels terug. Per boek tel ik 2,50 – 3,00 Euro op bij de kostprijs. Bij een oplage van 100 boeken is mijn brutowinst 250,00 Euro. Een boek met veel foto's en veel tabellen kost een paar honderd euro extra. Leenrechten via lira.nl en fotovergoedingen via pictoright.nl leveren enkele honderden euro's per jaar. Rijkdom haal ik uit de manuscripten en de gesprekken met auteurs.

Terugkoppeling

Rond de vijf lezers geven commentaar op mijn werk. Dat is mijn grootste rijkdom. Hun opmerkingen laten me groeien. Joep van Ruiten besteedt in het *Dagblad* aandacht aan mijn proza. Ook dat waardeer ik bijzonder.

Potgieter – zie elders in deze *Poze* – hechtte enkel waarde aan kritiek van Busken Huet. Eén lezer is genoeg.

Deze terugkoppeling is deels te vinden in mijn romans. Zo heeft in *Joseph* de hoofdpersoon (Joseph) uitgebreide gedachtenwisselingen met Francis Mulder-Sibakela. Het zijn interne dialogen tussen (mijn) ego en (mijn) alter ego. Literatuurkritiek.

Selectie

Ik heb in de loop van de jaren eenmaal een aanvraag afgewezen, niet om de inhoud; vanwege om de omgangsvorm. Wie zeurt hoeft niet langs te komen.

Stimulans

Als het aan mij ligt neemt de provincie Drenthe (en ook de andere zijn welkom) in het cultuurbeleidsplan een regel op over stimuleren van regio-literatuur.

Auteurs bij Ter Verpoozing

(Enkele met meerdere uitgaven)

Dieks Blom
Hylke de Boer e.a. De kunst van verhalen
Siet Bootsman
Jan Borkent
Eva Broekmann
Rouke Broersma
Dagblad vh Noorden Toekomst van de journalistiek
Drents Schildersgenootschap jubileumboek
Drentse Schrieverskring
Sjouke B. Dekker
Carl Djerassi
Emmen: 75 jaar bevrijd
Jan Engberts
Harry de Geeter
Meta Geerts
Jan van Ginkel
Martje Grondsma
Theo de Jong
Willem W. Kat
Cor Keers
John & Dorothy Keur
Peter Killestijn
Piet Kodde
Herman de Koning
Klaas Koops
Martin Koster

Remko Kuipers
Michael Nocella
Gezienus Omvlee
Erik van Oosterhout
Gerard op de Weegh
Ivor Osgerby Bishop
Ton Peters
M.J. van Raalte
Jantsje Renema
Thijs Rinsema
Jean Claude Rwibasira (trouwfoto op omslag)
Ed Schriel
Harm Soegies
Chretien Schouteten
Machiel Sol
Stemm/taalpodium Emmen
Wim Stoppelenburg
Margriet Steringa
Cynthia The
John Tolsma
Chris van der Veen
Fred Visser
Ria Westerhuis en Delia Bremer
K.M. Witteveen
Sies Woltjer
Ca. 50 auteurs, ca. 70 uitgaven

Everhardus Johannes Potgieter (1808-1875) was de boetprediker van de 19^e-eeuw met een omvangrijk oeuvre. Hij schreef gedichten, nouvelles, beschouwingen, kritieken.

Ik las zijn werk. Ik zag verschillen tussen zijn tijd en de huidige tijd. Ik zag overeenkomsten met mijn eigen oeuvre. Met de 19^e-eeuw in mijn gedachten schreef ik korte en absurde (reis) verhalen. Ik schreef beschouwingen over taal en cultuur in Drenthe, over literair erfgoed en over ontwikkelingen in de literaire wereld. Uitgebreid citeer ik mijn idolen.

Dit boek is bedoeld voor 1-5 ppm lezers van het mondiale publiek. 1 ppm is 1 lezer per miljoen. Dit boek is voor hooggeletterden, en voor lezers die graag in die niche terecht willen komen. Dit boek is mijn speeltuin. U kunt meespelen, dat kost inspanning. U hebt een bijzonder boek in uw handen, u kunt op weg naar uw geest.

This is brilliant!!!

*Michael Fontaine, Professor Latin
Cornell University U.S.A.*

Ter Verpoozing, Peize
ISBN 978-9492546-99-9
www.nedersaksisch.org

Elck sijn waerom¹

‘Hoe is het met Uw water?’ zegt ze.

Ze heeft haar elektrische fiets naast mijn rollator geparkeerd op het pad naar het monument van het Meisje van Yde. Het is eind April. Waterig koud.

Francis Mulder-Sibakela trekt haar witte muts met een rood torentje en zes sterren van haar hoofd.² Kort schikt ze haar zwarte kroes tot een volumineuze bol.

‘Water voor de dokter?’ vraag ik retorisch. Langzaam is een zekere vertrouwdheid ontstaan tussen mijn uroloog en mij, vooral sinds ik niet vaker dan eens per jaar op consult kom.

‘Beroepsafwijking,’ zegt ze als ze naast me op het tochtige bankje plaatsneemt. ‘Zoals U altijd over literatuur praat, ligt bij mij het uro-genitale voor op mijn tong.’ Ze steekt haar tongpunt naar buiten. Wie heel goed kijkt kan nog het gaatje van de piercing zien. In haar onstuimige jeugd jaren droeg ze een zilveren ringetje in haar tong; als statement. Ze is inmiddels vergeten welke eigenheid ze met die piercing publiek wilde maken.

Ik laat haar vraag naar mijn water in de lucht hangen, naast de dreigende wolk boven Donderen. We hebben afgesproken geen verhalen meer te vertellen over alles wat met de onderbuik en de daar aanwezige apparaten te maken heeft, vooral sinds kwaliteitskranten vrijwel dagelijks over intieme, banale en banaal-intieme belevenissen schrijven laten we lichamelijke van de onderbuikgevoelens bij voorrang achterwege. Onze gesprekken gaan over het hoofd; het hart laten we buiten beschouwing, als het over romantiek, verliefdheden en identiteit gaat. Net als van tongzoenen zijn we van die kinderziektes genezen; dat hopen we. Al weten we inmiddels dat *hoop* een ander woord is voor *angst*. Ik heb het niet uitgesproken, omdat niemand me ernaar vroeg, maar mocht ik kunnen kiezen, of gedwongen zijn te kiezen tussen covid-19 en verliefdheid, ik zou het wel weten. Het andere is gegarandeerd dodelijker dan het ene.

‘En hebt U nog iets onder handen?’ vraagt Francis Mulder-Sibakela.

‘Een raadsel,’ zeg ik. ‘Ik kreeg een app met een raadsel en een uitnodiging.’

Voor ik verder kan vertellen staat ze op en loopt ze terug naar haar fiets. Mijn schrijversoog ziet haar vaste pas, haar *rerum natura*.³ Die zinnen over voeten, benen en achterwerk parkeer ik voor een ander – twintigste-eeuws – verhaal.

Ze komt terug met een braskorf en slaat de deksel op. ‘Chocolademelk,’ zegt Francis Mulder-Sibakela, ‘wilt U choco met slagroom? Ik heb slagroom in een spuitbus.’

‘Slagroom met lachgas,’ zeg ik.

Ze leest hardop: ‘N₂O, lachgas als drijfgas. De

chemicus in U is nog springlevend.’ De bus schudt nee.

Ik wil vertellen dat lachgas meer zuurstof bevat dan lucht. 33 volume% van het gas is zuurstof. Ik laat mijn woorden achterwege, zoals veel meer woorden onuitgesproken blijven.

‘Ik krijg een uitnodiging om over Drentse identiteit iets verstandigs te zeggen,’ zeg ik. ‘Over de historie van de Drentse identiteit. Wat en wie is een Drent?’

‘En waarom?’ vult ze aan. ‘Is dat het raadsel?’ vraagt Francis Mulder-Sibakela. ‘Gaaf U in op die uitnodiging? Waar is het voor? Radio, tv, krant, podcast?’

‘Livestream,’ zeg ik. ‘Niet voor de doden, – wat ik zou verwachten –, maar voor de levenden onder ons.’

‘Bent U deskundig op dat terrein?’ Ze zegt het met een knipoog. Ik grijns voorzichtig en mijn hoofd gaat met lichte schokje, als bij het plassen, op en neer.

Francis Mulder-Sibakela heeft al mijn werk gelezen, en dat is bewonderenswaardig. Wie fris zou beginnen heeft maanden *diverdatie*⁴ aan mijn proza.’

‘In Uw tijdschrift *Poze*⁵ staan alle antwoorden’ zegt ze, ‘ook op vragen die nog niemand heeft gesteld. Drenthe heeft geen eigen identiteit,’ laat ze volgen, ‘nooit gehad. Niets raadselachtigs aan. Klaor en klip.’

Ik weet niet of ze het verhaal nogmaals uit mijn mond wil horen. Haar intonatie en haar zinnen triggeren me, alsof ik mijn handen was met koud water en plotselinge aandrang voel, terwijl ik weet dat – als ik aan die impuls toegeef – er niets bijzonders komt. En dat niets-bijzonders komt ook nog in verwaarloosbare hoeveelheid. Eigenlijk wil ik zeggen: Ik ben zat van het gezeik over identiteit.

‘U bent zat van het geklater tegen de glazen.’⁶

De dokter heeft mijn gedachten gelezen. Ze is me vertrouwd. Ze kent mij lichte en mijn donkere kant. Ze kent mijn verlangens.

Ik heb mezelf zelden uit het oog verloren; ik heb mezelf verafschuld en ik heb mij zelf aanbeden; – sindsdien zijn wij samen ouder geworden.⁷

‘De valse bescheidenheid van de Drent,’ zegt Francis Mulder-Sibakela. Ze schenkt opnieuw chocolademelk. ‘Lachgas? Met lachgas.’

Ik hap in de witte roomberg.

Vol en romig

Op de pot gerijpt⁸

Ik wil zeggen dat het *valse* van de volksaard me bekend voorkomt, in tegenstelling tot de *bescheidenheid*. Maar waarom zou ik anderen, en daarmee mezelf, onrecht aandoen door die woorden uit te spreken. Juist nu de

4 verpozing, verstrooiing.

5 Vooral *Poze* nr. 15 & 16. Op mijn web. www.nedersaksisch.org

6 Analooq aan een shibollet (onderscheidende uitspraak). Het waeter klaetert tegen de glaezen dat et daevert. (Stellingwerfs dialect).

7 Paul Valéry. *De Avond met Meneer Teste*.

8 Etiket van ‘boerenzuivel’. Ready made.

1 Uit hoofdstuk V van Joseph. Ter Verpoozing 2021. Over identiteit.

2 Vlag van Drenthe. Toren van Coevorden en zes dingspels. (regio’s)

3 De loop van de dinge.

jaren van mildheid me hebben overvallen voel ik er niet voor om oud zeer⁹ een nieuwe kans te geven. Discussies over trivialiteiten leveren niets bij aan levensvreugde.

‘U bent nog niet levensmoe,’ zegt Francis Mulder-Sibakela. ‘Integendeel. U wilt Uw energie besteden aan literatuur en niet aan spiegelgevechten uit de vorige eeuwen.’

‘Potgieter,’ zeg ik, ‘schrijft in zijn werk niet over identiteit. Natuurlijk, wie wil kan er een zogeheten Hollandse volksaard in ontdekken.’

‘Of een mondiale,’ onderbreekt ze. Francis Mulder-Sibakela likt met haar gaatjestong de witte roomsnor van haar bovenlip.

‘Potgieter verzet zich tegen de Jan Saliegeest, tegen navelstaarderij, tegen luiheid en wentelen in het comfort van vooroordelen.’

‘Everhardus Johannes schreef over Jan Salie, maar niet over stereotypen en niet over vooroordelen,’ zegt Francis Mulder-Sibakela.

‘Ik lees mijn eigen boek als ik een boek van een ander ter hand neem,’ zeg ik vinnig, een beetje gramnietig¹⁰ zelfs. ‘Elke lezer gaat met elk verhaal aan de haal. Ik ook. Schrijf me niet voor *how to read a book*.’¹¹

‘Gelukkig maar.’ Ze reikt me een gevulde koek. Mijn zwarte gesprekspartner denkt werkelijk overal aan. Heel attent. Ze is mijn evenknie wat dat aangaat. Ik denk ook overal aan, maar met minder attentie als het om mijn medemens gaat.

Ainsi soit-il¹²

‘Maar over een historische context kunt U toch wel zinnige opmerkingen maken,’ probeert mijn dokter. ‘Voor de programmamakers is het toch *leuk* om een controversiële persoonlijkheid aan het woord te laten, naast de obligate verhalen van de andere tafelenoten. U kunt uitgebreid *Diep geworteld*¹³ van hoogleraren Keur & Keur ter bedstede brengen. Zij gaven in de vijftiger jaren al aan dat stereotyperingen over Drenten niet deugden. Doch; veel mensen koesteren traditionele vooroordelen.’

Ze probeert. Ik weet het. Wie in het circuit meeloopt kan de verhalen *auszeignen*. Ieder legt zijn en haar koekoeksei en hoopt (is *bang*) dat de ander het ei uitbroedt en een nieuw kieken¹⁴ in de wereld zet om het eigen (voor)oordeel door te geven. Ik begrijp haar prikkelende opmerking.

Domheid is niet mijn sterkste punt.¹⁵

9 zeerte, pijnlijke frustraties.

10 geërgerd.

11 Essay van Virginia Woolf.

12 Amen, zo zij het. (Fr.)

13 *Diep geworteld*. John & Dorothy Keur. Sociaal antropologische verkenning in Anderen in 1953.

14 kuiken, kiekendief = kuikendief.

15 Paul Valéry. *De Avond met Meneer Teste*.

‘Leuk,’ herhaal ik. Ze lacht uitbundig. Ze weet hoe ze me in een hoek kan jagen als een zwarte kat. Ze kent mijn rare sprongen als ik in het nauw kom.

‘Leuk is de pitbull. Als babysit.’

Ik laat de opmerking voor haar rekening. Zwarte humor.

‘Heb je nog een krakeling voor me?’ Ik ken mijn oversprong-gedrag. Ik zoek uitstel. Een ander onderwerp wil ik.

Francis Mulder-Sibakela reikt me een krakeling. Als ik het koekje aanneem houdt ze haar uiteinde vast. Ze trekt. Stangen. Ze laat los. Humor in Drenthe e.o.

‘Mag ik die uitnodiging¹⁶ lezen?’ vraagt ze.

Ik reik haar mijn telefoon.

‘U bent de Dritte im Bund,’ zegt ze. ‘Anderen kunnen of willen niet. Bent U beledigd dat U tweede reserve was?’

Ik negeer de opmerking. Trivialiteiten.

‘Des Pudels Kern,’ sag ich. ‘The heart of the matter’¹⁷ ontbreekt.’ De suiker kruimelt van de krakeling.

‘Waarvoor zou je die vraag naar identiteit stellen? Wat is de onderliggende ratio? Is het stereotyperende bevestiging van een vermeende identiteit door zogenaamde valse bescheidenheid, naoberplicht, mandieligheid, dreuge worst en platpraoten als wezenlijke elementen naar voren te schuiven?’

‘Op al deze terreinen bent U deskundig,’ zegt Francis Mulder-Sibakela, ‘U kunt er gemakkelijk over praten. Op de dreuge worst na.’

De urologe weet dat ik – sinds ik bij haar onder behandeling ben – als vegetariër existeer en dat sinds mijn harp in de peppels¹⁸ hangt ik zelfs het plantaardig leven van anderen graag in stand houd. Ze weet dat ik met *Schuldhebben*¹⁹ en trillende handen een tomaat pluk, ook als ze rijp zijn, en met weerzin als koppensneller een krop sla van de aarde lossnijdt. Elk overleven gaat ten koste van ander leven. Het is niet anders. In de natuurwetenschap – boven elke verdenking – is dat samengevat in de Tweede Wet van de Thermodynamica.²⁰

Het universum streeft naar maximale chaos. Elke poging tot ordening versnelt de chaos elders.

‘De uitgangspunten voor het tafelgesprek zijn verkeerd,’ probeert Francis Mulder-Sibakela.

‘Niets is verkeerd,’ zeg ik. Aan de overkant van het straatje plast een jongentje tegen een van de honderden keien van het grafmonument voor het Meisje van Yde. Honderden zwerfkeien, uit Scandinavië *langsam hineinspaziert*, volgens deskundigen uit het Drents Hunebedmuseum; erfgoed ook bekend als Drentse flinten. Exoten; net als de Drentse krent, Vogelkers,

16 Vrijdag 16 april 2021. Forumdiscussie in Hoogeveen op 22 april 2021 met de usual suspects.

17 *De kern van de zaak*. Graham Greene in Afrika.

18 populieren. (Harpen hangen in wilgen)

19 Wilhelmine Siefkes in *Keerlke*. Plattduitsch. Schuldgevoel.

20 Warmteleer. De eerste is: Wet van behoud van energie.

Mensen, Nieters, Hofmeijer en Stout migranten uit andere streken.

‘Ik heb het al eerder geopperd. Vanwaar de behoefte aan een identiteit die de eigen identiteit overstijgt? Vanwaar die drang naar een wij-gevoel? Waarvoor wil iemand deel uitmaken van een gemeenschap? Wat levert dat meer op dan verplichtend naoberschap en vrijwillige slavernij?’

‘Ik ken U een beetje,’ zegt Francis Mulder-Sibakela, ‘met zo’n persoonlijkheid, met zoveel identiteiten zou ik ook genoeg aan mezelf hebben. Sterker nog: ik heb ook genoeg aan mezelf. Vrouw, goed geschapen – om Uw woorden te gebruiken –, *Pissbetrachter*²¹ voor wie iedereen zonder aarzelen de broek laat zakken. En als extra *asset*:²² zwart met kroeshaar op alle plekken waar het hoort te groeien. Kaalheid is mij vreemd.’

Ik ga niet protesteren en ook niet nuanceren.

‘Daarnaast heb ik het voorrecht mijn leven in gezelschap van mijn schepper door te brengen. Het is niet iedereen gegeven om een romanfiguur in uw korte verhalen en romans te zijn. Juist doordat ik een geestelijke verschijning ben kan ik alles beweren, bevestigen en ontkennen. Ik heb geen last van opvoeding, van erfelijkheid en genotypische afwijkingen. Als zwarte vrouw zonder geboorteland, zonder broers en zussen, zonder familie kan ik over alles en iedereen mijn zegje doen. Ik kan mezelf zijn, en dat ben ik ook.’ Francis Mulder-Sibakela heeft gezegd.

‘Ga verder,’ knikt ze, ‘waar U gebleven was. Het programma-onderdeel: Trots. Kijkersvragen in een helder licht.’

Het jongetje sproeit een hele rij veldkeien onder zijn waterstroom; zonder aflat. ²³ Ik weet hoe heerlijk het was voluit gods water over akkers en in sloten te laten stromen. Vooral het besef dat de moleculen uit mijn warme straal de hele wereld over zouden gaan en in miljoenen mensen, dieren en planten terecht zouden komen wond me op tot mijn eerste erectie de waterstroom stopte.

‘Trots,’ zeg ik. Het jongetje schudt en knoopt zijn broekje dicht.

‘Trots, groots, verguld,’ ik weet niet wat dat woord betekent. ‘Trots op talenten die je niet zelf hebt aangeschaft, trots op een Landschap dat er al lag voor je werd geboren. Trots op kwaliteiten van medeburgers waar je niets over te zeggen hebt. Trots op taal die je is komen aanwaaien. Trots dat je leeft. Trots dat je je licht niet onder de korenmaat zet. Trots dat je in een livestream je ei mag leggen. Een ei dat voor de helft boven water zou uitsteken²⁴ als je het in de Drentse Aa zou laten vallen.’

Francis Mulder-Sibakela glimlacht. ‘Wilt U nog chocolade-melk? Nee? Dat komt goed uit. De kan is

leeg.’²⁵ Ze spuit haar lege beker vol witte room. Ze zet de beker op de bank tussen haar en mij. Om beurten, en soms tegelijk lepelen we met onze ringvingers de room uit de trechterbeker. Ze laat me haar vinger aflikken. Ze likt mijn vinger.

Jongens waren we, maar aardige jongens. Al zeg ik het zelf.²⁶

‘U wint geen populariteitsprijs met deze invalshoek,’ zegt de Pissbetrachter.

‘Lieve Vriend!’ zeide hij (Goethe) eens tot Eckermann, ‘Ik wil U iets in vertrouwen zeggen, dat U veel duisters zal opklaren en U gedurende Uw gansche leven goed zal doen te weten. Mijne geschriften kunnen niet populair worden; wie dáaraan denkt en daartoe pogingen aanwendt, verkeert in eene dwaling. Zij zijn niet voor den grooten hoop geschreven, zij zijn het slechts voor menschen die iets degelijks willen en zoeken, wier rigting iets van de mijne heeft.’²⁷

‘Elitair,’ zegt ze, ‘heel elitair.’ Ze snuift. Achter het monument rijdt een tractor met een giertank.

‘Ammoniak,’ zeg ik. ‘Drentse plattelandschapsidentiteit. Collectieve moord op bodemorganismen. Indirecte uitroeiing van hommels, iemen, zweefvliegen, strontvliegen, van zang- en andere vogels.’

‘Ik wacht op Uw chemische kennisbank; NH₃ (g), ammoniak met 75% waterstof.’

Ik negeer haar opmerking en zeg:

‘In *Albert* van onze tijdelijke 19^e-eeuwse goeroe Everhardus Johannes Potgieter laat de hoofdpersoon weten,

Schreiende kinderen maken zingende moedertjes.²⁸

Albert pleit voor meer huilende kinderen, moeders gaan zingen en bevorderen zo het muzikale talent van hun kroost.’

‘Vandaar de trotse streektaalzangers en zangeressen,’ zegt Francis Mulder-Sibakela. ‘Huilende kinderen van zingende moedertjes. Het schreien klinkt nog door in hun liedjes.’

Voor ze een lied kan aanheffen over hunebedden, rust, rollatoren, ruimte, roofofbouwrecreatie en gierende boeren, steek ik een roomvinger tussen haar warme lippen. Ik voel het litteken op het puntje van haar tong. Een jeugdzonde laat zich nooit uitwissen.

‘Ik lees het tweede gespreksthema: ‘Typisch Drents’ over bijzondere cultuur, natuur en Drentse eigenschappen.’

21 Piskijker. Uit Podagrissen.

22 kwaliteit.

23 katholiek (betalings)bewijs na erkennen van schuld.

24 oude en rotte eieren bevatten (ontledings)gassen. Een oud ei gaat drijven.

25 Categorie platte humor. Zeer geliefd in de 19^e-eeuw. Zie Podagrissen en Drentse gemeente-assessor.

26 Openingszin *De Titaantjes* van Nescio.

27 In Potgieter, *Zwolsche herdrukken*.

28 In *Albert*. E.J. Potgieter. Zwolsche Herdrukken 27.

‘Wat ik betreur,’ zeg ik, ik wijs naar de tractor en giertank die als een EMDR-slinger²⁹ over de es rijdt, ‘Ik betreur het gebruik van mestinjectoren. Liever had ik zo’n *grote bruune* sporeiregen achter de giertank gezien. Typisch Drents. Ach hoe snel verdwijnen tradities.’

‘Wees niet bang,’ zegt mijn urologe, ‘elk jaar komen en gaan tradities.’

‘Mag ik hopen,’ zeg ik.

‘Maar de Drentse taol zal je toch dierbaar blijven. *Isn’t it?* Als onlosmakelijk onderdeel van “onze” identiteit.’

Twee ringvingers met slagroom in de hoogte.

‘Meisje van Yde,’ zeg ik, ‘de taal is minstens zo oud als het Meisje van Yde, maar veel minder oud dan het Zweeds graniet op haar graf.’

‘Ze komt hier vot,’ zegt Francis Mulder-Sibakela.

Ik begrijp haar *hint*.

‘Je bedoelt de wekelijkse rubriek in het *Dagblad van het Noorden*,’ zeg ik. ‘Prima titel: *Hier wul ik vot veur mien hiele leben*.’³⁰

‘Bewustzijnsvernaauwing,’ zegt mijn Pissbetrachter. ‘Ik ben hier verwekt, geboren, gehuwd, gepest, miskend, vereerd en in de prijzen gevallen. Gelukkig ben ik vrouw en zwart.’

‘Nooit zult U in die rubriek *acte de présence* geven,’ zegt Joseph.

‘Dat is mijn geluk,’ parafraseert ze Bernlef.³¹

‘Dialect aan de beademing aan een vermeende identiteit koppelen, wie verzint zoiets? Identiteit en eigenheid is zoveel meer omvattend. Bij inzoomen blijven enkel individuen over.’ Joseph snakt naar adem.

29 Eye Movement Desensitization and Reprocessing.

30 Variant op opschrift viaduct in Assen. Hier kom ik vot veur mien hiele leben. D. Lohues, en de rubriek in het *Dagblad van het Noorden*. Hier kom ik vot. (Podium voor oerdrenten.)

31 Niemand ziet iets aankomen, dat is ons geluk. *Vreemde wil*. J. Bernlef.

‘Gedroomd paardrijden,’³² laat hij volgen.

‘Monty python,’ zegt mijn *piss watcher*.

We are all individuals. Not me!!!

‘Marketing Drenthe doet ook mee aan het ritueel,’ zegt Francis Mulder-Sibakela.

‘Benutten Oerkracht Drenthe.’

‘Het oerverhaal, het ijzeroerverhaal.’³³ Alsof een toerist meer is dan iemand die de hotelrekening betaalt. Wat is het oerverhaal van Drenthe? Ik vroeg een Marketing Medewerker naar de oplossing van dat raadsel. Het bleef oorverdovend stil op de *sangen*³⁴ heide. Natuurlijk: clichés over hunebedden, armoede, werkverschaffing, jenever en nobelprijswinnaars. De namen van Harm Tiesing, Albert Dening, Klaas Kleine waren onbekend, het eerste vrouwelijk statenlid...

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan.

Jo Bergmans-Beins; nooit van gehoord.

‘Er is geen enkele prijs naar een schrijver uit Drenthe genoemd,’ zegt ze, ‘Over de grup³⁵ kennen ze de Wilhelmine Siefkespries. Een vrouw die het tegen Hitler opnam. Karakter.’

‘Beroemd geworden met *Keerlke*,’ zeg ik. ‘Wie dat boek leest en nog kan lachen verdient een prijs. Wat een ellende, kindersterfte, drankmisbruik, voortijdige zwangerschap, geweld – lichamelijk en geestelijk – thuis

32 Lang archaisch geformuleerd gedicht van E.J. Potgieter.

33 Fe₃O₄, Fe₂O₃, FeO en (hydroxyl)varianten.

34 paars (Dr.)

35 strontgoot voor koeien in 19e-eeuwse stallen, grens.

en op school. Vreselijk. Het verhaal van Emsland.’

“Vader hett so’n Noot um di hatt, mien Fent –”
Dat kunn se nich seggen: wo Antje mit Bina in de
Ogenblick keem, as he van Vaders Arm tegen de Tafel
an gooit wuur – wo se sülvst hum witt un sünner Benüll
up de Grund liggen seen harr! Wo sien Vader, miteens
vernöchtert, sach, wat he anricht harr... Dar suil nüms
van proten, dat harr se Antje ok andaan!
Kien ene su! weten, dat se hum “Moorder!” nöömt
harr – in de eerste vertwifelte Schrick!

‘Lang geleden dat ik zo’n treurig slot las,’ zeg ik. ‘Zet U
schrup.’

Heel still lagg Hinni in de Küssens.
Wat Krankenhuis un frömde Kinner, wat Swesters un
Dokters – wiet weg weer dat alls...
Sien glückelke Ogen sachen Gröönland un Koorn,
gollen as de Sünne, de darover scheen, in sien Oren
klung de Sang van Leverkes.
Wagewiet open stunn de Poorte in’t Paradies – well
harr de iesdern Traaljes darumto wegnamen?
De leve Gott?
Unkel Wiard?
Sachte fullen hum de Ogen dicht, dat Glück kroop deep
in’t Hart torügge un nüsselde sük dar in.
Un in Drööm schoven sük de Biller inanner un wuren
eens – Unkel Wiard – un – de leve Gott...³⁶

‘Bartje,’ zeg ze, ‘Bartje als het verhaal van Drenthe. Een
dwarsbongel, dat past me beter.’

‘Hou op,’ zeg ik. ‘Houd op met die verhalen van en
over Drenthe. Dokter, dokter, als je me niet remt ga
³⁶ *Keerlke en Gang dör en Kinnerland* van Wilhelmine Siefkes (1890 -
1984), uitgave van 1955. Oorspr. 1941.

ik verder over laaggeletterdheid en de oplages van
literair werk in Drenthe, over films die er niet zijn,
over onontdekte dichtbundels, over eendimensionale
muziek. Het alledaagse leven is te mooi om het door
Marketing Drenthe met onnozele oerverhalen te laten
verrinnieren.³⁷

‘De spuitbus is leeg,’ zegt Francis Mulder-Sibakela.

‘Een professionele vraag,’ zeg ik. ‘Hier *ins Freie* kan ik
nirgendwo sitzend pinkeln...’

Gearmd wandelen we door het keiendoolhofje van het
meisje.

‘Deze?’ vraagt ze. Ik knik.

Ze kijkt met me mee naar de spatters op mijn broek en
op mijn schoenen, en op de Öland-kei.

‘Het oerverhaal,’ zeg ik. ‘Het oerverhaal.’

Ze sluit de broek en de dag.

‘Elck zijn waerom.’³⁸

16 april 2021

³⁷ ruïneren.

³⁸ Maria Tesselschade Visscher (1594-1649). In 1623 trouwt
Tesselschade met de zeeofficier Allard Crombalch. Ze vestigen zich
in Alkmaar en krijgen drie kinderen, waarvan er één vlak na de
geboorte overlijdt.
Tijdens haar huwelijk vertaalt ze teksten en schrijft regelmatig
gedichten en brieven, die ze ondertekent met het motto ‘Elck zijn
waerom’. In 1634 verliest ze haar oudste, negenjarige, dochtertje aan
pokken, haar man overlijdt dezelfde dag, waarschijnlijk aan een te
hoge dosis kalmeringsmiddelen.

A good way to spend an afternoon

BELOW HER NAVEL SHE WEARS ZIPPER JEANS. SHE WEARS A RED and yellow striped T-shirt. One size too small.

'My dog knows how to swim,' she says. Her thumbs inside the waistband.

She and I are on the footbridge in the park. In front of us a black dog struggles to keep his head above the water surface.

'He is a good swimmer,' she says. Her left hand raises her right tit. 'He really is a good swimmer.' Her right hand moves like a snake.

'Are you a good swimmer?' she asks. Her tits squeezed between her index and her fuck fingers; her arms folded against her red and yellow striped body.

I nod. I smell her armpits.

A dog can see seven meters ahead. After seven meters the world of a dog gets vague. Ducks hesitate in the reeds. The reeds are high and compact. No beach for bathing.

'I'm a good swimmer,' she says. Tongue in cheek.

I nod. The dog is swimming towards the reeds. I dived deep, when I was younger. In the right hand pocket of my shorts I squeeze alternately a pair of tennis balls. Yellow hairy fluorescent tennis balls. The reeds around the stream don't give way. No escape. The dog turns towards the open water, only nine meters more.

'If you want a good swim.' She points her index finger to the white plastered villa a mile away.

I nod.

Her warm and moist hand gently slaps my shoulder. Wet glossy lips in my neck. Tongue against my cheek.

'What's in your pocket?' she asks.

I lift my left hand out of my pocket. I open my empty hand.

'You're a funny man,' she says. She digs my right hand out of my pocket. I feel the touch of her tits.

'I knew,' she says.

I nod.

'You're welcome,' she says. 'For a dive.'

I nod.

She squeezes the fluorescent balls.

She whistles.

'The dog will follow,' she says and she whistles again. The dog turns his head, makes a circle in midwater.

'See you later.' She whistles once more and speeds towards her villa swimming pool.

The dog swims in front of me, nearly under the bridge. I wait. A fluorescent ball in each hand. In my pockets.

The dog jumped from the bridge for a deep dive. There is no beach, only quacking ducks in the reeds.

'You're a good swimmer,' I shout.

The dog nods.

'There is plenty of water to drink,' I say.

The dog swallows a gulp of water.

'You're a good swimmer,' I repeat.

The Alsatian nods.

'Fetch,' I say. I throw a yellow fluorescent ball downstream.

The dog swims to the ball. Nine meters only.

'Good boy,' I say. The dog seems exhausted. Yellow ball between shiny teeth.

'Good boy,' I repeat.

I drop my pants on the footbridge. I drape my shirt on the footbridge railing.

'I'm a good swimmer,' I say. 'I dive deeper.'

The Alsatian nods.

In *A good way to spend an afternoon*, all the major themes in Gerard Stout's oeuvre recur. Religion, violence, sex, and life in the countryside are written in a compassionate, ruthlessly provocative, witty style, far beyond the archetypal story.

His language is rich in erudite layers with cross-references to modern and ancient literature and music.

A good way to spend an afternoon is a riveting, creepy, erotic, bizarre, hilarious, blasphemous, rural pageturner about murder, prison life, sexual exploration, fake religion, and coming to terms with traumatic experiences. All secrets are revealed in a lightning-fast narrative.

A good way to spend an afternoon is his first compilation in English. In Dutch and in Drents - a dying Lower Saxon language in the province of Drenthe - he has published dozens of short stories and novels. English is the new Drents.

Putting new stories on top of old ones is a bit different from laying a memorial stone.

JOEP VAN RUITEN, *Dagblad van het Noorden*

Before the dog can turn I grab the dog's collar at the neck
and hold him under water.

The water isn't deep at all. Bare feet on the river bed.

It doesn't take long till the yellow fluorescent ball pops up
next to me.

I take my clothes, dress again and go further to the white
villa. Stark naked in the water, wearing only a leather
necklace. She is treading water with her fingertips above the
surface.

'Good swimmers dive deeper,' she says.

I drop my pants on her jeans. I fold my shirt and drop it on
her red and yellow T-shirt. I call out 'Fetch!'.

She holds the fluorescent ball between her hands.

'Dive,' she says, 'dive as deep as you can.'

I nod.

I cross underneath the water her wide spread legs. A split
second I sit – bended knees – on the basin floor behind her.
I launch myself.

I grab her leather necklace.

The yellow fluorescent ball pops up next to me. Didn't take
long.

Baron von Habenichts

Op een van mijn dienstreizen kwam ik in het Westerkwartier. Het land was woest en leeg, met drassige velden, traagstromende wateren, stinkende moerassen en tot de einder in het westen oneindige rijen populieren en ongeregelde berkenbossen. De bomen kunnen ook beuken of eiken zijn geweest, mijn botanische kennis liet me in de steek, gewend als ik was aan eeuwig zingende naaldbossen. In Lutje Buurt trof ik dominee Nathan Bollardt. De geestelijke was overstuur en vergreld; hij was boos en aangebrand om het op z'n volks te zeggen. De predikant – hij stond en zat in de kerk in Midwolde – had van Georg Wilhelm van In- en Kniphuisen en Anna van Ewsum, heer en vrouwe van Nienoord, edelen zonder leger, zijn congé gekregen om de een of andere onbenulligheid. Bollardt mocht niet langer voorgaan in Midwolde. Hij was gedegradeerd tot prediker in Lutje Buurt. De naam zegt het al. Meer dan twaalf discipelen telde de gemeente niet.

Toen ik aan kwam rijden op Pegasus, mijn trouwe zwarte Arabier, mijn moorkop, stonden de mannen en vrouwen, en een handvol pasgebroekte jongens naast de bloeiende kastanjeboom. ze keken naar de dakruiter; de opbouw op het midden van het dak van de kerk. Bij de noormannenpoort van de kerk stond een windwijzer, een klimmende leeuw in goud. De gelovigen beraadslaagden over de vraag hoe ze de windwijzer op de dakruiter konden plaatsen. Niemand had een ladder die lang genoeg was. De mannen hadden hoogtevrees en de vrouwen hadden geen broek aan. Ze wilden zich niet onder de rok laten kijken. Jeruzalem wilden ze niet aan iedere man laten zien. En dat kan ik heel goed begrijpen.

Kort en goed. Ik kwam met mijn Arabische moorkop op het juiste moment. Het was een winderige doordeweekse dag in een natte voorzomer. De windwijzer met de klimmende leeuw was negen el lang. Ik gespte de klimmende leeuw op mijn rug, naast de karabijn. Mijn steek schoof ik overdwars op mijn hoofd. Een draagwijze die later door veel grootvorsten is overgenomen.

Naast de kastanje stond een werplepel, ooit door Bommen Berend gebruikt bij het beleg van Groningen. Ik verordonde de werplepel gereed te maken, alsof er een kogel naar de dakruiter geworpen moest worden. Ik joeg zes boeren in de kastanjeboom. Ik sprong van Pegasus en nam de plek in van de veldkei. Ik knikte naar mijn moorkop. Pegasus hinnikte en de boeren sprongen van schrik tegelijk op het korte einde van de werplepel. Ik vloog door de lucht. Mijn berekeningen klopten precies. Staand landde ik naast de dakruiter. Van beneden klonk eerst een zucht uit minstens een dozijn keelsgaten en daarna volgde een luid bravo. Ik nam de windwijzer van mijn rug en

plantte de klimmende leeuw op de top van de dakruiter. Een windvlaag liet de wijzer naar het zuiden wijzen. Alles werkte perfect. Opnieuw een bravissimo vanaf de dodenakker naast de kerk. Ik zag de dorps schilder met perkament en olieverf aan de slag. Zijn ezel balkte instemmend twee noten; ja, ja. De zon brak door. Het werd lichter in Lutje Buurt. Dat beeld van openbaring heeft die kwaster naast zijn ezel iconisch vastgelegd. Ik kreeg een gouden stralenkrans om mijn hoofd. Maar ik dwaal af. Die icoon is van later zorg.

Mijn klus was geklaard, het was zaak beide voeten op de zandkop, de bodem onder Lutje Buurt, te zetten. Ik gebaarde naar Pegasus. Ik floot op mijn vingers. Mijn trouwe moorkop stapte op de werplepel. Twaalf boeren, hun maagden en vrouwen sprongen van de bovenste tak uit de kastanjeboom op het korte eind van de werplepel. Mijn Pegasus landde op de kerkpannen. Bijna gleed hij van het dak. Ik pakte hem betijds bij de teugel en in *a split second* stond hij naast me op de nok van het dak. Ik steeg op. Voor Pegasus met mij naar beneden zou springen maakten we een rijtoer over de nok, van het oosten naar het westen en terug. Later heeft een bisschop dit kunstje nog vaak herhaald. Pegasus sprong over de dakruiter en de klimmende leeuw, alsof hij nooit anders had gedaan. Juist op het moment dat we naar de aarde zouden afdalen draaide de wind. Ik volgde de blik van de leeuw en zag in de verte twee reuzen aankomen. Ze liepen met zevenmijlsschreden van Orvelte over Balloo naar Lutje Buurt. Wie wil kan uitrekenen hoeveel schreden de reuzen nodig hadden om in dit paardengehucht aan de rand van het Westerkwartier te komen.

Brammert en Ellert, zij waren het, eisten, als waren ze gelovige vampiers, zeven martelaarvrouwen uit Lutje Buurt. Zoveel vrouwen telde de vlek niet, in die zin leek Lutje Buurt op Korinthe. -Al kende Lutje Buurt wel een Laïs. – De boeren en hun vrouwen brachten de werplepel in stelling. De mannen legden veldkeien in de lepel. De gekurkte vrouwen sprongen – jeruzalem of niet – op het korte eind. Enige kennis van ballistiek ontbrak. Angstgedreven schoten ze in hun haast de westzijde van de kerk in puin. De reuzen gingen in de tegenaanval en gebruikten de zolderbalken om de boeren een les te leren. De reuzen hadden me niet opgemerkt. Ik duwde mijn knie tegen de flank van Pegasus. Mijn moorkop hinnikte. Brammert en Ellert keken opzij. Ze waren op ooghoogte van mij en mijn zwarte Arabier. Pegasus krulde briesend en schuimend zijn dikke paardenlippen. Met mijn musket schoot ik op hun hoofd. De reuzen draaiden hun pokdalige kwijlende koppen met stomme reuzenlippen en wipneuzen - ugly pugnoses. De buskruitflodders verdwenen in hun ene trechteroor en lieten zwaveldampen uit de andere trechter ontsnappen. Beide reuzen raakten door die treffers doof. Ellert aan het linker- en Brammert aan het rechteroor. Ze graaiden om zich heen, schreeuwden en vertrokken

– driemijlsschreden – naar Orvelte met vier vrouwen, van wie, als ik dat goed heb gezien één – gekleed in vijfschaft – hoogzwanger was van een tweeling. Pegasus, mijn trouwe zwarte Arabier, sprong naar beneden. Ik steeg af en maakte een volksaristocratische buiging voor de boeren en hun vrouwen. Ik bedankte het gepeupel voor hun poging om mij te redden, en de kerk in het midden van Lutje Buurt te laten staan. De dorps schilder reikte mij zijn icoon. Zijn ezel balkte instemmend. Ja. Ja. Het was een goed geslaagd portret van mij en Pegasus op de nok van de kerk. In tegenlicht, ik zei het al.

Lutje Buurt drong aan dat ik de iconische weergave van mijn heldendaad mee zou nemen. Ik weigerde uit gewone bescheidenheid. ‘Hang mijn portret en dat van Pegasus, boven de deur van de kerk. Jullie beschermen mij niet. Ik – met mijn trouwe moorkop – ben jullie beschermer.’

Lutje Buurt protesteerde, maar het volk drong niet aan. ‘Halveer de kerk,’ zei ik, wijzend op de ravage. ‘Een half godshuis is beter dan een lege kerk. En,’ vervolgde ik, ‘als ik een tip mag geven; leg de altaarsteen voor de poort. Voetvegen zijn heel belangrijk.’

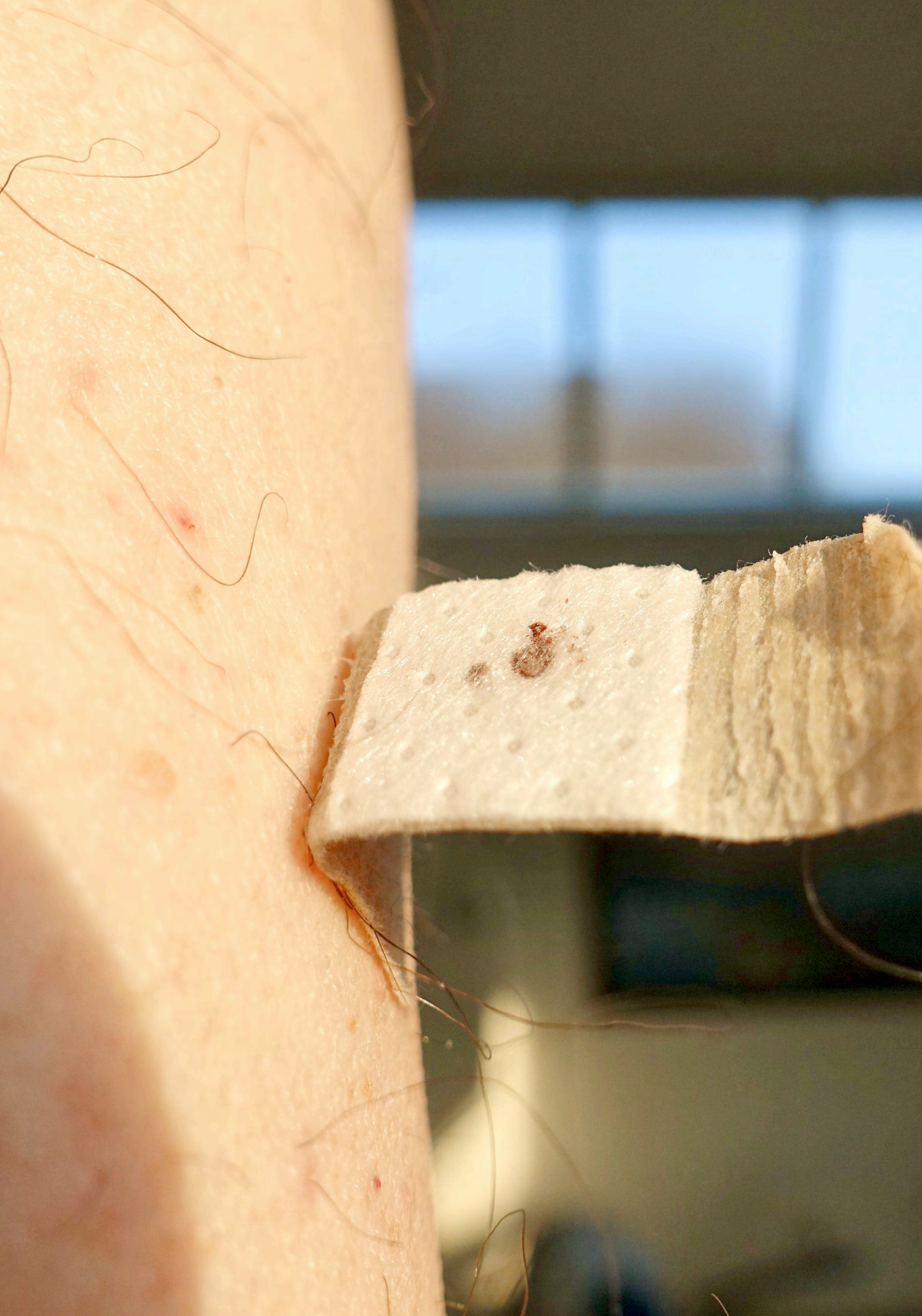
Ik ben nooit terug geweest in Lutje Buurt. Uit betrouwbare bron – de tweeling van de maagd – heb ik vernomen dat de westkant van de kerk strak is dichtgemetseld. Botten van de reuzen uit Orvelte zijn onlangs als relikwie in de zuidmuur van de Iverskajakerk gemetseld. De icoon van mijn reddingsdaad hangt niet boven de poort van de kerk. In de kerk hang ik tegen de oostwand in het koor. ‘Kijk naar Baron von Habenichts, kijk naar het kruis,’ preekte Nathan Bollardt als hij mijn daden in herinnering bracht en zich richtte tot de boeren met hang naar het altaar van jeruzalem.¹

¹ Ik las *Sadistisch universum* van W.F. Hermans met een essay over de Baron van Münchhausen. Hermans schrijft ook Münchhausen, dat heb ik veranderd. Soms een U dan weer een ü.

Documentatie over de kerk met de overleveringen: https://www.groningerkerken.nl/downloads/lettelbert_kerkbeschrijving_2021_herz_versie.pdf

Dit verhaal staat in *Joseph*. www.nedersaksisch.org

Kijken tot jeruzalem. Gronings voor zicht op het vrouwelijk geslacht door een (opzettelijke) korte jurk/rok van de draagster. Siet Bootsman in *Alleen met woorden*.... Ter Verpoozing 2021.

Combating COVID-19 by iodine, A comparison of the disinfecting power of iodine in the liquid and the gas phase

Jan Ludwig

Abstract

Iodine is the best disinfectant known. It has been used for more than 170 years and is unsurpassed in its medical application. A major advantage is that it has never shown any resistance to long-term use. It has only been used in the liquid form practically all the time, mostly for contact disinfection, whereby a liquid, originally iodine tincture, is smeared on the surface to be disinfected, often the skin or a wound. From 1956 on, the most commonly used form is povidone or PVP-I (betadine) in which a carrier of iodine molecules (the iodophore) is present in a dissolved, stabilized form. The concentration of free iodine molecules, I_2 , in the liquid is very low, in the order of 2 ppm, while these very molecules are responsible for the strong biocidal behavior. Many efforts, therefore, have been made to increase the concentration of I_2 using a different formulation. This has resulted in new enriched liquid products.

The disinfecting capacity of the applied medicament is obviously related to the number of iodine molecules that reach the interface with the underlying layer, the 'substrate', by diffusion through the liquid phase. We will compare this disinfecting capacity with a different way of administering iodine. First an estimate is made of the number of molecules that reach the contact surface of the liquid. Then the same number is calculated for disinfection by iodine from the gas phase. This method of inactivating a virus was discovered by chance by the later Nobel laureate Burnet and has completely been forgotten. This way of disinfection by iodine in air opens up a whole new spectrum of possibilities that is difficult, if not impossible, to achieve via a liquid. It turns out that the number of disinfecting iodine molecules coming from the enriched liquid is well comparable with that from very thin iodine vapor in air. That relevant concentration in air is permissible for the human environment according to the standards of the ILO and is very easy to prepare and to handle. The reason why disinfection by "iodinated air" has been neglected so far may be mainly psychological. Bringing "iodine" into clean air can cause an aversive association with "gaseous betadine".

Introduction

Iodine is a broad-spectrum antiseptic with a very high germicidal activity. It kills bacteria, viruses, fungi and spores and no organism ever developed resistance to iodine. It is not foreign to the body and has a relatively low toxicity. Iodine has been used in various forms over 170 years in treatment of wounds, sterilization and prevention of infection. It is on the WHO list of essential medicines and in extensive use in hospitals, healthcare clinics and not to mention ordinary households. Originally it was used as tincture (alcoholic solution), but since 1956 a much milder form is available. povidone-iodine, or PVP-I (Betadine). Povidone-iodine is iodine bound to the water-soluble polymer polyvinylpyrrolidone, PVP, from which a small amount of really "free" iodine, I_2 , may be released.

Unfortunately, PVP-I contains the exclusively antimicrobial species, free I_2 , only in a trace quantity of 2 ppm. All the other ingredients are necessary for solubility, stabilization and storage life and they contribute to toxicity, staining and other unpleasant effects. Recently new liquid iodine products have become available in which these negative effects have largely been eliminated. Io Tech's products, developed for the dental practice include applications as hand sanitizer, waterline disinfectant, gargling and nasal spray Trettenero [1]. I_2 pure's formulation focuses especially on treatment of skin conditions [2]. Both product lines have a content of free molecular iodine that is typically 100 -200 times the concentration in PVP-I. In both product lines, again, the iodine molecules are administered in the liquid state, and therefore disregard the peculiar and superb possibilities that were accidentally discovered by Stone and Burnet.

Disinfection by iodine molecules in air

During the second World War J.D. Stone and McFarland Burnet investigated the risk of spreading viruses in an air-raid shelter [3, 4]. They exposed mice to the lethal effects of influenza viral mists. To their great surprise they noticed that smearing iodine solution on mice snouts prevented the mice being infected by a mist of influenza virus. They further found that by merely putting some iodine crystals in a bin for just a few minutes protected the mice as well against infection with the virus. Apparently the sublimation of a very small amount of the crystals brought enough iodine molecules in the air to inactivate the virus. Without these crystals the mice became seriously infected. Promptly, the authors suggested that impregnating gauze masks with "mild iodine solution" might increase the protection of doctors and medical personnel, and that "aerosol iodine" could be effective against spreading viruses in the classroom. These qualitative results were published one month before the war ended. Possibly due to the hectic nature of that last year of the war and to the closure of air-raid shelters, the direct cause for the investigation, these results have completely been forgotten. The urgency had simply disappeared.

Also an association with “gaseous betadine” could arouse disgust for the use of iodine molecules in clean air. But we must realize that iodine is not a substance foreign to the body, our thyroid gland needs it. Worldwide there are probably several billion people suffering from iodine deficiency. The natural atmospheric background concentration of I_2 is about 10^{-6} ppm which means that with a deep breath every person inhales 100 billion iodine molecules. The I_2 molecule has an electron affinity, EA, of 2.58 eV, and is, therefore, strongly oxidizing, this probably being the reason for its highly antiviral activity. In plain air, however, the I_2 molecule remains in a totally inert environment of N_2 and O_2 molecules with which only elastic non-interacting collisions take place.

The efficacy of such a low concentration of disinfecting molecules may seem strange, but in 2008, in a completely different, but similar experiment to Burnet's, Ogata and Shibata reported for chlorine dioxide the same protective effect of a very thin chlorine dioxide atmosphere against virus infection [5]. Their quantitative results were equally convincing as those of Stone and Burnet. Mice were similarly exposed to Influenza A-infected aerosol and air containing 0.03 ppm ClO_2 . A control group received the virus without the protecting chlorine dioxide atmosphere. The amount of virus in the protected lungs turned out to be more than 10,000 times lower than in the control group. The cumulative mortality in the first group after 16 days was 0/10 and 7/10 in the control group. The lungs of the mice kept in the ClO_2 atmosphere for 21 days were found to be undamaged upon microscopic examination. The authors thus concluded that ClO_2 greatly reduces infectivity. The electron affinity of ClO_2 is 2.37 eV, well below the value of I_2 , making it a less strong oxidizer and disinfectant than iodine. The availability and use of ClO_2 is complicated, and there is also the risk of explosive decomposition. A permanent stock of very rarefied gaseous iodine, however, is easily available, completely stable and free of any risk simply above the solid in a closed vessel.

A few remarks on I_2 in air

At room temperature iodine is a solid with a vapor pressure of 0.3 mm Hg corresponding with 400 ppm in air. Its melting point is 114 °C. There are no systematic studies on health effects of inhalation of iodine vapor in humans, but occupational safety authorities assume an upper limit of 0.01 ppm as a long-term permissible exposure level for workers who are exposed during their whole working life for 8 hours/day [6]. The short term exposure limit is 10 times higher. All of the inhaled vapor is retained and cleared from the respiratory tract with a half-time of approximately 10 minutes. 0.01 ppm I_2 in air corresponds to 0.1 mg m^{-3} . The daily inhalation of a person amounts to 10 m^3 of air, so daily intake in a 0.01 ppm I_2 –air environment is approximately 1 mg of I_2 . Reported values in Japan mention an oral iodine intake of 1 – 3 mg per day, largely from seaweeds, with no negative health effects. It is further reported that the human body can accommodate larger quantities of iodine without deleterious effects.

From kinetic gas theory it follows that at 298 K the mean velocity of an iodine molecule in air is 170 m/s. With a radius of 2.0 Å it sweeps a volume of $2.16 \cdot 10^{-11} \text{ cm}^3/\text{s}$ which means that in 0.01 ppm, with a number of $2.37 \cdot 10^{11}$ iodine molecules per cm^3 through any single point in space five times per second a I_2 molecule passes. The impingement rate, the number of iodine molecules which hit a surface with a radius of, say, 60 nm (a virus?), is then approximately 10^5 per second. The crucial question remains, of course, how biocidal such a permanent bombardment with iodine molecules will be.

Disinfecting power

When an I_2 molecule arrives at the interface of the substrate and the liquid or gas respectively, the mechanism of the subsequent disinfection and the interactions with the substrate involved are unknown. Therefore, for the sake of argument, we will restrict ourselves to a numerical estimate of the number of I_2 molecules that reach the interface per second. There is no doubt that a strong connection must exist between the number of arriving I_2 molecules and the intensity of disinfection.

1 From the liquid phase

We assume a homogeneous distribution of I_2 molecules in a thin layer of liquid applied to the substrate. The molecules diffuse via a random walk through the liquid with 3 mutually independent orthogonal components. The average number of I_2 molecules reaching per second a surface A on the interface is equal to half the number present in a layer with thickness d and volume V, $V = A \cdot d$. For d we then take the size of the diffusion component in the z-direction, perpendicular to the interface.

With the diffusion coefficient D from the Einstein equation for a one-dimensional random walk we have $\langle z^2 \rangle = 2 D \cdot t$ ($\langle z^2 \rangle^{1/2} = (2 D \cdot t)^{1/2}$) so $d = (2 D \cdot t)^{1/2}$.

If we take $D = 1.0 \cdot 10^{-5} \text{ cm}^2 \text{ s}^{-1}$ [7], $d = 4.46 \cdot 10^{-3} \text{ cm}$ and $V = 4.46 \cdot 10^{-3} \text{ cm}^3$ for $A = 1 \text{ cm}^2$.

A concentration of 10 ppm I_2 molecules in water corresponds with $3.33 \cdot 10^{17} \text{ I}_2 \text{ molecules cm}^{-3}$, therefore, $0.5 \times 4.46 \cdot 10^{-3} \times 3.33 \cdot 10^{17} = 7.4 \cdot 10^{14} \text{ I}_2 \text{ molecules cm}^{-2} \text{ s}^{-1}$ will reach the substrate. The diffusion component of the drift velocity in the z-direction, v_z , is about $2.5 \cdot 10^{-3} \text{ cm} \cdot \text{s}^{-1}$.

2 From the gas phase

From kinetic gastheory the impingement rate J , the number of I_2 molecules hitting a surface per sec, per cm^2 is $J = n \cdot c/4$ with n the molecular density and c the molecular speed.

In 0.01 ppm I_2 in air, $n = 2.37 \cdot 10^{11} \text{ cm}^{-3}$ and $c = 1.70 \cdot 10^4 \text{ cm.s}^{-1}$ so $J = 1.0 \cdot 10^{15} \text{ cm}^{-2} \cdot \text{s}^{-1}$

Conclusion

Given a number of uncertainties, the importance of the correspondence between the two figures should obviously not be overestimated. But the emergence of an I_2 molecule at the boundary between its source of origin and the substrate where some disinfection process may start will be a necessary condition, so numbers do matter. The mechanism of the process involved may be unknown and will possibly vary with the nature of the substrate, the skin, a virus or a bacteria. Nonetheless, in spite of the uncertainties, it is gratifying to notice that a very low concentration of disinfecting molecules in air has a comparable outcome as the enriched liquid iodophore. This supports the earlier independent observations of Ogata and Shibata (ClO_2) and Burnet (I_2) in terms of using air for the possible and effective disinfection and inactivation of viruses. The apparent disadvantage of an extremely low concentration in air compared to that in the liquid is apparently compensated for by the large speed differences in both phases. Iodine remains the superior disinfectant in the gas phase as well. The major advantages of using iodinated air are, of course, its easy availability at any desired concentration, its shelf life and its applicability. Air can be used anywhere, in the respiratory tract, in public spaces and in closed containers for antimicrobial sterilization.

In view of the outcome of a recent comparison in which, in vitro, the antiviral efficacy of several disinfectants against SARS-CoV-2 was measured and, again, the strong biocidal effect of iodine and its dependence on concentration [8] was confirmed, I would like to propose the use of plain air with an admissible very small partial pressure of I_2 , iodinated air, in the struggle against the COVID-19 virus, for instance in theaters, schools, concert halls etc. So far, apart from Burnet's, there have been no similar experiments using iodinated air. Therefore, a simple "quick-and-dirty" experiment should be carried out to assess the effect of thin iodine vapor on the COVID-19 virus, in air and on a wet support to simulate the lung surface. Public spaces could be reopened very quickly if such air is sufficiently disinfecting. It is a bit of 'out-of-the-box' thinking, but there is a reasonable chance that using such air can have surprising applications in the field of transmission, prevention, therapy and hospital hygiene, possibly also against future mutations, other viruses and bacteria.

Also the disinfection and sterilization of reusable materials such as mouth masks and gloves by simply placing them in a closed container with a higher concentration of iodine vapor (e.g. 1.0 ppm) should be investigated: the "iodolysis" of viruses, bacteria and fungi.

Besides it is not unlikely that the stated upper limit of 0.01 ppm is a cautious approach and that humans could accommodate larger quantities of iodine. When disinfecting with iodinated air a variable concentration regime over time could easily be maintained, depending on the type of use. In classrooms, offices, hospitals, aircraft a permanent concentration of 0.01 ppm can be alternated at will with a temporary concentration of 0.1 ppm or higher, which can quickly be brought back to the desired value by mixing with non-iodinated air. It may also be an alternative for the use of gaseous H_2O_2 .

Traditionally, disinfection is associated with the use of a liquid or an aerosol (spray). Burnet's barely noticed discovery of disinfection "by air", regrettably, has been forgotten, but perhaps the 1960 Nobel Prize winner can help us now.

Jan Ludwig

janludwig@kpnplanet.nl

Aduard, July 6, 2021

References

- [1] Trettenero, D.S., <https://www.dentistryiq.com/dentistry/article/14187476>
- [2] I2pure <https://i2pure.com/I2pureScience.shtml>
- [3] Burnet, F.M., Holden, H.F., and Stone, J.D., Action of iodine vapor on influenza virus in droplet suspension. Austral. J. Sci., 7:125-126, 1945
- [4] Stone, J.D. and Burnet, F.M., The action of halogens on influenza virus with special reference to the action of iodine vapor on virus mists. Austral. J. Exptl. Biol. Med., 23:205-212, 1945
- [5] Norio Ogata and Takashi Shibata, J.Gen. Virology (2008), 89, 60-67
- [6] https://www.ilo.org/dyn/icsc/showcard.display?p_lang=en&p_card_id=0167&p_version=2
- [7] Chem. Eng. Data 1997, 42, 1, 216-220
- [8] Moskowitz, H., Mendenhall, M., Int. J. of Exp. Dental Science (2020), 9, 1-3

Omzien in Terugblik op de Grote

In 2014 ontving Gerard Stout de Grote Culturele Prijs van Drenthe voor zijn hele oeuvre. Bijna 40 jaar is de geboren Ericaan bevlogen bezig met letteren in Drents en in Nederlands. De jury prees zijn satire en zelfspot. Door kwaliteit en visie tilde hij de Drentse literatuur naar een hoger niveau. De literaire en stimulerende kwaliteiten, naast een indrukwekkend eigenzinnig oeuvre, leidden in 2014 naar de hoogste onderscheiding van de Provincie Drenthe.

Kort voor de toekenning van de prijs had de schrijver uit Peize laten weten niet langer in het Drents te schrijven. Wegens gebrek aan doorgroeimogelijkheden en vanwege het ontbreken van een eigenzinnig en kritisch lezerspubliek.

“Ik sta nog helemaal achter dit besluit. De taal schuift op en het Drents schuift mee. De verdunning van het oorspronkelijke Drents met woorden en zinswendingen uit andere talen, niet alleen uit het Nederlands, wat dat aangaat verandert het oorspronkelijke karakter van de taal. Drenthe loopt prima in de pas met mondiale ontwikkelingen. Vasthouden aan archaïsch Drents helpt niet om bij te blijven. Archaïsch Drents is uitstekend voor folkloristische publicaties en liedjes over vroeger. Sentimentele nostalgie vind ik prima. Ik kijk liever naar het heden en naar de toekomst.”

Je besteedt in Goof Petreaus, je kroniek over het jaar 2015 veel aandacht aan identiteit. Alsof je op zoek bent naar jezelf.

“De Grote Culturele Prijs van Drenthe zette mij op dat spoor. Wie ben ik eigenlijk? Wie is de Drent? Welke karakteristieken bepalen de volksaard?”

Om antwoord te krijgen op die vragen heb ik een grand café opgeroepen in het fictieve dorp Ondermaten. In *de Eenhoorn* komen met enige regelmaat twaalf apostelen bij elkaar. De helft van de discipelen bestaat uit mannen; vaak een beetje sullig en kinderachtig. De andere helft bestaat uit zwarte exotische vrouwen met een scherp oog voor maatschappelijke ontwikkelingen. De enige autochtone vrouw in het gezelschap is ook een beetje naïef. Ik laat haar aan het eind op een bizarre manier langzaam wegzakken in vergetelheid.”

Wat zeggen die apostelen over de Drent?

“Ik volg de maanden van het jaar. In de eerste helft van het jaar meandert het verhaal traag als de Drentse Aa door het landschap. De zoektocht naar karakteristieken krijgt een opkонтje van de Hokjesman van de vpro. (De uitzending is voorjaar 2016. Red.) Buitenstaanders stellen vragen. Dat doen ook de zwarte vrouwen in mijn *Kroniek*. Ze gaan op een ontspannen manier om met seksualiteit, religie, omgangsvormen. Karim Ahmida is bijvoorbeeld een Perzische lesbiënne die een kind laat verwekken door de gehuwde kroegbaas Wolf Herbers. Karim is een jongensnaam. Deze

Wolf Herbers ontdekt op latere leeftijd dat zijn biologische vader een Franse dominee is. Genoeg verwikkelingen om de volksaard van de inwoners van Drenthe tegen het daglicht te houden.”

De Drent bestaat niet.

“Er zijn inwoners van de provincie. Je mag die inwoners – alle inwoners bij elkaar – Drenten noemen, ook als ze gekleurd zijn en elders zijn geboren. Ze zijn te divers om onder één noemer te vangen. Het is ook zinloos om zo’n etiket te plakken. Het levert niets op.”

Je hebt een lange aanloop gehad om tot die voor de hand liggende slotsom te komen.

“Halverwege het jaar heb ik mijn bevindingen onder een selecte groep lezers verspreid. Ik vroeg terugkoppeling op mijn verhalen. Vanaf juli laat ik in de *kroniek* de identiteit als thema los. Als er al een factor is die de eigenheid bepaalt, komt het Landschap in Drenthe naar voren. Friedrich Nietzsche zei het al: De omgeving maakt wie je wordt.”

Je had kunnen stoppen met je Kroniek. De Drent bestaat niet. Het Landschap, van welk werelddeel dan ook, maakt de mens. Het oude verhaal van genotype en fenotype; erfelijkheid en milieu. Niets nieuws onder de zon.

“Ik ben geen prediker. Ik heb veel *Sturm und Drang*. Stoppen met schrijven is sterven. In de tweede helft van het jaar heb ik de apostelen en andere personages hun levensverhaal laten vertellen. Gewoon, bijzonder, bizar en humoristisch. De levensverhalen zijn variaties op het dagelijks leven. Wie van boven naar de verhalen kijkt, kan ontdekken dat mensen waar dan ook met vergelijkbare zaken bezig zijn. De individuele uitwerking van onvrede verschilt. De een vermoordt zijn ouders, de ander trekt zich terug en kijnt weg.

In de *kroniek* verliest de slagerszoon op oudejaarsdag door vuurwerk zijn oog. Een loopbaan als treinmachinist is verkeken. Toevalligheden bepalen wat er van een leven terechtkomt. De mens wikt, het toeval beschikt.”

Toeval is bij jou in de plaats gekomen van god. Je hebt het niet echt op met religies.

“Zelf nadenken is voor mij het hoogste goed. Religies willen nog wel eens met wetten en praktische bezwaren in de weg staan die ontplooiing in de weg staan. Ik zet via de zwarte apostelvrouwen kanttekeningen bij ingesleten tradities. Ook laat ik in herhaling de filosoof Alfred North Whitehead optreden in gesprekken. Overeenkomsten tussen quantumwazigheden en Chinese filosofie zijn onderwerpen van gesprek aan de stamtafel en buiten in de natuur van de Onlanden.”

Met die natuurwetenschappelijke uitweidingen jaag je je lezers weg.

verwondering

Culturele Prijs van Drenthe

“Ik nodig lezers uit om kennis te nemen van een ander gedachtenpatroon. Quantumfysica is daar een prachtig middel voor. Op dwergniveau (*nano* betekent *dwerg*. Red.) ziet de wereld er heel anders uit dan op ons dagelijks beleevingsniveau. In de waan van alle dag kun je niet op twee plaatsen tegelijk zijn. Op nanoniveau, het dwergniveau, kan dat wel. Om een barokke vergelijking te maken. Wie met zijn of haar minnaar het bed deelt kan op dat moment aan zijn of haar partner denken. Eigenlijk ben je op zo’n moment op twee plaatsen tegelijk. Dat heet op nano-niveau: quantumwazigheid.”

God is zo’n quantumwazigheid.

“God was vroeger een soort sinterklaas gezeten op een grote eikenhouten stoel op een cumulonimbus; met miljoenen dode zielen aan zijn rechterhand en evenzoveel vóór hem geknield in aanbidding. Whitehead pakt dat anders aan. Creativiteit, dat is god. Scheppend bezig zijn, dat is god. Maar *What’s in a name?* Waar het om gaat is vaststaande en ingesloten patronen ter discussie te stellen. Als god een quantumwazigheid is, kun je tegelijkertijd moslim, christen, boeddhist en atheïst zijn. Tegelijk man en vrouw; of iemand daar tussen.”

Do as the Romans do.

“Inderdaad doe wat anderen doen als je daar te gast bent. Eet schapenogen in Griekenland, zeehondenvlees op IJsland. Buig naar Mekka in een moskee. Zing psalmen mee in een orthodoxe kerk en geloof in Sinterklaas als de kinderen dat een mooi feest vinden. Je bent al die persoonlijkheden. Maak van je hart geen moordkuil. Beloof een stervende wat die stervende graag hoort. Ga daarna je eigen weg. Iedereen blij. Met vier sporen in het boek belicht ik eenzelfde gebeurtenis telkens vanuit een ander gezichtspunt. De verscheidenheid noopt tot voorzichtigheid in oordelen. Meerdere keuzemogelijkheden komen naar voren.”

In je Kroniek wordt veel vermoord.

“Klopt. De daders komen er vaak mee weg. Net als in het dagelijkse leven. Kinderen vermoorden hun ouders omdat ze bevrijd willen worden van knellende voorschriften. Je kunt die moorden overdrachtelijk zien: Blijf uit mijn buurt. Ik ga mijn eigen weg.”

En uitstapje naar Chinese filosofie.

“Chinese wijsgeren hebben lang over het leven nagedacht. Ze spreken van *Dao*, de Weg. Volg de levensstroom. Een van de uitspraken waar ik veel mee bezig ben is *Wu Wei*. Dat betekent: proberen niet te proberen.”

Je hebt seks niet helemaal buiten je boek gehouden. Is dat met opzet?

“Seks is de meest overschatte bezigheid in de Westerse cultuur. Wie wil weten hoe ik daar verder over schrijf kan dat via het trefwoordenregister gemakkelijk vinden.

Je boek kent inderdaad een leeswijzer en een register met trefwoorden. Bijzonder voor een roman.

“De legenda laat zien welke gebeurtenissen me in 2015 hebben geraakt. Soms verborgen, soms overduidelijk. Ik heb de vluchtelingenstroom niet over de stamtafel laten gaan, maar tussen de regels is dat goed terug te vinden: botsing van culturen. Ik houd van verwijzingen naar andere boeken en naar gebeurtenissen. Een lezer die dat ziet kan denken: oh dat herken ik; de bijbel, de koran, Montaigne, Shakespeare, Valéry.

Het trefwoordenregister geeft een gemakkelijke ingang. Wie wil weten waarom Bartje niet wilde bidden voor bruine bonen vindt gemakkelijk de pagina’s. Dat geldt ook voor quantummechanica, tederheid, identiteit, angst, Hondsrug en karakterneurose.”

Een kwart van je boek is op YouTube te beluisteren. Dat remt de verkoop.

“Ik heb een select lezerspubliek. Mijn verhalen zijn onderhoudend en tegelijkertijd stemmen ze tot nadenken. Niet elke lezer wil nadenken over zijn of haar rol. Dat hoeft ook niet. Kiezen is genieten.

Misschien raakt een luisteraar geïnteresseerd in de samenhang tussen de korte verhalen die op YouTube zijn te beluisteren. Wie wil, kan ook genieten van de beelden van het Drentse landschap waarin ik mijn verhalen vertel.

Een hoge oplage zou mooi zijn, maar zoals Philip Roth (Amerikaanse schrijver. Red.) zegt: *Hoeveel lezers wil je eigenlijk?* Na enig puzzelen komt Roth tot acht lezers. Acht is genoeg. Ik teken voor tien.”

Sommige mensen komen herkenbaar in je roman voor. Ben je niet bang dat...

Als schrijver ken ik geen angst.

Goof Petreaus, Kroniek 2015 is door de schrijver uitgegeven bij zijn uitgeverij Ter Verpoozing. Voor Euro 35,00 bij hem thuis af te halen. Het boek heeft een hard cover, telt bijna 600 bladzijden en is ruim geïllustreerd met onder andere seizoenfoto’s uit de Onlanden. Veel fragmenten zijn via zijn website te beluisteren.

